

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

2009 NR. 2 (11)

BAISOĞALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

ŠAUKOTAS

ŠEDUVA

ŠIAULĖNAI

SVEIKINAME

VLADAS LISAITIS

Gimė Radviliškyje prieš 70 metų. Grafikas, akvarelininkas, dizaineris, knygų iliustratorius. Monotipijos, ekslibriso, plakato, pašto ir firmos ženklų, vokų, metalo plastikos, estampo ir kitų kūrybos žanrų atstovas. Surengė ar dalyvavo daugiau kaip 400 parodų Lietuvoje, kitose šalyse. Daug jo darbų yra muziejuose, visuomeninėse arba privačiose kolekcijose, autorius jų yra padovanojęs ir kraštiečiams. Yra Lietuvos dailininkų sąjungos, Baltijos šalių akvarelės asociacijos narys. Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas, pelnė daug kitų apdovanojimų.

PETRAS MAZŪRAS

Gimė Šiaulaičių kaime prieš 60 metų. Skulptorius, profesorius. Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas. Vienas iš bronzos autorinio liejimo pradininkų Lietuvoje. Kuria monumentaliąją ir kamerinę skulptūrą, kita. Dalyvauja parodose šalyje ir užsienyje. Jo kūrinių turi Lietuvos dailės, Nacionalinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejai, Europos parlamentas Strasbūre, kultūros vertybių saugotojai, puoselėtojai. Kraštiečio sukurtas ir paminklas Radviliškyje mūšių su bermontininkais pergalei atminti.

RIMAS DRIEŽIS

Gimė prieš 50 metų Alksniupiuose. Lėlių teatro dailininkas, režisierius. Dalyvauja kūrybinėse ir edukacinėse programose šalyje bei užsienyje. Pastatė ir apipavidalino daug Lietuvos televizijos, Vilniaus „Lėlės“, Kauno lėlių, Akademinio (Nacionalinio) dramos teatrų spektaklių. Jų yra atvežęs Viešosios bibliotekos mažiesiems skaitytojams. Aktyviai populiarina šį teatro meną ir rūpinasi jaunojo žiūrovo ugdymu. „Norime nedaryti to, kas išbandyta, bet ieškoti ir atrasti“, – tokia jo veiklos nuostata.

Džiaugiamės ir didžiuojamės, kad mūsų rajono žemė išaugino tokius išymius kraštiečius, kad tiek reikšmingu, prasmingu, šalies kultūrą praturtinančių darbų ženklina Jūsų kelia, kad esate taip vertinami ir gerbiami.

Labai dėkojame, kad šiltai tebebendraujate su gimtine, jos žmonėms vis padovanojate gražių savo darbų bei sumanymų. Tegul laikas jums ir toliau bus dosnus energijos, naujų kūrybinių idėjų, sėkmės jas įgyvendinti.

Sveikiname ir kitus kraštiečius, šiais metais atšventusius didesnes ar mažesnes, bet mums visas vienodai reikšmingas, brangias sukaktis. Sveikatos, naujų kūrybinių ieškojimų ir atradimų, LAI MČS!

Šiaulėnų dvaras

Elžbietos Karaliūtės nuotrauka

turinys

4	TARSI ISTORIJOS IR KULTŪROS PAMOKOS...	47	ISTORINIŲ ŠALIES ĮVYKIŲ KRONIKININKAS IŠ SKAMAIČIŲ
5	RADVILIŠKIS IR TARPUKARIO KOVŲ PERGALĖS	53	VIETOVARDŽIAI PASAKOJA GYVENIMĄ
15	MŪSŲ IŠEIVIAI LOS ANGELES	57	ŽVILGSNIS NUO BAŽNYČKALNIO
20	IŠ MAMOS PASAKOJIMŲ	62	„...IR PRABYLA EILĖRAŠTIS.“
27	KULTŪROS BARŲ ŠVIESUOLIO, POETO ŽINGSNIŲ AIDAS	64	RADVILIŠKIO KRAŠTO KALENDORIUS 2010 M.
33	IŠ GRINKIŠKIO EKSPEDICIJOS SUGRĮŽUS	67	RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA
39	MOKYTOJAS KERDŽIUS	70	SUMMARY OF THE PUBLICATION OF „RADVILISKIO KRASTAS“
43	RADVILIŠKIO „VIRUSAS“ – VISAM GYVENIMUI!..	71	RADVILIŠKIO MIESTO TARYBA

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKcinė KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Mečislovas Jučas, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas, Irena Valikonytė / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Augenijus Jurgauskas, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt, www.radviliskis.rvb.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz. / **NUMERIO LEIDYBĄ PARĖMĖ** Radviliškio rajono savivaldybė

Viršelyje – Grinkiškio bažnyčios Betliejus, naujas tautodailės kūrinys, atkreipęs šiemetės kraštotyrinės ekspedicijos dalyvių dėmesį

TARSI ISTORIJOS IR KULTŪROS PAMOKOS...

„Radviliškio kraštas“ pradeda antrąjį savo numerių dešimtuką. O atrodo, kad pradžia buvo „R“ visai neseniai: tada, 2004-aisiais, redakcijos grupė pirmą kartą susirinkome pasitarti, padiskutuoti dėl naujojo leidinio... Tuometinės viltys ir lūkesčiai pildosi – jau penkerius metus žurnalas sėkmingai keliauja į savo skaitytojų rankas, namus, į krašto kultūrą ir istoriją.

Mane džiugina solidi „Radviliškio krašto“ laikysena, gebėjimas nepasiklysti tarp gausybės įvairios pakraipos šiandieninių leidinių, tarp vienadienių, sensingų jų temų, nepasiduoti konkurencijai. Gera žinoti, kad šis žurnalas išlieka nuosekliai kultūros ir istorijos leidinys, padedantis išsaugoti krašto paveldą, iškilų asmenybių atminimą, aprėpti, suvokti jų veiklos indėlio svarbą, supažindinantis su praeities įvykiais, tradicijomis, puoselėjantis gimtąją kalbą.

Ne vienas žurnalo straipsnis, paremtas garbių kraštiečių, tos sferos žinovų, sukaupta medžiaga, archyviniais dokumentais, unikaliais prisiminimais, yra savotiška istorijos ir kultūros pamoka mūsų mokyklų moksleiviams, geras pagalbininkas jų pedagogams, apskritai jaunimo auklėtojas, pasididžiavimo savuoju kraštu ugdytojas.

Manau, kad „Radviliškio kraštas“ jau turi savo skaitytojų, gerbėjų ratą. Tuo jis tarsi kuria Radviliškio bendruomenę, vienijančią visus iš to žemės lopinėlio kilusius, išėjusius, arčiau ar toliau išsibarsčiusius, bet gimtinei neabejingus žmones. Kiekvienas numeris parodo, kiek daug turime garsių mokslininkų, aktorių, muzikantų, dailininkų, rašytojų, sportininkų, visuomenės veikėjų... Pažintis su jų gyvenimu, darbu, nuopelnais – vertybė, skatinanti ir kitus savo darbais kurti, tęsti krašto istoriją, rašyti jo kultūros metraščių.

Baigiasi Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio metai, įgalinę apmąstyti ir apžvelgti mūsų valstybės, tautos nueitą, einamą ir ateitin besidriekiantį kelią, savo būties prasmę jame. Tegul to iškilaus Lietuvos įvykio nuotaikos, temos dar neskubės išblėsti, tegul jos ilgainiui persikels ir į mūsų žurnalo straipsnius, sukviestas naujų autorių kraštiečių, praturtindamos skaitytojų akiratį, dvasinį pasaulį ir garsindamos Radviliškio kraštą.

Rasa PLUKIENĖ,

Radviliškio rajono savivaldybės administracijos

Švietimo skyriaus vyriausioji specialistė

RADVILIŠKIS IR TARPUKARIO KOVŲ PERGALĖS

ŠIS STRAIPSNIS DEDIKUOJAMAS TARPUKARIO LIETUVOS KOVOSE SU BERMONTININKAIS KRITUSIEMS KARIAMS, KURIE SAVO NORU ATĖJO Į KĄ TIK SUKURTĄ LIETUVOS KARIUOMENĘ GINTI JAUNOS TĖVYNĖS, PASIRYŽĘ PRIREIKUS PRALIETI SAVO KRAUJĄ IR NET NEPAGAILĖTI GYVYBĖS.

ALVYDAS TAMOŠIŪNAS

Lietuva, Tėvyne mūsų,
Tu didvyrių žeme...

Užsimerkite ir lėtai pakartokite dar kartą... Lietuva, Tėvyne mūsų, Tu didvyrių žeme... Kas iškyla prieš jūsų akis? Ką girdite? Ką matote? Ar jaučiate, kad tai nėra vien tik žodžiai, vien tik melodija, o tai yra viskas, kas mus supa: mūsų šeima ir atsakomybė už ją, vaikai ir anūikai, tėvai ir seneliai, visa mūsų būtis ir darbai, mūsų kultūra, mūsų istorija ir prosenelių dvasia, mūsų laisvė ir nepriklausomybė, už tai paaukotas ne vienas gyvenimas, ne viena gyvybė...

Lietuvos Taryba ūkanotą 1918-ųjų vasario 16-osios rytą pasirašė Lietuvos valstybės atkūrimo aktą. Pernai, 2008 metais, minėjome šios datos 90-ąsias metines. Tų pačių metų rudenį, lapkričio 23 dieną, šventėme 90-ąjį Lietuvos kariuomenės įkūrimo gimtadienį. Tai svarbios datos kiekvienam savo kraštą ir save gerbiančiam Lietuvos piliečiui, skirtos ne vien prisiminimams ar šventimams. Jose atsispindi lietuviška dvasia persipynę tautos troškimai ir viltys.

1918 metais Lietuva kaip ir kelios kitos Europos šalys, susiklosčius palankiai geopolitinei situacijai, atvertė naują istorijos puslapį. Jaunos valstybės planai nesutapo su aplinkinių didžiųjų kaimynių perspektyvomis, kurias netgi šokiravo mažos šalies norai būti nepriklausomai. Ilgai laukti neteko – Lietuvos ryžtas būti laisvai tapo išbandymu. Ją puolė pilietinio karo draskoma bolševikinė Rusija. Puolė neaiškaus pavaldumo lenkų L. Želigovskio pulkai. Negana to, į Lietuvą atsidangino oficialiai Didįjį karą pralaimėjusios kaizerinės Vokietijos kariuomenės likučiai, susijungę su baltagvardiečių perėjūnais. Egzaminas mūsų tautai, kurio nebuvo galima išlaikyti vidutiniškai, su pliusu ar su minusu; tai galėjo būti vertinama tikrai taip: arba išlaikė, arba ne, arba apgynei nepriklausomybę, arba ne.

Iš kur jie, Lietuvos kariai, kritę tarpukario kovose, sėmėsi stiprybės taip pasiaukojančiai ginti jauną Tėvy-

Paveikslas „Mūšis ties Radviliškiu“. Dailininkas Emilis Jeneris. 1927 m.

ne? Kokios motyvacijos genami paliko šeimas ir namus, stojo į silpnai ginkluotos ir aprūpintos jaunos Lietuvos kariuomenės gretas?

...Iš praeities Tavo sūnūs

Te stiprybę semia...

Vincas Kudirka išguldė juodu ant balto amžinąją tiesą – tauta semiasi dvasios stiprybės iš praeities istorijos, didvyrių atliktų žygdarbių. Vargu ar jauni žmonės iš vienkiamų, kaimų XX amžiaus pradžioje atmintinai žinojo tos tautos giesmės žodžius, bet tai užprogramuota pašamoneje, genuose – ginti savo kraštą, gimtinę. Iš pašamonės šiuos žodžius surikiavo ir Lietuvos Respublikos himno autorius:

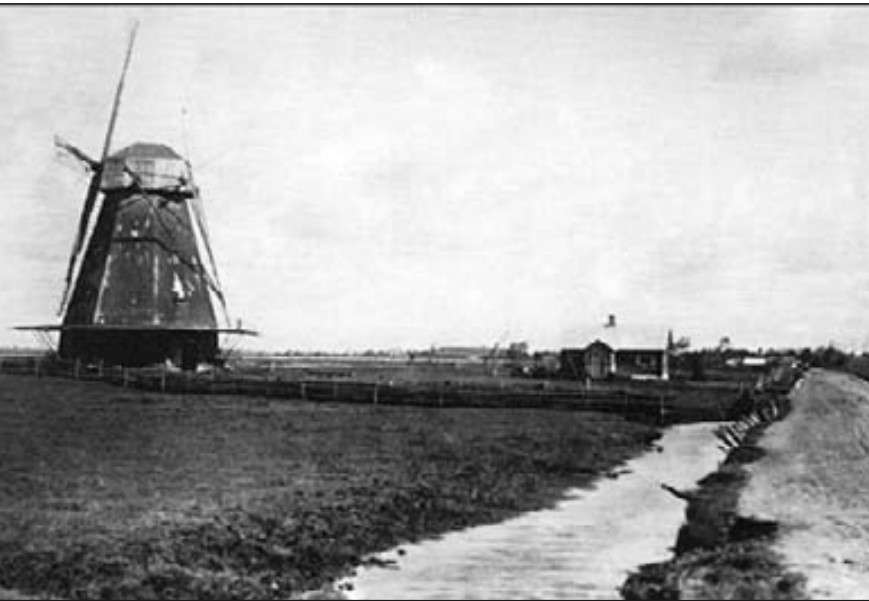
...Tegul Tavo vaikai eina

Vien takais dorybės,

Tegul dirba Tavo naudai

Ir žmonių gėrybei...

Lygiai prieš 90 metų, šaltą lapkričio 23 dieną, tada mažai kam žinomo tarpukario Lietuvos Radviliškio miestelio geležinkelio stotyje vyko ypatingi krovimo darbai.

Radviliškio malūnas 1919-aisiais...

... ir dabar

Tai buvo skubi turto evakuacija į anuometinę sostinę Kauną. Turtas nepaprastas – karinis, konfiskuotas trofėjus, atimtas iš vokiečių ir rusų, geriau žinomų kaip bermontininkai. Turto buvo tiek daug, kad atgabėnimui į geležinkelio stotį ir pakrovimui prireikė miestelėnų bei aplinkinių gyvenviečių gyventojų pagalbos. Šie rinkosi, padėjo neprašomi. Turtas buvo gabenamas į traukinių stotį vežimais ir rogėmis. Operacija atlikta per vieną parą. Lietuvos kariuomenė sėkmingai pervežė iš Radviliškio į Kauną apie 30 lėktuvų, 50000 lėktuvo bombų, 14 lėktuvų sparnų, 21 lėktuvo motorą bei 50 propelerių, 7 lauko patrankas, 1 haubicą, 2 zenitines patrankas, 4 bombosvaidžius, 100 kulkosvaidžių, 10 minosvaidžių, 8 automobilius, 5 lauko virtuves, 13 vežimų, 32 arklius, 1 garvežį su vagonu, 10 lauko telefonų aparatų bei daug kabelio, nesuskaičiuojamą kiekį šovinių šautuvams bei kulkosvaidžiams, raketų ir kitos amunicijos. Kai kurie istoriniai šaltiniai pateikia kiek skirtingus tik aviacijos trofėjaus skaičius, bet visa kita paprastai sutampa.

Ši istorijos epizodą labai puikiai perteikia nemažai išlikusių fotografijų. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad yra dvi grupės nuotraukų, užfiksavusių karinį turtą. Abiejose grupėse nufotografuoti vagonai, platformos su pakrautu trofėjumi, tik vienoje matosi apsnigti pastatai, žemė, kitose sniego nėra nė ženklo. Pagal kautynių, vykusių prie Radviliškio, aprašymus oro sąlygos buvo atšiaurios, daug sniego ir labai žema temperatūra. Galima teigti, kad pakrauto karo grobio nuotraukos sniego fone yra darytos Radviliškio traukinių stotyje arba stoties prieigose, kitos (be sniego) – greičiausiai fotografuotos ne Radviliškyje, o, pavyzdžiui, prie Kauno. Tai, be jokios abejonės, buvo didelė materialinė parama sunkius laikus išgyvenančiai, dar tik kūrimosi stadijoje esančiai ir pirmąsias įkūrimo metines mininčiai Lietuvos kariuomenei, jau turinčiai patirties kovose su bolševikais, lenkais bei bermontininkais. Šie įspūdingi trofėjaus skaičiai kelia ir klausimų: iš kur ir kaip per tokį trumpą laikotarpį Lietuvos teritorijos šiaurės vakaruose atsirado tiek daug svetimos kariuomenės turto ir amunicijos? Norėdami suvokti įvykių seką ir priežastis, pažinkime ir priešininką – bermontininkus. Kodėl jie buvo taip vadinami? Kaip susiformavo ir kaip galų gale atsirado Lietuvoje? Kokie buvo jų tikslai?

Vokietija pralaimi Pirmąjį pasaulinį karą, dar kitaip vadinamą Didžiuoju karu. Lapkričio 11 dieną ji su kariuonėmis Santarvės (Antantės) šalimis Kompjeno miške (Prancūzija) pasirašo besąlyginės kapituliacijos aktą, sutinka nutraukti karo veiksmus, priima nugalėtojų padiktuotas sąlygas. Tačiau nors ir pralaimėjusi, negali atsisakyti ambicijų bei ekspansinių tikslų į rytus. Vokietija ieško įrankių ir būdų, kaip, nesivieliant tiesiogiai, panaudoti šalyje ir už jos ribų likusį karinį turtą, amuniciją bei siekti savo kolonijinių užmojų. Tam nutariama panaudoti labiausiai tinkamą 1918 metų pabaigoje susikūrusią savanorių rusų Šiaurės armiją, kuriai vadovauja generolas Nikolaj Nikolajevič Judenič (Judeničas). Ši armija viskuo, kuo tik įmanoma, aprūpinama vokiečių. Dar bandoma pajungti ir begales rusų belaisvių, esančių Vokietijoje. Tuo tikslu pasitelkiami įvairaus plauko rusų karininkai avantiūristai. Ant karinės ir politinės scenos užlipa naujas personažas – kunigaikštis pulkininkas Pavel Rafalovič Bermont-Avalov (Bermontas-Avalovas).

**Kautynėse ties Radviliškiu
pasižymėjęs kulkosvaidininkas
Juozas Muraška**

**Pavelas Bermontas-Avalovas
jaunystėje**

**Generolas majoras grafas Ruediger
van der Goltz**

Tikslinga smulkiau pašnekėti ir apie patį Bermontą. Iš kur jis atsirado? Bermontas istorikų vieningai vadinamas avantiūristu, išdidžiu garbėtroška, perėjūnu, apsišaukėliu. Jis gimė 1884-ųjų kovo 4-ąją. Leitenantas su muzikiniu išsilavinimu, apsiskelbęs pulkininku, keliuose šaltiniuose įvardijamas net kaip generolas majoras. Jo tarnyboje minimos tokios pareigos, kaip Vladivostoko dragūnų pulko kapelmeisteris (karinio orkestro vadovas) ir generolo adjutantas. Bermonto bajoriška kilmė taip pat kelia abejonių: daugelyje šaltinių teigiama, kad jis yra apsišaukęs gruzinų kunigaikščių Avalovų (Avalošvilių) giminės palikuonis. Daug ką pasako ir faktas, kad jis Antrojo pasaulinio karo išvakarėse rodė simpatijas, siūlė savo paslaugas vienam iš didžiausių pasaulio tironų Adolfui Hitleriui. Faktų, kad pastarasis Bermonto pas-

laugomis būtų pasinaudojęs, nėra. Bermontas po nevykiosios karinės kampanijos Baltijos šalyse emigravo su visa carinės Rusijos diduomene į Prancūziją. Čia atvirai reiškė nacionalistines pažiūras, todėl buvo priverstas palikti šią šalį. Prieglobstį rado dinamiškai ir blogąją pusę besikeičiančioje Vokietijoje. Ten, Gliugštade-Hamburge, 1925 metais vokiečių bei rusų kalbomis parašė ir išleido gana įspūdingą knygą: *Kovoje prieš bolševizmą. Prisiminimai* (rus. – *В борьбе против большевизма. Воспоминания*, vok. – *Im Kampf gegen den Bolschevismus. Erinnerungen von*). Knygos autorius visus nuopelnus kovose su bolševikais prisiima sau. Būdamas Vokietijoje, jis užsiėmė gana aktyvia politine veikla: su bendraminčiais leido nacionalistinį laikraštį *Novoe slovo*, dalyvavo

Kulkosvaidininko Juozo Muraškos apdovanojimo kautynėse ties Radviliškiu liudijimas ir žinių lapas

Juozas Muraška (pirmoje eilėje antras iš kairės) tarp kovos draugų

Vakarų armijos vadovybė

Antantės komisija apžiūri karo trofėjų, atimtą iš bermontininkų. Radviliškis, spėjama data – 1919 11 23

oficialiuose renginiuose. Labai įdomus faktas: jo veiklą atidžiai sekė tarpukario Lietuvos visuomenė, retkarčiais tuometinėje spaudoje pasirodydavo įvairūs straipsniai, kuriuose buvo primenamas Bermontas, atvirai puoselėjęs viltis greitai sugrįžti į Pabaltijį. Tai, be jokios abejonės, turėjo būti charizmatiška ir talentinga asmenybė, nes sugebėjo organizuoti, apjungti bei iš dalies kontroliuoti dideles karines pajėgas. Vokietijai nustojus remti jo karius, Bermontas išbandė dar vieną avantiūrą – okupuotose teritorijose bandė įvesti piniginių vienetą. Deja, pinigai nebuvo žmonių priimti, vadinti „Bermonto mėšlu“ ar „avalovkomis“.

Bermonto mirties data ilgą laiką buvo apipinta įvairiais pasakojimais ir kėlė daug klausimų, nes įvairūs šaltiniai pateikia skirtingas versijas. Štai kelios iš įdomesnių: teigta, kad apie 1928 metus jis dingio be žinios arba kad jis, Antrajam pasauliniam karui pasibaigus, buvo nužudytas sovietų organizacijos „Mirtis išdavikams“ smogikų, arba kad mirė JAV aštuntajame dešimtmetyje, sulaukęs senyvo amžiaus. Neseniai pavyko patvirtinti, kad Bermontas, būdamas garbaus amžiaus, mirė JAV 1973 metų gruodžio 27 dieną ir yra palaidotas Niujorke, Novo-Divejevo kapinėse.

1919 metų pradžioje Bermontas-Avalovas (Bermont-Avalov) Vokietijoje buvusių karo belaisvių rusų pagrindu suformuoja raitųjų kulkosvaidininkų rinktinę, kurią iš pradžių sudaro tik kiek daugiau nei 500 žmonių. Bet, gaunant didelę Vokietijos paramą, rinktinė sparčiai plečiasi. Ji tampa Šiaurės armijos dalimi. Šioje istorijoje yra paminėtina ir dar viena asmenybė – generolas grafas Rudiger von der Goltzas (Golcas). Jis vadovauja Baltijos šalyse vokiečių dalinių VI korpusui, suformuotam 1919-ųjų balandžio mėnesį. Korpusą sudaro per 70000 karių. Nors jis gana sėkmingai kariauja su bolševikais, bet priešais laiko ir savo nepriklausomybes paskelbusių Baltijos šalių vyriausybes. Vokietija, Santarvės (Antantės) spaudžiama, yra priversta atšaukti korpusą. Šiam įsakymui paklusta tik mažiau kaip pusė kariuomenės, kita, didžioji, dalis prisijungia prie Bermonto kariuomenės, kurią sudaro jau 50000 karių. Grafas ir buvo tikrasis vadas, Bermontas – tik jo įrankis, vėliava arba priedanga bei pasiteisinimas prieš Antantės komisiją.

Elgdamasis amoraliai, vis labiau išpuikdamas, Bermontas komplikavo savo politinę padėtį, o tai privertė Vokietiją nutraukti jo kariuomenės finansavimą. Dabar patys pabandykime įsivaizduoti susidariusią situaciją: 50000 iki dantų ginkluotų vyrų, dislokuotų svetimame krašte, neturinčių pajamų šaltinio, jokios motyvacijos ar idėjos... Jų moralė turėjo būti žemesnė nei žema. Viso to pasekmė – prasidėjo atviras plėšikavimas, akivaizdi kriminalinė veikla, karo nusikaltimai. Netrukus ir generolas Judeničas paskelbia Bermontą išdaviku, išbraukia jo kariuomenę iš Šiaurės armijos sudėties.

Atmosfera kaito ne tik bermontininkų užimtose teritorijose Lietuvoje, bet ir Latvijoje. Bermontininkai plėšikaudami vėlėsi į atvirus konfliktus su gyventojais ir su vietinėmis Lietuvos kariuomenės įgulomis. Bermontininkų veikla pradėjo kelti realią grėsmę Lietuvos valstybingumui. Šalies ir kariuomenės vadovybė nutarė formuoti pajėgas kovai prieš atvykėlius iš vakarų. Iki spalio mėnesio sutelkiama apie 12000 karių, jų vadu pa-

skiriamas pulkininkas leitenantas K. Ladyga.

Daug vyrų paguldė galvas, vaduodami Radviliškio miestelį. Pirmųjų aukų pareikalavo rudens vidurys. Spalio 15 dieną žuvo pirmieji žvalgybos užduotį atlikę kariai. Jie krito, pakirsti kulku Daugėlaičiuose. Paradoksalu, bet kartu ir labai simboliška, kad pirmieji du žuvę savoriai Jonas Jaraminas ir Gracijonas Sakalauskas buvo Radviliškio krašto vaikai. Žinoma, čia yra ir kariškos logikos: kas galėjo geriau orientuotis žvalgyboje, jei ne iš šių kraštų kilę savoriai. Tai įvyko taip.

7-o pėstininkų pulko Kauno bataliono kariai Radviliškio priegose vykdė žvalgybą. Buvo gauta žinių, kad netoliese esančiame Daugėlaičių dvare yra atvykusių bermontininkų. Žvalgai pajudėjo link dvaro. Pakeliui sutiko dvaro kalvį. Kariai paklausė, ar yra dvare bermontininkų. Šis atsakė neigiamai, papurtydamas galvą. Vėliau paaiškėjo, kad tai buvo vokiečiai. Lietuvos kariai, kaip priedangą naudodami alyvų krūmus, artėjo prie dvaro nuo miško pusės. Dvaro centrinis pastatas buvo ant nedidelės aukštumos. Jos apačioje tekėjo siauras Taušės upeliukas, už kurio iki pat miško driekėsi dirbamos žemės laukas. Kariams perėjus lauką, netoli upelio staiga į juos nuo dvaro pusės pasipylė šūvių salvės. Daugiausia šaudyta pro Daugėlaičių dvaro centrinio pastato langus. Pirmasis krito eilinis Jonas Jaraminas. Yra išlikę dvi jo žuvimo aplinkybių versijos. Pasak velionio giminių, puolant Joną Jaraminą kulka sužeidė į pilvą, jis nuo vidinio kraujavimo netrukus mirė. Pagal antrą versiją, kurią pasakojo dvaro darbininkai, karys netoli dvaro buvo sužeistas į kelį ir beveik nebeįstengė judėti, o dėl smarkaus apšaudymo kovos draugai negalėjo prieiti jam padėti. Jonas Jaraminas, ieškodamas priedangos, prišliaužė artyn prie dvaro, bet iš pastato išbėgo bermontininkas ir su durtuvu ant ginklo kelis kartus jam dūrė. Kaip pasakojo gyventojai, greitai Jono vaitojimas ėmė silpti...

Lietuvių kariai perbėgimais artėjo prie dvaro. Pastarąjį puldamas, žuvo jaunesnysis puskarininkis Gracijonas Sakalauskas. Jis sukniubo, bėgdamas per upės tiltelį. Pro šalį bėgęs kuopos viršila dar bandė paraginti keltis ir judėti toliau, bet, atvertęs karį ant nugaros, pamatė kraujo klaną, karys jau buvo miręs. Vieni bermontininkai pabėgo, kiti buvo paimti į nelaisvę. Žuvę lietuviai perduoti vietos gyventojams palaidoti. Abu savoriai palaidoti senosiose Radviliškio miesto kapinaitėse, jiems pastatytas didelis akmeninis paminklas, kuris nebuvo nugriautas net sovietmečiu. Kritisųjų garbei jų vardais Radviliškyje pavadintos gatvės, jie po mirties buvo apdovanoti Savanorių medaliais. Įdomu, kad teikimą apdovanoti eilinį Joną Jaraminą rašė Šiaulių apskrities komendantas, o teikimą apdovanoti jaunesnįjį puskarininkį Gracijoną Sakalauską rašė pats jo tėvas. Matyt, tai buvo svarbu socialiniu požiūriu (už tai būdavo tam tikrų socialinių garantijų).

Grįžkime į anų lemtingųjų kovų įkarštį. Lapkričio 21-ąją prasideda puolimas Radviliškio–Šiaulių kryptimi. Puolama trimis voromis, kiekvienoje – po pulką. Radviliškio apsupimas ir paėmimas tenka II pėstininkų pulkui. Jam vadovauja pulkininkas leitenantas V. Grišliūnas-Glovackas. Pastarasis savo pulką dalija į tris batalionus, kiekvienam skiria užduotis: II ir III batalio-

Pulkininkas Pavelas Bermontas-Avalovas

Paveikslas „Mūšis prie Radviliškio malūno“. Dailininkas Ignas Rudolfas.

Pavelas Bermontas-Avalovas ir delegacija vyksta į susitikimą su Vokietijos kancleriu Potsdame. 1921 m. balandis

nai supa miestelį, I jį užima. Lapkričio 21 dieną, apie 3 valandą ryto, majoro J. Motiejūno-Valevičiaus I batalionas Radviliškio puolimą pradėjo nuo Karčemų kaimo. Būriai judėjo lygiagrečiai su geležinkeliu ir tuometiniu vieškeliu (dabar asfaltuotas kelias Panevėžys–Šiauliai). Bermontininkai, pastebėję artėjančius lietuvius, atidengė pragarišką ugnį, užvirė arši kova. Pavieniams būriams pavyko prasiveržti į patį miestelį. Jauno karininko leitenanto S. Oželio būrys buvo vienas iš jų, bet, nepavykus sulaukti paramos iš flangų, spaudžiami bermontininkų ugnies, kariai buvo priversti atsitraukti. Nega-

na to, jaunas karininkas buvo sunkiai sužeistas ir mirė. Kitas būrys, vadovaujamas taip pat jauno leitenanto P. Urbakonio, susirėmė su bermontininkais prie stačiatikių kapinių (dabartinė Maironio gatvė). Deja, labai gerai ir gausiai ginkluoti bermontininkai, įsitvirtinę už akmeninės kapinių sienos, buvo neįveikiami. Kautynių metu žuvo ir minėtasis karininkas. Būriams bei kuopoms teko trauktis Karčemų link. Lapkričio 21 dieną žuvo du karininkai ir 14 karių, 3 karininkai ir daugiau kaip 30 karių sužeista. Beveik po paros susirėmimų fronto vadas

Žygiuoja Geležinės divizijos jėgerių batalionas. 1919 09 01

pulkininkas leitenantas K. Ladyga suprato – II pulkas neužims Radviliškio, be to, pasiekė žinios, kad iš Šiaulių atvyksta parama bermontininkams, todėl tą patį vakarą įsakė į pagalbą eiti rezerve buvusiam I pėstininkų pulkui, kuriam vadovavo majoras Vl. Skorupskis.

Lapkričio 22 dieną, 7 valandą ryto, pradėtas intensyvus Radviliškio puolimas, puolant jame įsitvirtinusių priešus iš visų pusių. Puolančiuosius pasitiko stipri bermontininkų artilerijos, minosvaidžių, stambaus kalibro kulkosvaidžių ugnis. Priešas gynybai sumaniai išnaudojo vietovės reljefą ir pastatus, įtvirtino kulkosvaidžius malūne. Šis stovėjo netoli geležinkelio, miestelio priemiestyje. Jame bermontininkai įtaisė 4–6 kulkosvaidžius. Tas malūnas tapo kovojusiųusių pranašumu ir sėkmės simboliu. Radviliškis buvo puolamas visomis kryptimis ištisą dieną iki pat sutemų. Jį puolė kuopa po kuopos, nuvargusius karius keisdavo kiti. Tai buvo tarsi nesiliaujanti bangų mūša į krantą – atsimuša į uolą ir ištykšta purlais, po kiek laiko vanduo atsitraukęs vėl metasi, tik jau su nauja jėga... Bet priešas laikėsi labai atkakliai. Vienu metu lietuviams net buvo liepta nutraukti puolimą, bet nesitraukti atgal ir laikyti užimtas pozicijas. Persigrupavus, susitvarkius ir šiek tiek pailsėjus, temstant prasidėjo nauja spaudimo banga, kurios bermontininkai nebeatlaikė. Valio! Pergalė! Bermontininkai pradėjo trauktis, bėgti Šiaulių kryptimi – kas raiti, kas traukiniu, kas bėgte...

Kautynėms nurimus, prasidėjo Radviliškio valymas, priešų paieška. Išaiškėjo įvairių kurioziškų atvejų: bermontininkai slėpėsi po lovomis, bandė pabėgti, persirengę moteriškais rūbais, rasti pasislėpę aruoduose po bulvėmis...

Truputis statistikos apie lapkričio 21–22 dienų kautynes. Radviliškyje buvo įsitvirtinę apie 800 bermontininkų (600 vokiečių, 200 rusų), labai gerai ginkluotų. Radviliškį puolė Lietuvos kariuomenės II pulkas su 2200 karių, prie puolimo vėliau prisijungė I pulkas, kurį sudarė per 1000 karių. Oficialiai teigiama, kad kautynėse Radviliškyje iš bermontininkų žuvo apie 200, sužeis-

Grafas Ruediger van der Goltz ir Pavelas Bermontas Geležinės divizijos parado metu 1919 09 01

ta apie 400, paimta į nelaisvę daugiau kaip 100. Mūsų nuostoliai: žuvo 27, sužeista apie 60, pateko į nelaisvę daugiau kaip 20 karių. Šis santykis yra stebėtinai palankus lietuviams. Karyboje vyrauja tokia proporcija: norint paimti įsitvirtinusių gynyboje priešą, reikia tikėtis trigubų nuostolių, negu patirs priešas. Turėkime omenyje ir faktą, kad bermontininkai buvo labai gerai gin-

Eilinis Jonas Jaraminas

Jaunesnysis puskarininkis Gracijonas Sakalauskas

Žuvusio savanorio Gracijono Sakalausko apdovanojimas

Žuvusio savanorio Jono Jaramino apdovanojimas

kluoti. Ar ši statistika teisinga? Jei ne, tai kur palaidoti keli šimtai lietuvių? Mūšio eigos aprašymuose gana daug kur paminima, kad lietuviai, patirdami didelių nuostolių, atsitraukia ar puola. Kokie tie nuostoliai iš tikrųjų? Kur palaidoti patys bermontininkai? Kur jų kapai? Viskas reikalauja papildomo ir išsamaus tyrimo, laiko, norint patvirtinti vieną ar kitą teoriją. Kai dėl rusų belaisvių, tai vyko filtracija, apklausa ir persiuntimas. Vienus, kurie norėjo kariauti generolo Judeničo pusėje, siuntė

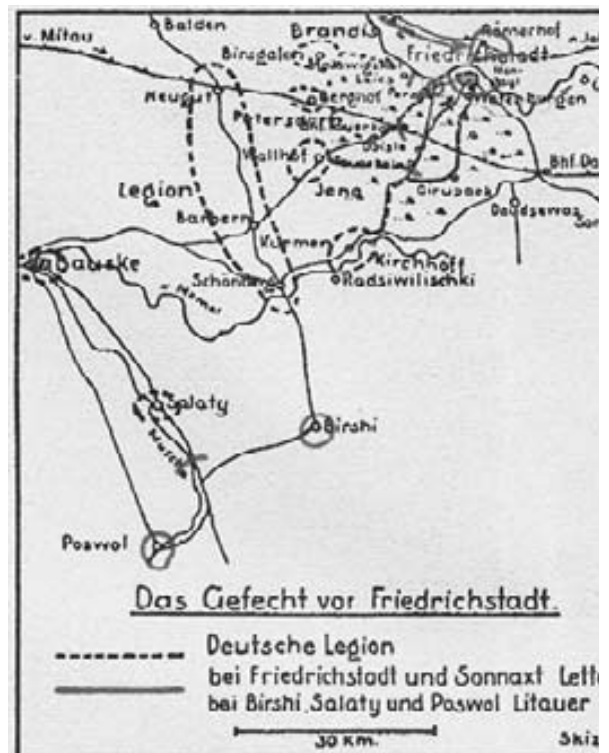
per Rokiškį į Latviją, o tie, kurie norėjo grįžti namo į Baltarusiją ar Ukrainą, pirma buvo siunčiami į Kauno žvalgybos skyrių, nes minėtas teritorijas buvo užėmusi Lenkija.

Labai gaila, bet visiškai sutriuškinti bermontininkų neleido Antantės komisija, kuri atstovavo neišku kieno interesams. Galima vėlgi spėlioti, kam visiška mūsų pergalė buvo nenaudinga, galbūt tuometinei Lenkijai? O

Vyčio kryžius Nr. 517 „Už narsumą“, įteiktas Juozui Muraškai, spėjama, 1919 11 23

Bermontininkų operacijų planai

gal pačiai Antantei? Gruodžio 15 dieną paskutinis bermontininkas paliko Lietuvos teritoriją.

Galime daryti įvairių prielaidų, kodėl Lietuvos kariuomenei nesisekė beveik dvi paras paimiti Radviliškio. Viena įmanoma priežastis – prasta Radviliškio ir jo prieigų žvalgyba, žvalgybinės informacijos stygius. Apie bermontininkų pajėgų dydį sužinota, tik tiesiogiai pradėjus miestelio puolimą. II pulko vadas pulkininkas leitenantas V. Grigaliūnas-Glovackas, manydamas, kad Radviliškyje nebus atkaklaus pasipriešinimo, pasiuntė majoro J. Motiejūno-Valevičius I batalioną, kurio daugumą sudarė jauni, neapmokyti kariai. Pulko vadas manė, kad stipresni batalionai bus reikalingesni Šiauliams užimti. Prastą atliekamos žvalgybos kokybę liudijo toks faktas – beveik per pusmetį apie dešimt mūsų agentų buvo demaskuoti bermontininkų kontroliuojamoje teritorijoje.

Patį Radviliškio malūną supa įvairios teorijos. Vienur rašoma, kad šis malūnas buvęs medinis ir kad jį bandyta sunaikinti artilerijos ugnimi, bet sviediniai nedetonavę kiaurai pramušdavę medines sienas ir sprogdavę už malūno, o paimiti pavykę, tik primetus į jį labai daug rankinių granatų. Kitur rašoma, kad jis buvęs akmeninis-mūrinis. Malūnas kelis kartus buvo atkovotas lietuvių, bet vėliau vėl susigrąžintas priešui, tai įvyko mažiausiai du kartus. Vėliau šis malūnas tapo visos pergalės prie Radviliškio simboliu. Nenuostabu, kad apie jį pradėjo sklisti būti ir nebūti pasakojimai, legendos. Labai miglota tapo netgi šio malūno buvimo vieta. Laikas, įvairios santvarkos, žmogaus veikla padarė savo. Šiandien turime malūną Basanavičiaus gatvės gale, kuris, spėjama, galėjo būti tas pats legendinis malūnas. Šią teoriją dar reikia patikrinti. Vienas įvykių dalyvio giminaitis tikina, kad malūnas buvo kitoje vietoje, vėliau visiškai sugriautas, nes po kautynių tapo nebepataisomas. O tebestovintis malūnas Basanavičiaus gatvės gale buvo panaudotas, atliekant žvalgybą. Pasak liudytojo, čia spalio 15 dieną prasidėjo žvalgyba, kurios metu žuvo pirmieji kariai. XX amžiaus pradžioje Radviliškis buvo vadinamas malūnų miestu, sakoma, kad čia buvo apie 10 malūnų. Lieka tikėtis, kad ateityje tikrai pavyks surasti visų kautynių epicentro, pergalės simbolio – Radviliškio malūno – tikrąją vietą.

Kaip ir visais laikais įvairių mūšių, kautynių metu atsiranda daug didvyrių, kurie atlieka neįtikėtinų poelgių, užduočių, neretai paaukodami gyvybę ar sveikatą. Ne išimtis ir kautynės ties Radviliškiu. Apie pastarųjų kautynių didvyrį sužinome tik dėka pilietiškumo ir patriotiškumo nestokojančių žmonių. Galime pasidžiaugti, kad išliko istorija apie jaunesnįjį puskarininkį Juozą Murašką, gimusį 1898 metais. 1918–1921 metais Juozas kulkosvaidininku tarnavo I pėstininkų pulke, kur jam buvo įteiktas Vyčio Kryžius Nr. 517 su prierišu „Už narsumą“. Kaip rašoma liudijime, tai buvo „I-os rūšies 3-čio laipsnio Vyčio Kryžius“. Pasak giminių, apdovanojimą įteikė pulko vadas majoras Vl. Skorubskis iš karto po kautynių priešais pulko rikiuotę, spėjama, 1919 metų lapkričio 23 dieną. Kartu apdovanoti dar keturi kovos draugai. Iš dukros prisiminimų: jos tėvelis labai didžiuodavosi savo apdovanojimu, kurį išsaugojo net okupacijos ir tremties metais. Jis ne kartą yra pasakojęs, kokiomis aplinkybėmis pats ir jo draugai pasižymėjo. Šie kariai prieš

Žuvusių savanorių Jono Jaramino ir Gracijono Sakalausko kapas, paminklas jiems Radviliškio senosiose kapinėse (viršuje) ir antkapinis užrašas

Kautynių su bermontininkais vieta prie stačiatikių kapinių Radviliškyje, Maironio gatvėje

Paminklinis akmuo kovose su bermontininkais žuvusiems pirmiesiems radviliškiesiems savanoriams atminti rymo Radviliškio rajone, Daugėlaičių kaime, netoli didvyrių žūties vietos

kautynės buvo užėmę pozicijas ant aukštumos Radviliškio priegose. Prasidėjus aršioms kautynėms, aiškios persvaros neturėjo nei viena, nei kita pusė. Pavieniai lietuvių būriai įlįsdavo į miestelį tarsi pleištas į kelmą, bet, nesulaukdami didesnės paramos iš šoninių sektorių vienetų ir spaudžiami puikiai ginkluotų gausių priešų pajėgų, patirdami nuostolių, traukėsi į pradines pozicijas. Bermontininkai taip pat bandydavo kontratakuoti, persekiodami besitraukiančius lietuvius. Spėjama, kad būtent tuomet, kai bermontininkai spaudė besitraukiančius lietuvius, Juozas ir jo kovos draugai labai sėkmingai panaudojo kulkosvaidį (-džius) ir sustabdė puolančių bermontininkų iniciatyvą, padėjo išvengti Lietuvos kariuomenės didesnių nuostolių, sėkminga ugnimi sulaukdamiesi priešą, suteikė mūsų kariams laiko susitvarkyti, persigrupuoti, pradėti puolimą iš naujo. Taip pat galima spėti, kad bermontininkai puolė ir kulkosvaidininkus, kurie pastojo jiems kelią, tačiau ryžtingi, narsūs mūsų kariai neužleido savo pozicijų. Tik dėl tokių žmonių kaip Juozas drąsos ir ryžto bermontininkai buvo sutriuškinti.

Filmo scenarijaus vertas ir lietuvių žygdarbis su garvežiu, kurį jie atėmė iš bermontininkų. Kai tik garvežys su bermontininkais įvažiavo į aklavietę, lietuviai susprogdino iš anksto parengtą užtaisą taip, kad garvežys nebeišvažiuotų. Lietuvių kariai apšaudė bermontininkus tol, kol jie metė viską ir pabėgo. Beliko išspręsti dilemą, kaip susprogdintais bėgiais parvartyti garvežį. Rūtais paramstę ir patiesinę sulankstytus bėgius, kariai per sugadintą atkarpą parvarė garvežį ir kelis vagonus. Apie šį bei kitus nuotykius būtina parengti dar ne vieną straipsnį. Juk šie žmonės, nors ir nutrūktgalviškai pasielgę, yra mūsų herojai, lygiai tokie pat kaip Herkus Mantas, Tadas Blinda ar kiti legendomis apipinti personažai. Jų buvo ir yra ne vienas, klausimas tik, kiek mes apie juos žinome ir kiek norime sužinoti... Galbūt istorijų apie šiuos žmones ir trūksta dabartiniam jaunimui, gal šie didvyriai taptų jam sektini pavyzdžiai, herojai?

Atėjo ir praėjo pergalės mūšiuose prieš bermontininkus prie Radviliškio malūno devyniasdešimtmetis. Kitąmet bus devyniasdešimt vieneri. Ar tai nereiškia, kad, tolstant nuo šių įvykių, viskas grimzta užmarštin, darosi nebeaktualu, nyksta autentiški daiktai ir vietovės? Gal pesimistai ir bus teisūs, sakydami, kad tai tėra žemiški dalykai. O kaip tada su dvasiniu paveldu? Kas turi jį puoselėti? Visų mūsų, Lietuvos piliečių, pareiga – stabdyti šią laiko koroziją. Mažiausiai, ką galime padaryti, – neleisti nusėsti laiko ir užmaršties dulkėms ant idėjų, troškimų ir dvasios siekių tų, kurie buvo kartu ir ginklai, ir varomoji jėga, kai mūsų seneliai, proseneliai prieš devyniasdešimt metų varė lauk iš šalies įvairaus plauko priešus. Skleiskime jų idėjas, pasakokime visiems apie tai, kas buvo, rodykime, kas yra dabar, kurkime ateitį. Įrodykime, kad mūsų karta yra verta tautos istorijos, kad mokame didžiulis ja ir savo protėvių nuveiktais prasmingais darbais. Kiti gali paklausti, kam to reikia? Atsakymas paprastas:

... Vardan tos Lietuvos...

Vardan to, kas buvo, yra ir bus...

Autoriaus asmeninio archyvo nuotraukos. Panaudoti Vytauto Didžiojo karo muziejaus fondų eksponatai ar jų kopijos

---

MŪSŲ IŠEIVIAI LOS ANGELES

PASAKOJIMAS APIE LIETUVIŠKOS NAUSĖDIJOS KŪRIMOSI AMERIKOS VAKARINIAME PAKRAŠTYJE ISTORIJA, TENYKŠTŲ TAUTIEČIŲ GYVENIMĄ IR VEIKLĄ PAREMTAS BENDRAVIMO SU TAIS KRAŠTIEČIAIS ĮSPŪDŽIAIS, PAČIŲ IŠEIVIŲ MINTIMIS, LAIŠKAIS, PRISIMINIMAIS, JŲ DOVANOTŲ KNYGŲ MEDŽIAGA.

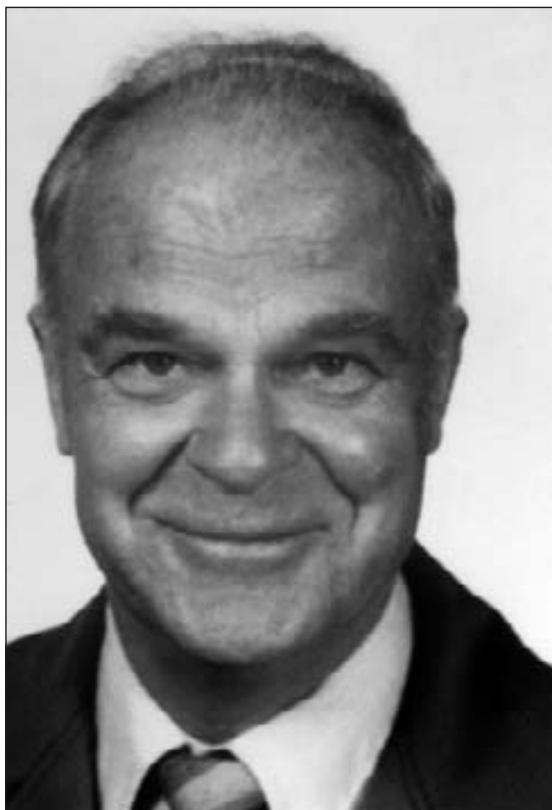

VIDA ZDANAVIČIŪTĖ-SAMULIENĖ

Kalifornija yra šalis, kur kas žingsnį primenami tie Kdidieji pranciškonų misionieriai, kurie kultūrinio kraštą, šventųjų vardais krikštydami tenykštes vietas ir žmones. Tie vardai daug kur tapo didmiesčių sinonimais. Mažytė vietovė, pavadinta el Pueblo de Nostra la Reina Los Angeles sutrumpėjo iki Los Angeles ir išaugo į keturių milijardų miestą (su priemiesčiais – iki 14 milijardų).

Los Angeles mieste lietuviai pradėjo kurtis daugiau kaip prieš šimtą metų. Čia jie apsistojo dėl įvairių priežasčių: vieni ieškojo sveikatos, kiti – priedangos, dar kitus kvietė giminės ar draugai, pasitaikė ir nuotykių ieškotojų. Kadangi nebuvo lietuviškos aplinkos, parapijos, mokyklos, kūrėsi lietuviškai dvasiai svetimas kolonijos tipas. Tą dvasinę kolonijos tuštumą užpildyti visokie gaivalai. Rytinių valstijų apdairesni dvasiškiai ir pasauliečiai tai žinojo ir dėl to nerimavo. Jaudinosi ir keletas vietinių lietuvių, bet jie nedaug ką tegalėjo pakeisti, kol į Los Angeles apie 1938 metus atvyko Švėkšnoje ilgai klebonavęs prelatas J. Macijauskas, nepaprastų pastoracinės ir visuomeninės veiklos gabumų išėivis, net aštuonis kartus buvęs Amerikoje, rinkęs aukas ir čia turintis pažįstamų. Po mirties 1947 metais jį pakeitė taip pat gabus švėkšniškis, su antrąja lietuvių emigrantų banga atvykęs prelatas J. Kučingis. Jų ir pasauliečių pastangomis bei aukomis kviečiant lietuvius iš rytinių valstijų, Pietų Amerikos, Los Angeles atsirado stipri ir klestinti lietuviška nausėdija su sava Šv. Kazimiero bažnyčia, mokykla, Tautiniais namais. Tiems, kurie išgirdo tą kvietimą, buvo stengiamasi visapusiškai padėti įsikurti saulėtame, naujame, iki tol lietuviams mažai žinomame krašte. Tarp tokių buvo ir šviesaus atminimo Petro Sako (Skačkausko) iš Pavartyčių bei Rūtos Svolkėnaitės-Sakienės, ir dabar palaikančios ryšius su kraštiečiais, šeima.

Petras Sakas (Skačkauskas) gimė 1931 metų rugpjūčio 6 dieną tuometinės Panevėžio apskrities (dabar Radviliškio rajonas) Pavartyčių kaimo vidutinio ūkininko šeimoje. Kartu augo trys broliai ir trys seserys. Tėvas, staty-

Petras Sakas (Skačkauskas)

bininkas, be ūkio darbų, vasarą su priaugančiais vaikais uždarbiaudavo prie statybų. Petras, kad ir labai mėgo tėvo amatą, sieloje veržėsi į platesnį gyvenimą. Mokėsi Šeduvoje, Panevėžio gimnazijoje. Būdamas moksleivis, įsijungė į šaulių gretas, o sulaukęs 19 metų savanoriu iš-

Rūta Sakienė su Amerikos lietuvių tautinės sąjungos Los Angeles skyriaus valdybos nariais

Grupė Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės draugijos Los Angeles skyriaus narių. Trečia iš kairės – Rūta Sakienė

Išėivė su savo kolegomis – aktyviais Los Angeles lietuvių bendruomenės veikėjais

ėjo į kariuomenę. Atlikęs karinę tarnybą, dirbo valdžios tarnautoju Panevėžyje. Artėjant frontui, kaip ir daugelis to meto lietuvių, pasitraukė į Vokietiją.

1949-aisiais emigravo į JAV. Pagyvenęs Čikagoje, susipažino su Rūta Svolkėnaite, gimusia Jūrėje, netoli Kaino. Ji su tėvais verslininkais Vokietijon pasitraukė 1949 metų rudenį, iš ten atvyko į Ameriką. 1953-aisiais jiedu susituokė. Vestuvių atostogas praleido Kalifornijoje, o vėliau kviečiami persikėlė ten gyventi. Abu sumanūs, darbštūs ir sąžiningi jie ėmėsi verslo, kurį sėkmingai plėtojo. Po keliolikos metų nusipirko gražią sodybą, ją Petras išradingai suremontavo, išpuošė. Čia visada prieglaudos ir vietos rasdavo ramovėnai, šauliai, birutietės, Tautinė sąjunga. Be to, Petras ir Rūta suteikdavo nuoširdžios pagalbos, globodavo atvykstančiuosius iš Lietuvos ir iš kitur.

Petras buvo nepakeičiamas savo žmonos, labai aktyvios lietuviškų organizacijų veikėjos, padėjėjas, skatintojas ir reikalų žinovas. Gal ir dėl to Rūta suspėdavo visur: ji – Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės Los Angeles skyriaus pirmininkė, Amerikos lietuvių tarybos Los Angeles skyriaus sekretorė, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto valdybos narė, Žurnalistų draugijos centro valdybos išdininkė, Tautinio kultūros fondo tarybos narė, „Vilties“ draugijos („Dirvos“ leidėjų) valdybos narė, Tautinės sąjungos vicepirmininkė, Tautinės sąjungos Los Angeles skyriaus valdybos sekretorė, vicepirmininkė ir pirmininkė, Amerikos lietuvių sąjungos tarybos narė ir garbės narė, uoli lietuviškosios spaudos bendradarbė... Ir tai dar ne visos atskirais laikotarpiais jai patikėtos ir jos sąžiningai vykdytos pareigos, darbai, kuriuos ji atliko kaip ir kiek tik išgalėdama. Visas tas žmonos pastangas, indėlį vyras Petras vertino, suprato, rėmė, joms pritarė ir prie jų prisidėjo. Petro draugų ir bičiulių pasakymas „Tai – lietuviškas ažuolas, labai gilią šaknis įleidęs į Kalifornijos derlingą lietuvių išpureną dirvoną“, be abejonės, tiko jiems abiem.

Rūta ir Petras nemažai lėšų skyrė šalpai. Jie buvo iniciatyvūs šalpos renginių, skirtų padėti skurstantiesiems Lietuvoje, Sibire, Vokietijoje, taip pat Los Angeles sergantiems lietuviams, organizatoriai ir pagalbinkai. Abu nuo pat tada, kai tik jau buvo galima susirašinėti, gausiai rėmė ir likusius Lietuvoje Petro motiną, jauniausią sergančią jo seserį, vėliau jos našlaičius vaikus. Čia daug pastangų įdėjo Rūta. Nors iš jų atkeliavdavę laiškai būdavo trumpi, tačiau visuose jausdavosi nuoširdus rūpestis, atjauta, darnus tos šeimos sugyvenimas.

1985 metais, rugpjūčio pabaigoje, mirė šviesaus atminimo mano Mama, Petro sesuo. Rūtai ir Petrai išsiuntėme telegramą. Atsakymo nėra. Tik lapkrity sužinojome, kad, nuvargintas sunkios ligos, per gyvenimą iškentęs 10 komplikuočių operacijų, apie kurias nė vienas nerašydavo, praėjus vos 20 dienų po sesers Lietuvoje mirties, Amžinybėn iškeliavo ir Petras. Rūta liko viena.

Nors buvome toli vieni nuo kitų, nors ryšius palaikėme tik laiškais, Rūta mums buvo sava, jautėmės savotiškai skolingi jai už ilgametį rūpinimąsi, širdies šilumą, pagalbą, šiltą bendravimą. Todėl norėjosi ją paguosti jos skaudžios netekties valandą. Parašiau jai, ir mūsų susirašinėjimas nenutrūko iki šiol. Skaitydama tuos jos laiškus pažinau kilnaus, turtingo dvasinio pasaulio žmogų,

pabėgėlių išgyventus sunkumus ir jų paliktus šviesius pėdsakus.

1994 metais Rūta, kaip buvo prašyta savo vyro, šviesaus atminimo Petro pelenus atvežė perlaidoti į Šeduvos kapines. Palaidojome pagal senąsias tradicijas, gausiai dalyvaujant pavartytiečiams, skambant gimtojo kaimo giesmininkų giesmėms ir varpams. Rūta buvo nustebinta tokio kaimo žmonių nuoširdumo ir jautrumo. Dar ilgai tai prisimindavo laiškuose.

Kai manęs paklausia, ar Rūta – mūsų kraštetė, aš visada sutrinku. Iš jos laiškų, minčių, iš Los Angeles lietuvių organizacijų leidinių jaučiu: Rūtai jau seniai visa Lietuva – gimtinė, juo labiau Radviliškio kraštas, iš kurio kilo jos vyras. Savo meilę ir pagarbą šiam žemės lopinėliui ji įrodė ir įrodo, ne kartą aplankydama Pavartyčius, perveždama vyro palaikus, asmeninės bibliotekos vertingų knygų dovanodama Šeduvos šauliams, Radviliškio rajono savivaldybės Viešajai bibliotekai, apskritai visu savo šiltu bendravimu ir aktyvia lietuviybės veikla. Todėl man ši šeima – šviesių, dvasingų, savo kraštą mylinčių ir jo niekada nepamiršusių kraštiečių paveikslas.

Iš prisiminimų ir laiškų

(kalba netaisyta)

Liudas Reivydas, a. a. Petro Sako (Sakavičiaus) jaunystės draugas:

„<...> Pirmą operaciją Petras pergyveno dar Panevėžyje 1941 m., tik prasidėjus vokiečių-rusų karui. Daktaras Mačiulis operacijos metu pašalina nebeveikiančią inkstą. Operacija vyko patrankoms drebinant žemę, sproginėjant granatams ir aplinkui lakstant mirtį nešančioms kulkoms. Dr. Mačiulis turbūt nejautė, kad tai buvo paskutinė jo operacija. Petruui nubudus iš operacinio užmigdymo, dr. Mačiulis sėdėjo prie jo lovos. Kitiems gydytojams pasišalinant, dr. Mačiulis atsisakė, nes Petras buvo labai silpnas. Vos porai valandų praėjus, dr. Mačiulis žiauriausiomis priemonėmis (žinomomis tik bėgantiems rusams) buvo nukankintas.

Apie siaubingą Panevėžio tragediją, kaip jis pats tai vadinavo, Petras nemėgo daug kalbėti, bet kartą po vieno tokio platesnio išsikalbėjimo Petras pasakė:

„Taip, anuomet toje Panevėžio tragedijoje dr. Mačiulis paliko ten dalelę manęs. Tik siaubingi tuolaikiniai pergyvenimai yra įrėžę gilią skausmo vagą mano sieloje ir

Rūta Sakienė

tai yra likęs mano ryšys su Tėyne Lietuva.<...> Kai aš išeisiu į amžino poilsio pasaulį, kur geležinė siena neegzistuoja, aš būsiu Panevėžyje, aplankysiu dr. Mačiulio kapą ir būsiu tėviškės kieme, prie tėvo pastatyto kryžiaus, – taip, aš būsiu ten <...> (Pavartyčių senajame kaime yra išlikusi jo gimtoji šimtametė bakūžė, o vėliau, tėvui išsikėlus į vienkiemį, po laukų melioracijos nugriovus namus, sodybos vietoje yra likęs a. a. Petro sodintas, dabar išsikerojęs ąžuolas – **autorės pastaba**).

<...> Petras buvo principingas žmogus, tvirtos valios, tiesaus būdo, atviro žodžio tautietis, bet kartu ir labai jautrios sielos. Nevengdavo pasakyti savo nuomonę ir visada tvirtai jos laikėsi, ypač Lietuvos okupacijos ir okupacijos vargų atžvilgiu. Tvirtai stovėjo VLIK'o ir ALTS'o pusėje ir rėmė jų veiklą. Be kompromisų buvo lietuvis patriotas. Priklausė šauliams, ramovėnams ir Tautinei sąjungai <...>.

Antanas Mažeika:

„<...> Jis buvo buvo mylintis savo kraštą lietuvis. Petras religingas, gero charakterio žmogus, darbštus, paslaugus, sugyvenamas. Tačiau savo nusistatymuose, ypač politikos srityje, gana kietas ir neperkalbamas. Buvo nuoširdus organizacijų rėmėjas, dosnus aukotojas spaudai ir lietuviškiems reikalams <...>“

Iš J.Kučingio, Los Angeles lietuviškos Šv. Kazimiero bažnyčios klebono, kalbos Pavartyčiuose, J. Zdanavičiaus namuose, susirinkusiesiems perlaidojant a. a. Petro Sako (Sakavičiaus) palaikus Šeduvos kapinėse 1994 m. birželio 28 d.:

„<...> Nemažai lietuvių, pažinę pirmosios rusų okupacijos žiaurumus ir norėdami išvengti mirties ar Sibiro

Petro Sako (Skačkausko) gimtinė Pavartyčių kaime

tremties, pasitraukė į Vakarus ne kapituliuoti, bet pakeisti frontą, kad būdami laisvėje geriau galėtų padėti savo tautai, būti jos balsu svetur <...>. Mes, pasitraukdami iš Lietuvos išsinešėme tik savo kūną, mūsų meilė ir širdis visada liko Lietuvoje.

Petras, perėjęs lagerių vargus Vokietijoje, atsidūrė Amerikoje, kur sunkiai dirbo fabrike, dalyvavo politinėse ir šalpos organizacijose, savo sunkiai uždirbtą dolerį skyrė Lietuvos vadavimui. Kaip ir daugelis kitų išeivių gyveno ne sau, bet savo tautai, savo tautiečiams ir artimiesiems, kiek išgalėdamas juos remdamas materialiai. Tai buvo tikras lietuvis patriotas, todėl Petras prieš mirtį prašė savo brangios žmonos Rūtos, kai Lietuva bus laisva, kad jį palaidotų šalia tėvelių Šeduvos kapinėse, netoli Pavartyčių <...>.

Rūtos Sakienės didelė meilė ir pagarba savo a. a. vyrui Petru. Ji ir toliau tęsia savo mylimo vyro dosnumą, savo aukomis stipriai remdama lietuvišką veiklą bei spaudą, aktyviai dirba lietuviškoje veikloje, gražiai vadovauja Amerikos lietuvių tautinės sąjungos Los Angeles skyriui. Jos straipsniai „Dirvoje“ mūsų visų maloniai skaitomi <...>“.

Rūtos Svolkėnaitės-Sakienės laiškų mintys:

„<...> Džiaugiuos, kad švenčiate Vasario 16-tą. Mums, senesniems, tai visuomet buvo ir liks pati svarbiausia šventė. Labai iškilmingai ir sentimentaliai ją visada švenčiame. Turime organizaciją, kuri tą Vasario 16-tos šventę visoj Amerikoje ruošia. Visada kviesdavome ir amerikiečius valdžios atstovus, kad apie Lietuvą primint. Miesto meras leisdavo prie miesto rotušės tą dieną kelti Lietuvos vėliavą ir paskelbdavo Lietuvos dieną <...>.

Atšventėm Kovo 11-tą gražiai ir linksmai. Džiaugiamės devyniais nepriklausomybės metais. Esame kiek nusivylę, kad taip ilgai tęsiasi netvarka ir nepritekčiai. Gal mes per daug idealizavom praeitį ir per daug tikėjome iš ateities <...>.

Rūta Sakienė (centre) su draugėmis, baigusios pakuoti labdaros siuntas

1944 m. artėjant frontui, Petras Sakas (Skačkauskas), atsiveikinęs su artimaisiais, šiuo keliu dviračiu išvažiavo nežinion...

Mano pačios daugiausia laiko ir darbo, be kunigaikštienės Birutės moterų draugijos, buvo per visą gyvenimą paskirta tautininkams. Mes visada kovojome už išlaisvinimą, už čia, išeivijoje, lietuviškų tradicijų palaikymą, už švarią ir teisingą mūsų brangią kalbą, už patriotizmą ir didžiavimąsi, kad esi lietuvis (gal tas pamažu grįš ir Lietuvon). Dabar mūsų, kurie tą jausmą, įskiepytą mūsų Lietuvoje, atsivežėme kaip brangią relikviją, jau nedaug beliko. Bet vis tiek nepasiduodame, spurdame ir dar vis šį tą nuveikiame, kad išsilaikytume nepaskendę. Kas dveji metai visos Amerikos lietuviai tautininkai suvažiuojame į taip vadinamą seimą – suvažiavimą. Išsirenkame naują sąjungos valdybą, išklausom skyrių pirmininkų pranešimų, pasiguodžiame, pasigiriame, apsvarstom ateities planus, bendrus ir atskirai skyrių. Kadaisė mūsų buvo daugiau kaip 10000, dabar tik pora tūkstančių beliko. Už ypatingus organizacijai nuopelnus per tuos visus šiemet sueisiančius 50 gyvavimo metų devyni tautininkai buvo pakelti į sąjungos garbės narius. Pereitą rudenį seime, turiau pasigirti, mane susirinkusieji išrinko dešimtąja (vienintelė moteris). Man buvo netikėta ir nelaukta <...>.

***<...> Per tuos visus pilkus išeivijos dešimtmečius labiausiai mus palaikė žinojimas, kad nors kuo galime padėt savo žmonėm ir savo kraštui už geležinės uždangos. Mūsų visas gyvenimas sukosi apie tą vieną ašį – Lietuvą. Tie, kurie to jausmo neišvystė, prapuolė svetimuose vingiuose, prapuolė saviškiams čia ir Lietuvoje <...>.

***<...> Ateina pavasaris, bus graži vasara. Žmonės atsikvėps po ilgos šaltos žiemos. Taip ir matau Lietuvos alyvas, bijūnus, iervas, žydinčias Jiesios pakrantėse, o belis mano Tėvelio sode. Atėmė karas mano jaunystę, o

dabar ir senatvę vargina <...>.

***<...> Kai būsit vėl pas Tėvuką, paklauskite Jo ir apie Pavartyčių mokyklą, a. a. Petras man daug pasakojo, kaip toji mokykla kūrėsi, ir apie mokytojas, apie vaikystę tos mokyklos suole. Norėčiau žinoti, kaip toji mokykla išsilaiškė okupacijos laikais ir kaip ten dabar tvarkosi <...>.

***<...> Iš viso gyvenimas dabar daugiau susipainiojęs ir komplikuoatas, kaip kad mano jaunystėje buvo. Duotas žodis buvo šventas, paspausta ranka – garbės reikalas. Mes, senieji, ir dabar dar to laikomės, bet jaunimas jau turi kitas pirmenybes – tik tada, jei jiems pakeliui, tik tada, jei jiems į naudą <...>.

***<...> Pereitą sekmadienį turėjome parapijos balių surinktą lėšų remontui <...>. Žmonės dosniai aukojo, nes juk ta maža Šv. Kazimiero bažnytelė ir plačiai išsiplėtusi parapija su mokykla, salėmis ir žaidimų kiemais daugiau kaip penkių dešimčių metų mus palaikė kaip vieną šeimą. Ačiū už tai prelatui a. a. J. Kučinguiui <...>.

***<...> Va sekmadienį Birutietės daro, verda ir pardavinėja cepelinus arba kartais balandėlius. Pelnas eina įvairiems šalpos reikalams į Lietuvą <...>. Žmonės, išėję iš bažnyčios, ateina pavalgyt, išgert kavos su namie keptais pyragaičiais, kuriuos iškepusios nuvežam ir paaukojam <...>.

***<...> Bet mūsų – pabėgėlių jaunystė pasiliko svetimų žemių pakelėse, sudaužyta ir pasmaugta. Bet prisiminimuose liko, ir reikia juos kaip gintarą, kaip brangakmenius mylėt ir jais grožėtis. O paskui juk, kai gyvenimas sunormalėjo, nors ir toli nuo Tėvynės, sukom lizdus, kūrėm mažytę Lietuvą už vandenynų, šliejomės savi prie savųjų ir vis širdy, ne tik širdy, bet ir kiekvienam žingsny, nešėm, rodėm tą meilę, tą begalinį ilgėsį. Ir kaip tos bitės dulkelę prie dulkelės klijavom kaip korį, kad nedingtume svetimuose sūkuriose, kad mūsų Lietuva nebūtų pasaulio užmiršta. Nežinau, ar mūsų pastangos tokios, rodos, nesibaigiančios ir nuoširdžios, ką nors gero atnešė Tėvynei, bet vien tuo esu tikra, kad

mus, kaip lietuvius ir kaip dorus žmones, vien tik toji nenustojanti meilė Tėvynei ir kitam lietuviui palaikė, išlaikė ir davė jėgų nepasimest tarp svetimų ir neprarast savo tapatybės <...>.

***<...> Tėviškės praradimas labai nedaug skiriasi nuo mylimo žmogaus mirties <...>.

***<...> Žinoma, daug tų mūsų darbų ir pastangų, kaip dabar aišku, nuėjo niekais arba bent nebuvo įvertintos, bet tas palaikė mūsų vienybę ir lietuviškumą. Be tų organizacijų mes būtume prigėrę ir prapuolę „bendram katilė“ <...>.

***<...> Gal mes čia, Vakaruose, ir per daug laukiame, ir per daug tikimės. Bet, Dieve mano, taip ilgai svajoję patamsy dabar matome šviesos spindulius. Jeigu per tiek metų nepraradome vilties, dabar tikrai ne laikas pradėt abejot <...>.

***<...> Iš tikrųjų tai gyvenimas visų margas ir gyvenimo vakaras visiems panašus, nors aplinkybės būtų ir labai įvairios. Sveikinu saulę kiekvieną rytą, dėkoju Dievui už tai, kas buvo man leista ir duota. Už gražią, žydinčią vaikystę, gerus ir mylinčius Tėvelius, už Jo stebuklingą globą ir apsaugą baisiuose pergyvenimų metuose, kada visas mūsų pasaulis buvo sugriautas, sudarkytas, išniekintas ir ilgą laiką be pertraukos gąsdino visokie pavojai. Dėkoju už gerų žmonių pastangas mums padėt, už šiltą ir neatstumiančią prieglobstį svetimoj šaly, už kelią, kuris mane nuvedė pas mylimą žmogų, už kiekvieną su Juo praleistą dieną, valandą. Nors kartais buvo ašarų ir skausmo, bet niekuomet (ne) dėl Jo ir visuomet, visados buvau guodžiama, žinojau, kad esu Jo globoje. Turėjau išmokyti vienatvę, reikėjo užsiauginti šarvą, nors iš lauko pusės, bet visada buvo draugų, buvo žmonių, kurie mudu daugel metų pažino ir žinojo, matė tą glaudų, nesulaužomą ryšį <...> Ir dėkui Dievui, kad silpstant kūnui, temstant akims ir surambėjus pirštams, protas vis tiek neleidžia to užmiršt. O tai juk ir yra svarbiausia <...>“.

Autorės, Rūtos ir Petro Sakų šeimos archyvo bei išėivijos leidinių nuotraukos

Naudoti šaltiniai:

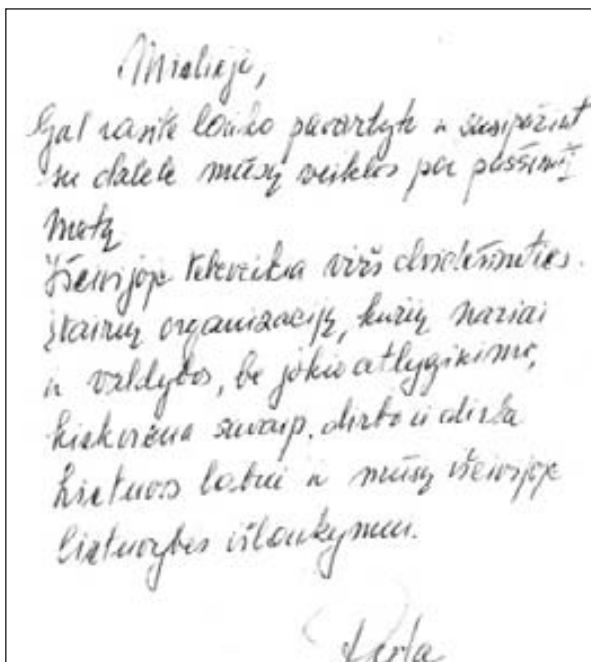
Amerikos lietuvių tautinės sąjungos Los Angeles skyrius 1949–1998. Los Angeles, 1998.

Lietuvių karių veteranų sąjungos „Ramovė“ Los Angeles skyriaus veikla (1952–1999) ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės karių šeimų moterų draugijos Los Angeles skyriaus veikla (1957–1999). Los Angeles, 1999.

Los Angeles Lietuvos tautiniai namai 1961–2002. Los Angeles, 2002.

Jonas A. Kučinskas–Kučingis. *Mano gyvenimo takais*. Rūtos Sakienės laišakai Jonui Zdanavičiui ir Vidai Samulienei.

Rūtos ir Petro Sakų draugų, pažįstamų įvairių laikotarpių straipsniai Amerikos lietuvių spaudoje, jų pasisakymai.

Rūtos Sakienės autografas knygoje, jos dovanotose vyro giminaičiams

IŠ MAMOS PASAKOJIMŲ

PATEIKIAMA PRISIMINIMŲ APIE IŽYMIĄ KRAŠTIETĘ ETNOGRAFĘ STASĘ STULGYTĘ-BERNOTIENĘ IR JOS PASAKOJIMŲ APIE MŪSŲ KRAŠTO ŽMONIŲ GYVENIMĄ PRAEITYJE.

DALIA BERNOTAITĖ-BELIAUSKIENĖ

STASĖ STULGYTĖ-BERNOTIENĖ – MUZIEJININKĖ, ETNOGRAFĖ. JI GIMĖ 1926 M. LIEPOS 14 D. JANKŪNŲ KAIMĖ, RADVILIŠKIO VLS., ŠIAULIŲ APSKR., MIRĖ 2001 M. BALANDŽIO 24 D. VILNIUJE. STUDIJUOTI Į VILNIŲ ATVYKO 1946 M. DAR STUDIJUODAMA ETNOGRAFIJĄ VILNIAUS UNIVERSITETE, PRADĖJO DIRBTI ETNOGRAFIJOS MUZIEJUJE (DABAR LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS), 1965–1989 M. VADOVAVO LIETUVOS ISTORIJS IR ETNOGRAFIJOS MUZIEJAUS ETNOGRAFIJOS SKYRIUI. PRADĖJUSI DIRBTI, RADO APIE 3000 EKSPONATŲ, O IŠEIDAMA PALIKO DAUGIAU KAIP 33 TŪKSTANČIUS. VISUOMET PABRĖŽDAVO ESANTI AUKŠTAITĖ IR TUO DIDŽIAVOSI, TAČIAU PUKIAI PAŽINOJO VISĄ LIETUVĄ, KURIĄ BUVO IŠVAIKŠČIOJUSI SKERSAI IR IŠILGAI. 1990–1991 M. DIRBO LIETUVOS DAILĖS MUZIEJUJE. YRA PARENGUSI EKSPOZICIJŲ, PARODŲ. NEMAŽAI LAIKO SKYRĖ ETNOGRAFIJOS TYRINĖJIMAMS. IŠSAMIAU GILINOSI Į XIX–XX A. PRADŽIOS LIETUVIŲ VALSTIEČIŲ SUSIEKIMO BŪDUS IR PRIEMONES, VESTUVIŲ PAPROČIUS, LIAUDIES AUDINIUS IR DRABUŽIUS. ŠIOMIS TEMOMIS ĮVAIRIUOSE LEIDINIUOSE YRA PASKELBUSI KELIAS DEŠIMTIS STRAIPSNIŲ. PARAŠĖ KNYGĄ „LIETUVIŲ LIAUDIES MOTERŲ DRABUŽIAI. XVIII–XX A. PRADŽIA“ (1974), PARENGĖ KATALOGĄ „LIETUVIŲ VALSTIEČIŲ IŠEIGINĖS PRIJUOSTĖS. XIX A.–XX A. PRADŽIA“ (2007), YRA ALBUMŲ „LIETUVIŲ LIAUDIES MENAS. DRABUŽIAI“ (1974), „LIETUVIŲ LIAUDIES MENAS“ (1993), KATALOGŲ „LIETUVIŲ VALSTIEČIŲ BALDAI“ (1988), „XVI A.–XX A. I PUSĖS KALVIŲ DIRBINIAI“ (NEIŠLEISTAS) BENDRAAUTORĖ.

Stasė Bernotienė apie 1981 m.

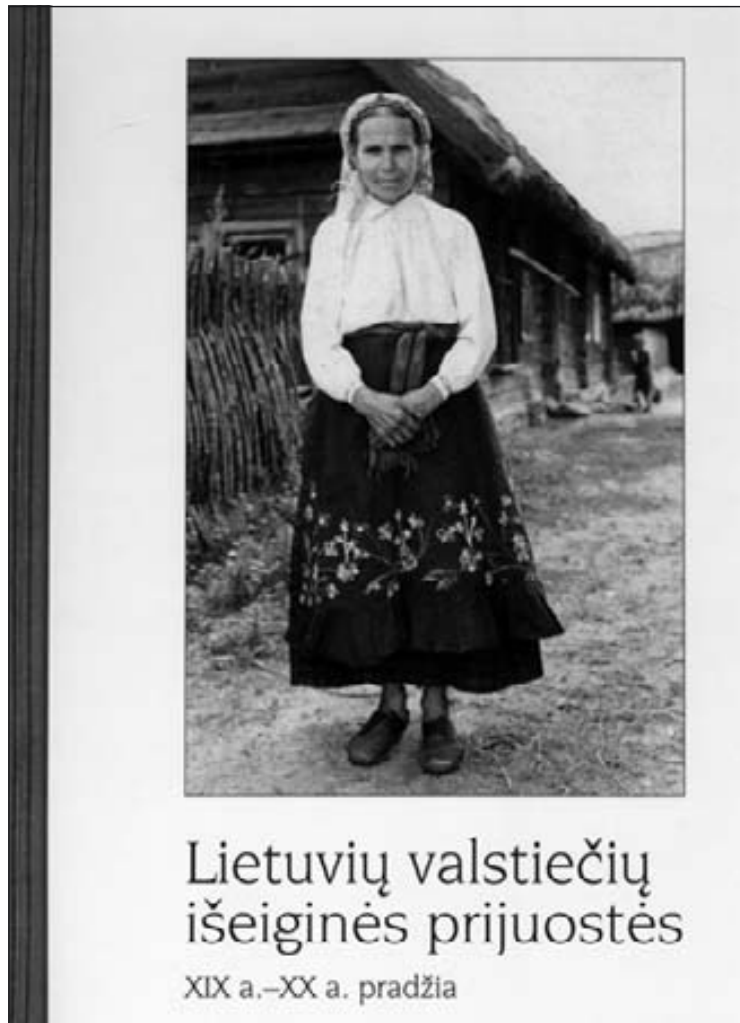
Sekdama mamos pėdomis, laksčiau po visą Lietuvą, važinėju po ekspedicijas, kalbinau svetimus žmones, stengiausi užrašyti jų prisiminimus, pasakojimus, o saaviems, svetur belakstant, neliko laiko. Liko neužrašyti tetos (mamos sesers) pasakojimai apie paprastus ūkio darbus, kurie seniau man atrodė tokie eiliniai ir savaimė suprantami, o už mane jaunesnei kartai – jau egzotika. Ji visą laiką gyveno tėvų namuose, dirbo visus ūkio darbus, daug žinojo ir labai įdomiai pasakojo. Mokėjo daug pasakų, kurias jai dar jos *baba* sekė. Neužrašiau savo

tėvelio pasakojimų apie piemenavimą, sunkią vaikystę, pusbernio tarnystę. Neužrašiau ir mamos pasakojimų. Vis atrodė, kad čia pat yra, kad spėsiu. Daugelio pasakojimų nebeatsimenu ar žinau tik nuotrupas, kaip antai apie „Sidaro vestuves“ per Užgavėnes ar apie Jankūnų kaimo žmonių tarpusavio santykius, kurie labai aiškiai atspindėjo to meto padėtį Lietuvos kaime... Tai, kas užrašyta, tėra tik maža dalelė jos įdomaus, o kartu ir labai sunkaus gyvenimo, kaip ir daugelio prieškarinio vaikų. ▶

Mama labai gražiai pasakodavo apie savo senelius, tėvelius, jų prisiminimus, gyvenimą. Iš ankstyvos vaikystės mamai likę prisiminimai apie senele. Kai ši verpdama sekdamo mamai ir jos seseriai Barborai pasakas apie velniukus ir laumes, tai saugiausia būdavo sėdėti ant suolo kojas susikėlus ir nugarą į senele (*babą*) atrėmus. Mamos senele Elena Juozapaitytė-Jarienė (apie 1840–1931) gerai prisiminė 1863 m. sukilimą ir kai pravedė apie 1865 m. pro Šilėnus (apie 2 km nuo Jankūnų k.) geležinkelio atšaką į Rygą. Sako, *žmonės iš toli ėjo žiūrėti traukinio, klaupės, žegnojos. Kur tai matyta, kad be arklių važiuotų – tik Liucipierius ant pečiaus. Kai pravedė geležinkelį, ir vilkai Šilėnuose išnyko. O seniau, sako, jų galybės būdavę. Užpuldavo bandas, pasikasdavo po pamatais, išnešdavo iš tvartų avis, veršiukus. Kartą sugalvojo Šilėnų vyrai važiuot vilkų mušt. Pasikinkė į šlajas arklius, prisirišo žirnių virkščių kūlį, įsikišo į maišą paršiuką, pasiėmė lazdas ir išvažiavo. Važiuoja vieškeliu, kūlys ridenasi, brazda. Pažvigdė paršiuką, supuolė vilkai, sukrito ant to žirnių kūlio, jau į šlajas lipa, arklys nebepatraukia. Išmetė vyrai tą paršiuką ir parlėkė namo. Džiaugėsi gyvi likę.*¹

Daugiausia mama pasakodavo apie savo mamą, mano senele Barborą Jaraite-Stulgienę (1886–1945) ir jos giminę. Visuomet pasakojimuose ją švelniai vadindavo *mamyte* ir niekaip kitaip. Mamytės pasakojimai – tarsi trumpa XIX a. pabaigos–XX a. pradžios Jankūnų kaimo (Radviliškio vls.) ir jo apylinkių istorija. Jų šeima gyveno kaimo gale (*uličgaly*), biedni buvo, žemės turėjo tik 5 dešimtines. Mamytės tėvas (mano mamos senelis) mirė anksti, visi vaikai ėjo tarnauti. *Vėliau mamytė pradėjo eit padieniui prie darbų – bulves sodint, kast, prie šienapjūtės, mėšlavežio, rugiapjūtės. Eidavo aust, paskui nusipirko rankinę mašinę ir pradėjo siūti. Siūdavo savo kaimui. Mamytė gražiai verpdavo, ausdavo, labai gražiai giedodavo ir dainuodavo (tas savybes paveldėjo ir mama), todėl visiems tiko ir visur ją prašydavo. Pristojo kartą tarnaut Batsioniuose (gretimas kaimas) pas Indrišiūną. Indrišiūnų buvo trys sūnūs seni bernai ir tėvai. Gaspadinė Indrišiūnienė mažai akim matė ir nieko nebedirbdavo. Pirmą tarnystės dieną mamytė apsiruošė, pusryčius visi pavalgė, nukraustė stalą, atsinešė bliūdą, pelenų, mazgotę, jau plaus stalą (kaime viralą valgydavo iš vieno dubens ir per stalą nusidriekdavo „sriubos takeliai“). Gaspadinė žiūri žiūri ir sako: „Svoine, pečių nuplauk, a darbo neturi.“ O Indrišiūnienė rytais eidavo pusryčius pavalgius kitapus kelio pasimelst prie kopytėlės. Kai ši išeidavo, mamytė greit nuplaudavo stalą, iššluodavo aslą, gospadinė sugrįžus nieko nepastebėdavo. Tarnaut nebuvo sunku, vyrai geri buvo, sunkius darbus pasidirbdavo. O sekmadienį buvo tokia mada – eina mergaitė į bažnyčią, pasako sudieui gaspadoriams ir pasiklonioja (ranką pabučiuoja). Vienas iš sūnų buvo gaspadorius, jam pasikloniodavo, tai šis duodavo kelias kapeikas, o seniukui pasikloniojus, šis duodavo pusę rublio. Todėl visad eidavo seniukui paskutiniam pasikloniot. Mamytės teta (mūsų tarme *ciocé*) Levanorija gyveno Radvilišky, špitolėje. Į špitoles pereidavo gyventi netekėjusios senos panos su savo kraičiu ir turtu. Kuri turėjo daugiau kraičio, ta ir teisių turėjo daugiau. Gy-*

¹Pasvirusiu šriftu pateikiami Stasės Bernotienės pasakojimai, užrašyti Dalios Bernotaitės-Beliauskienės 2001 m. pradžioje

Stasės Bernotienės parengtas katalogas

Stulgių šeima apie 1929 m. Jankūnų k. Barbora Stulgienė, Jurgis Stulgis, Mykolas Stulgis, Barbora Stulgytė, Stasė Stulgytė, Barbora Jarienė (senele)

veno nuo kelių iki keliolikos špitolninkų, patarnaudavo prie bažnyčios, verpdavo, megzdavo, vaikus poterių mokydavo. Žmonės pas jas užeidavo kojų persiauti, palaukti. Špitolnikė, būdavo, išverda sušalusiems arbatos, žmonės įsideda užvalgyti, patys pavalgo ir jai palieka. Prieš atlaidus iš vakaro sueidavo. Patiesia ką ant žemės, ir moterys prigul viena šalia kitos. O mamytei ciocė Levanorija visad palikdavo pačią geriausią vietą – ant skrynios ir net pagalvę duodavo.

Mamytė turėjo tris brolius, kurie prieš Pirmąjį pasaulinį karą išvažiavo į Ameriką (mama paskutiniaisiais metais labai norėjo sužinoti, kaip jos pusbroliai Amerikoje gyvena, bet taip ir neteko). Pasiliko gyvent su savo moti-

Ekspedicijos akimirka Čižūnų kaime, Eišiškių rajone. Dešinėje – Stasė Bernotienė. 1950 m.

na dviese. Prasidėjo karas. Mamytė vėliau pasakodavo, kiek iškentėjo vargo, kiek buvo visokių bėdų karo metu. Mano mamos tėvelį Jurgį Stulgį (1881–1953, kilęs iš Žuvinykų k., buvo netoli Šiaulių, dabar miesto teritorija) buvo atvedę piršliais dar prieš karą. Mamytė svarstė, gal eis, gal neis, gal pas brolius į Ameriką išvažiuos. Taip ir nespūrišo. Tėvelis išvažiavo į Ameriką, ten pabuvo neilgai, grįžo. Vežiodavo prekes arkliais iš Šiaulių į Rygą, Radviliškį. Į Rygą veždavo odas. Pasakojo, arkliams kad stipriau būtų, paimdavo duonos porą kepalukų. (Mama pasakodavo, kur stodavo pailsėti, kiek veždavo, kiek mokėdavo, bet aš jau šių žinių užrašyti nebespėjau.) Vieną kartą, važiuojant iš Radviliškio, parūpo, kaip ten gyvena ta pana, kurią piršo. Užsuko pažiūrėti – neištekėjusi tebėra. Pradėjo tartis ir apšvedė 1916 m., atėjo užkuriais. Karo metu tėvelis uždarbiaudavo: samagoną virė, aliejų spaudė. Tėvelis traukė amatai. Geras rankas turėjo. Visą, išskyrus baldus (skrynias ir spintas) pats pasidirbdavo – ratus, roges, suolus, suoliukus. O čia vaikai pabiro – per 9 metus aštuoni gimė. Vyriausias buvo Mykolas (1917–1933, mirė 16 metų, atkritęs po plaučių uždegimo), keli mirė nė metų nesulaukę. Užaugo dviese – sesuo Barbora (1920–1987) ir mano mama – Stasė (1926–2001). Mama paskutinė buvo. Žmonės atkalbinėjo, kad nekrikštytų Stasyte, nes viena sesuo tuo vardu buvo mirusi. Bet užaugo, neskirta buvo. O prieš tai, seserį kai krikštijo, tai moterys ilgai svarstė, kokį vardą išrinkti. Atėjo tėvelis, arklį pakinkęs, ir tarė: „Mano mama Barbora, sesuo Barbora, žmona Barbora ir dukrė bus Barbora, ir viskas“. Tėveliui dar labai sekė su arkliais.

Kaimo žmonės sakydavo: „Stulgis visų mergų vaikus vežė krikštyti, užtat jam arkliai rankojas.“ Ir tikrai, būdavo, nusi-perka kokį nutriušusį arkluką, vieni kaulai ir skūra, palaiko, pašeria, po kurio laiko arklio nebeatpažint – piestu stojas, kiekvieno š... baidos. Kartą žiemą važiavo tėvelis iš Radviliškio, o iš kareivinių (netoli Radviliškio) priešais išvažiavo motociklu karininkas. Arklys piestu stojas, tėvelis net botagu pliekė, niekaip prasilenkti negali. Apsisuko karininkas, grįžo atgal į kareivines, o tėvelis supykęs arklį namo kone šuoliais parginė. Grįžęs iškinkė, arkllys sušilęs, paleido eit į kūtę. O tas uodegą tik užvertė ir pasileido risčia per pusnis apie sodybą. Pribėga prie vartų, sušnarpščia ir vėl bėgte, atrodo, lyg tyčia tėvelį erzintų. O tėvelis pyksta, keikiasi. Galop mamytė nusi-vedė tėvelį į gryčių, o arklys, dar kiek palakstęs, ramiai į kūtę nuėjo. Savo visad laikė veislinę kumelę. Tai už kumeliukus kasmet Šiauliuose žemės ūkio parodose prizus gaudavo.

Jankūnų kaimą išskirstė į vienkiemius apie 1920 metus. Tėveliai susitaupe pinigų, apie 1920–1921 metus pasistatė netoli kaimo vėjinį malūną ir pradėjo malti (gyveno dar sodžiujė). Tėvelis maldavo iki vėlaus vakaro, malūne ir nakvodavo. Mama juokdavos, kad šunys seniau protingesni buvo. Jos mamytė, būdavo, vakare šunis palakina, išveda į ulyčių (kaimo gatvę) ir sako: „Nu, šunys, aikit į melnyčių.“ Tiedu ir eina gražiai, nieko neužkabina. Ir visi kaimo žmonės žinojo, kur šunys eina. Šunys pernako-davo malūne pas tėvelį. Rytą atidarė duris: „Nu, šunys, aikit namo“, ir tie pareidavo. Po pirmojo karo ir per antrą klajojo daug pasiutusių šunų. Bandas apriedavo, žmones apkramtydavo. Buvo įvairių užkalbėjimų nuo pasiutusių šunų įkandimo. Ant duonos, užteptos sviestu, išrašydavo užkalbėjimo tekstą ir reikėdavo suvalgyti duoną sviestu žemyn, neskaitant užrašo. Taip yra dariusi ir mamytė, ir šuniui davė. Abu gyvi liko. Neaišku tik, ar burtai padėjo, ar šuva nebuvo pasiutęs. Mamytė pasakojo, kad seniau čerauninkės pieną karvėms atimdavo ir kitokios iškados pridarydavo. Buvo ir gerųjų, kurios pamokindavo, kaip kerus „nukenksminti“ ir blogąją burtininkę atpažinti.

Sakydavo, kad tuoj po karo, kai pasistatė malūną (pirmo seną Pušiniškių k., važiuojant bajorkeliu nuo Šilėnų ant Tyrulių, daug detalių dėjo naujų), tai labai daug buvo darbo, stovėdavo eilės, malūnas buvo užverstas maišais. Kai vėjas būdavo, tėvelis nestabdydamas malūno maldavo po tris paras. Stiprus labai buvo. Kai vėjas nurimdavo, guldavo ir išsimiegodavo. O paskui pastatė du malūnus Šniūraičiuose: viename gale kaimo Bačansko, kitame – Trakausko. O Šilėnuose pastatė motorinį malūną. Ten maldavo ištisai, o tėveliui reikėdavo laukti, kol vėjas pakils. Darbo labai sumažėjo. Apie 1932 metus malūną apdengė skarda. Apdengimas kartu su visa skarda kainavo 1000 Lt. Tėvelis sakydavo: „Kad man ir vaikam užtektų.“ Deja, po karo malūną nacionalizavo, o po to patiems atpirkti ir nugriauti. Su malūnu susiję daug mano mamos prisiminimų. Mama vis juokaudavo apie savo pirmąsias meistrystes. Malūne buvo varstotas ir skardos bryzelių, likusių po stogo dengimo. Labai patiko mediniu kūjeliu tas skardeles kalinėti. Kartą tik činkt per pirštą, kruvinu nagu tėvelis nešė į gryčių parnešė. Nuplovė, aprišo, o vieną dieną tas nagas ėmė ir nukrito. Sesuo liepia mest, o aš – „Tu nieko neišmanai“. Liepiau Barbytei (seseriai) pririšti tą nagą. Pririšo. Parvažiavo tėveliai, mamytė pasakė, kad bus geras naujasis nagas. Tada patikėjau. Tai tokios buvo mamos meistrystės.

Stasė ir Petras Bernotai tėviškėje Jankūnų k. 1949 m.

Kaip nemaloniausios vaikystės ir jaunystės akimirks palikę atminty bėgimai sukti malūną „į vėją“ (jei vėjas ne į sparnus pučia, o iš kitos pusės, tai gali pradėti sukti sparnus į priešingą pusę ir sugadinti malūną). *Rudeni šalta, lietus, vėjas, žadina mamytė mus iš miego: „Vaikai, bėgam greitai, vėjas apsuko iš kitos pusės, tetė jau nubėgo.“ Tėvelis, būdavo, laiko sparną, o mes greitai nešam „kalvaratą“ (prietaisas, ant kurio vynuojama grandinė, lenciūgas, sukant malūno kepurę. Balkis nuo volo žemyn su dviem atramomis vadinamas meška). Aplink malūną buvo prikalinėta basliukų. Už jų užkabini kalvaratą ir suki, o jis vynuoja lenciūgą, kurio galas prie meškos. Perkelį kalvaratą, vėl suki. Taip ir atsuki malūno sparnus į vėją. Grandys storos, lenciūgas sunkus. Giliai palikę atminty tie malūno sukimai.*

Labai šiltai mano mama pasakodavo apie Radviliškio gydytoją Tokerį. *Tuomet buvau kokių 4–5 metų. Susirgo baba, parvežė jai daktarą, ir aš deklamavau Tokeriui „Čičinską“. Brolis Mykolas buvo išmokinęs. Daktarui cūdai – toks mažas vaikas tokį ilgą eilėrašį deklamuoja. Šnekino tėvus, kad vežtų į Kauną, į vaikų konkursą. Sakė, kad apdovanos tiek, kad kelionė apsimokės. Pranašavo šviesių ateitį. Juokinga tuomet buvo. Suknelę pirma reikėjo nupirkti. O aš įsivaizdavau, kad duos daug saldinių...*

Žiūrėdama į anūkus, mama juokdavos, kad kaimo vaikai visi seniau kitokie buvo – kaip pelės po šluota. Suaugusių būta įvairių – gerų ir blogų, skūpių ir dosnių. Nuvažiavo kartą tėvelis į Šniūraičius pas vieną turtingą ūkininką kažko pirkti. Nusivežė ir dukrą. *Einam per sodną, obuolių gražiausių prikritę (o pačių sodnelis dar neseniai pasodintas buvo, obelys dar nederėjo). Pasilenkiau ir paėmiau*

obuolį nuo tako, ne iš kur toli, jau valgysiu. Pamatė gaspadorius, atėmė obuolį, švykšt į šalį – „Čia, vaikel, negardūs, gardžių duosiu.“ Taip ir negavau tų gardžiųjų. O prie vokiečių mamai, tuomet Šiaulių mergaičių gimnazijos mokinėi, buvo liepta dirbti surašinėtoja. Vežiojo apylinkės seniūnas. Reikėjo surašyti visą ūkio turtą: pasėlius, gyvulius, paukščius. Nuo to skaičiavimo priklausė prievolių dydis (mažai raštingiems žmonėms mama pati skaičiuodavo, kiek ko užrašyti, kad šiek tiek geriau būtų). Nuvažiavo vieną dieną surašinėti pas tą patį ūkininką, tai prie stalo pasodino, medaus, sūrio, sviesto, dešrų prikrovė ir vis ragino vaišintis, bet kąsnis burnoje strigo, taip norėjosi tą obuolį priminti.

Pasakodavo mama apie prieškario laikų žmonių tarpusavio santykius, apie tai, kaip dėl žemės senelė paskandino savo anūkę, o kunigas prieš mirtį jai nedavė išrišimo, kaip gaspadorius užmušė piemenį dėl to, kad šis užmigo ir karvės subrido į vasarą. Būdavo ir linksmesnių pasakojimų, pavyzdžiui, kaip vienas kaimo vaikėzas, norėdamas pamatyti tikrą šautuvą, pamelavo, jog briedis puodžbaloj nuklimpo, ir vedė vyrus karvės pėdomis. Paskutinėmis gyvenimo dienomis dar spėjo paminėti kai kuriuos Jankūnų kaimo laukų pavadinimus – *ėglynė, dagilynė, puodžbala, dirvelės, uličgalis, bajorkelis* ir kt.

Pradinę mokyklą mama lankė Mankiškiuose. *Besimokant antrame skyriuje, atkėlė mokytoją Juodviršį. Jaunas, gražus vyras buvo, per muzikos pamokas mėgdavo smuiku groti. Kaip įdomiausia vaikystės įvyki atsiminė kelionę į Šiaulius, į „Rūtos“ saldinių fabriką. Pavedžiojo po fabriką, o kvepia viskas, saldu, kad net seilė tįsta. Moterys už stalų susėdę vynioja saldinius į popieriukus. Parodė, kaip kažką verda. Išėjus iš fabriko, mokytojas liepė palaukti ir po kurio laiko atsinešė poką (apie 2 kg) „dūdelių“ (nevyniota karamelė). Padalijo visiems vaikams po lygiai. Po to dar berods į kiną vedė, bet viskas prieš tuos saldinius nublanko. Tokie buvo patys ryškiausi kelionės įspūdžiai ir prisiminimai.*

Pradžios mokykloje tikybą dėstė kunigas Radžys, kunigavęs Kuruose. *Šniūraičių Alekniukės* (kunigo Alekno seserys, tolimos mamos giminaitės) *atidavė 15 ha žemės bažnyčiai su ta intencija, kad Kuruose (gretimas kaimas) įsteigtų parapiją. Ją įsteigė apie 1933–1935 m. Alekniukės tikėjos, kad jos komandos kunigą, o tas – „Jūs savo darbą dirbkit, aš – savo“. Susipyko. Kunigas važinėjo po žmones, rinko aukas iš parapijos ir pasistatė kleboniją* (kur vėliau buvo mokykla). *Pradžios mokykloje Mankiškiuose tikybos pamoka paprastai būdavo paskutinė. Su mokytoju Juodviršiu klebonas sudraugaudavo, sutardavo ir nugerdavo. Šachmatais lošdavo. Su tėveliu mėgdavo pašnekėt* (šis buvo šviesus žmogus. Prenumeravo spaudą, domėjosi politika, gerai mokėjo rusų kalbą, kurios išmoko tarnaudamas caro armijoje, šnekėjo vokiškai, angliškai). *Klebonas po pamokų vadindavo mamą: „Palauk, parvešiu.“ Mat keliukas iš Mankiškių į Kurus ėjo pro Stulgių sodybą. Pasisodin šalia, uždengia su gūnia, turėjo tokį kailinį užklotą ant kojų: „Užsiklok, vaikel, sušalsi.“ O žmonės sakydavo: „Stulgiukę klebons namo nuvežė kaip kokią ponį.“ Mamai jau geriau klampoti pėsčiomis nuo mokyklos tuos 2 kilometrus, neduok Dieve, tas parvežimas, kaip ko nusikaltusių. Kaimo vaikai labiau išdykę, o aš augau vienkiemy, buvau tylutė, ramutė. Radžys turėjo dailių juodbėrį su žvaigžde kaktoje. Į lineiką su plėškėm kinkydavo. Paltas juodas. Skrybėlė.*

Vieną vakarą, o buvo vėlus 1937 metų rudenį, *lietus, vėjas, tamsi naktis, šunys loja piktyr, piktyr tik loja. Žiūri tėveliai pro langą – boba didžiulė atein kažkokia. O tas Radžys aukštas buvo, kai su sutana naktį – lyg boba su sijonu. Tėvelis eit į kiemą žiūrėt, mamytė neleist: geri žmonės tokiu laiku vidurnaktį nevaikšto, negal būt boba tokio didumo – razbaininkas persirengęs. O tas ieško vartelių, atsikelt grabalioja. Šunys skalija, mamytė su tėveliu ginčijas. Girdi, šaukia: „Stulgia, Stulgia, a miegi?“ Išein lauk – Radžys įkaušęs. „Eik, žiūrėk, kas arkliui pasidarė, nebegal pavažiuoti. Su mokytoju užsižadėm šachmatais...“ Tėvelis užsidegė liktarną, nuėjo – arklys pusiau išsikinkęs, susipančiojęs pakinktais. Sutvarkė tėvelis sodino kleboną į lineiką, pastatė arklį į kelį. Arklys įpratęs, žino, kur eit. Ir išvažiavo. Dabartinėm akim žiūrint, buvo geras kunigas, neatsirbojęs nuo žmonių. Vėliau gal kas apskundė, gal kokie pletkai valdžią pasiekė, žmonės visaip užė, ir iškelė kleboną kitur.*

Baigus pradžios mokyklą, mama mokslus tęsė Šiaulių mergaičių gimnazijoje. Ar sniegas, ar lietus, kasdien eidavo 3 kilometrus iki Šilėnų geležinkelio stoties. Sunkiausiai būdavo žiemą, kai kelius užpustydavo – klampoją, klampoją, sniego virš kelių, kojos šlapios, sušalusios. Laikrodžio neturėjo (namuose buvo tik sieninis), bijodavo pavėluoti į traukinį. Grįždavo jau sutemus. Pareiti iš Šilėnų baisu būdavo. Žmonės šnekėdavo, kad poroj vietų vaidenas. Aprimdavo tik uličgalį pamačius. Kita baimė – bebaigiant per kaimą pereit. Mat vienas ūkininkas turėjo bjaurų šunį. Tas nuolat palaidas lakstydavo ir iš pasalų prisėlinęs taikydavosi į kulnus įkasti. O nuo kaimo iki namų pareiti jau visai drąsu būdavo.

Gimnaziją lankė vienintelė mergaitė iš savo kaimo. Turtingesnieji tėvelį pašiepėdavo: „*Stulgia, ubags būdams ant 5 hektarų, dukterį į mokslus laidž. Tegul geriau tarnaut ain.*“ Bet tėveliai iš paskutiniųjų stengė išmokslinti dukterį. Prasčiausiai klasėje aprenpta, prastai apauta. Mama pasakodavo apie savo jaunystės apdarus. Kasdienai turėjo čerkasinį sijoną ir palaidinę, o išėigai – suknelę. Mokyklinės uniformos kurį laiką neturėjo. Nuvažiavo į Šiaulius pirkti medžiagos suknelei. Taip norėjo mama

Su seserimi Barbora prie namų apie 1943 m.

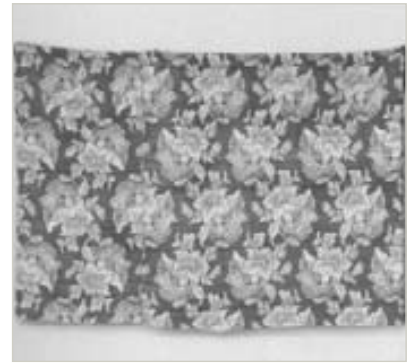
tamsios vienspalvės vilnelės, bet jos mamytė nesutiko pirkti, brangi, nupirko ryškiai gėlėtos flanelės ir pasiuvo suknelę. O mamai taip negražu, taip nepatogu iš kitų klasiokių išsiskirti. Ir batelius nupirko „ant išaugimo“ – 39 numerio. Taip ir nepriaugo koja iki tokio dydžio – avėjo 37 dydžio batelius. Šiek tiek vėliau pasitaupe pinigų, tėveliai nupirko dviratį. Mama vienintelė kaime iš mergaičių jį turėjo..

Pasišaipydavo mama iš savo neišmanymo, „kaimietiškumo“. Turėjo gimnazijoje porą gerų draugių. Kartą viena jų pasikvietė mamą į svečius, pavaišino pietumis. Atnešė užkandį, po to sriubą. Mama tik valgo, viskas taip skaniai sutaisyta. Po to karštą mėsos patiekalą pateikė. O draugė vis ragina: „Nepersivalgyk, Stasyte, bus dar.“ Mama galvoja, kas čia dar begali būti, pavalgėm sriubos, mėsos. O čia ėmė ir desertui atnešė pyragaitį su kava. Akys mato, o niekaip nebetelpa, pilvas pilnas.

Gimnazijoje labiausiai patiko mokytiis lietuvių, vokiečių kalbų. Vokiečių kalba sekėsi ypač gerai, nes, įstojusi į Universitetą, vokiečių kalbos egzaminą išlaikė eksternu ketveriems metams į priekį. Tikslieji mokslai neviliojo ir prasčiau sekėsi. Be to, dėl karo praleidus vienerius mokslo metus, sunku buvo pasivyti klasiokus. Mėgdavo tikybos pamokas. Ir štai kodėl. Keletas klasės mergaičių (tarp jų ir mama) lankė mokyklos chorą. Per tikybos pamoką vis prašydavo kapeliono pagiedoti. Tas negalėjo prašymams atsispirti, taip ir giedodavo per visą pamoką, o kitiems tikybos mokslams likdavo mažiau laiko. Didelį pomėgį giedoti ir dainuoti, matyt, paveldėjo iš savo tėvelių. Mamytė dažnai sakydavo: „*Na, mergaitės, padainiuokim.*“ Ir tėvelis dainuodavo gražiu, sodriu balsu, turėjo labai gerą klausą. Jei kas „*notos neatitaikydavo*“, pykdavo. Giedojo net ir stipriai banditų sumuštas, sulaužyta ranka per savo žmonos *pagrabą* (nušovė 1945 m.). Mokėjo mama daug giesmių ir dainų. Dirbdama muziejuje, įvairiose ekskursijose, „Arklio“ muziejaus ekspedicijose ar pobūviuose vis dainuodavo. Ir stengdavosi tos pačios dainos antrą kartą nekartoti.

Labai mėgo šokti. Jankūnų kaime buvo geras muzikantas – akordeonu grojo Kazys Jaras. Mama juokdavos, kad jos su seserimi, nors *biednos*, bet neprastos mergos buvo. Nedėlios vakare į šokius neeidavo, jei vyras neateidavo jų atsivesti. Šokdavo, dainuodavo, kol saulutė nusileis, o po to jas parlydėdavo namo. Šokdavo valsą, polką, fokstrotą, tango. Kartą kažkokiame susiėjime senimas pradėjo ūdyt jaunimą: „*Kas do šokiai jūsų, mes ne prasčiau mokam.*“ Išėjo mamytė su tėveliu ir dar kelios poros šokti kadrilį. Ir kad davė, tai davė. Tada jos tėveliams buvo per 50 metų. Mama juokė (tai pasakojo pati būdama apie 60 metų), jog tuomet labai stebėjosi, kaip, tokie „seni“ būdami, dar gali taip šokti. O pati, nuvažiavusi į sanatoriją Birštone, nepraleisdavo nė vieno šokių vakaro. Ilgus metus gydėsi artritą ir sakydavo, jog šokiai geriau už procedūras. Neretai iš sanatorijos namo parsiveždavo geriausios šokėjos prizą. Kartą vakare (apie 1980 m.), parvažiavus iš sodo po sunkių darbų, mano brolis susiruošė į šokius (diskoteką). Tetė atkalbinėja, sako, neik, pavargęs, pagulėk. Tam nė motais. Išėjo. Tetė klausia mamos: „O tu ar eitum?“ Ji ir sako: „Esu labai pavargus, bet jei gera muzika ir geras šokėjas, tai tikrai eičiau.“ O tetė ne juokais supyko: „Iš kur tie vaikai bus protingi, jei motina dar durna“.

Iš Stasės Bernotienės parengto katalogo „Lietuvių valstiečių išieginės prijuostės. XIX a.–XX a. pradžia“

Gimnazijoje mokėsi, siaučiant karo audroms. Visko buvo – ir baimės, ir šviesesnių dienų. Bijoję, kad neišvežtų darbams į Vokietiją, kad nesubombarduotų (frontas buvo sustojęs prie pat Šiaulių, miestas kelis kartus ėjo iš rankų į rankas). 1945 metų pavasarį miškiniai nušovė mamytę, sumušė seserį, tėvelį, apiplėšė namus. Mama tuo metu gyveno ir mokėsi Šiauliuose, tą baisią žinią jai pranešė kaimynas. Daug nukentėjo ir kitų aplinkinių, ypač skurdžiai gyvenančių žmonių, kurie visiškai nesikišo į politiką (tą patį man pasakojo 2003 m. kraštotyrinėje ekspedicijoje Šiaulių r. Kairių, Šilėnų apylinkėse ne viena pateikėja, tai atsispindi ir Kairių bažnyčios mirčių registravimo knygoje. Miškinų mūsų kraštuose būta dvejų. Vieni kovojo už Lietuvos laisvę, o kiti, prisidengdami tuo vardu, paprasčiausiai plėšikavo ir žudė jiems nepatikusius žmones). Miškinų, tiksliau banditų, bunkeris, kaip vėliau mama sužinojo, buvo gretimame

Jukniškių kaime. Minėdavo mama pavardes, pasakojo, kad supjaustytus siūlų kamuolius ir kitus jų daiktus rado prie netoli tekančios Rimuošios krantų. Tačiau kažkam pasiskusti anais laikais buvo pavojinga. Pokario metais labai vargo. Namai buvo išgrobstyti. 1945 metų vasarą per šienapjūtę net neturėjo duonos kąsnio. Sesuo, būdavo, pakasa bulvių, neužaugusių, vandeningų, išverda ir pavalgo. O po valandžiukės vėl valgyt nori. Papjovė rugių, išbloškė ir iškepė duonos. Jau šiek tiek sočiau, bet ilgai vien duona sotas nebūsi.

1946 metų rudenį išvažiavo studijuoti į Vilnių. Susižavėjo etnografija. Paskaitų klausėsi pas Paulių Galaunę, Vosylių Sezemaną, Haliną Kairiūkštytę-Jacinienę, Eugenijų Meškauską, Akvilę Mikėnaitę. Diplominiam darbui apie kraitį iš pradžių vadovavo profesorius Juozas Baldžius, po to perėmė Pranė Dundulienė. Mama stebėdavosi, kad profesorius Baldžius literatūrą visad nurodydavo tiksliai iš atminties: pasakydavo autoriaus vardą, pavardę, knygos leidimo metus, net knygos viršelio spalvą, o Dundulienė – „Neatsimenu nei autoriaus vardo, nei pavardės, bet nueik į Universiteto biblioteką ir ta tema knygų rasi“. Kaip privalomus mokslus baigė ir vakarinį marksizmo universitetą. Juokdavosi, kad visas „tiesas“ reikėjo mintinai išmokti. Niekaip negalėjo suprasti, kaip gali būti 3 marksizmo pusės ir 3 sudedamosios dalys. Juk pusės gali būti tik dvi.

Studijuoti teko sunkiais pokario laikais. Nuomojosi mažą kambarėlį su savo drauge Angele Petraityte-Čepiene. Vargo, šalo, badavo. Gimtinė buvo išplėšta, suniokota, artimieji nedaug kuo galėjo padėti, kartais įdėdavo bulvių, miltų. Teko verstis iš kuklios stipendijos. Prie stipendijos stovėdavo eilėse. Gavusios stipendiją, su drauge Angele eidavo į „Halės“ turgų, kur iš bobučių pirkdavo bulvinio blyno (plokštainio), aplaistyto aliejuje kepintais svogūnais. Neretai tenkindavosi sausomis bulvėmis, o kartą Velykoms teturėjo tik saują pupelių išsivirti. Gavusi korteles duonai, dalį jų parduodavo ir taip prisidurdavo šiek tiek pinigų. Aplankyti namiškių vykdavo traukiniu. Traukiniai iš pradžių važiuodavo labai nereguliariai, būdavo sausakimšai. Net gerokai vėliau, kai jau aš buvau paaugus, kelionė traukiniu į gimtinę visad sukeldavo nemenką jaudulį.

Dar studijuodama 1949 metais pradėjo dirbti Etnografiniame muziejuje jaunesniąja moksline bendradarbe

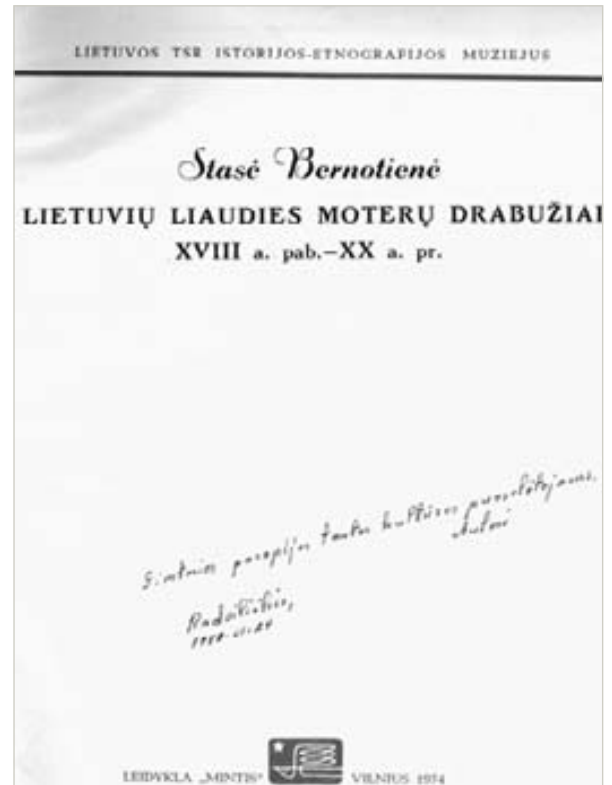

Šiaulių mergaičių gimnazijos XVIII laida 1946 m. Stasė Stulgytė – vidurinėje eilėje trečia iš kairės

(oficialiai į darbo knygėlę įrašyta 1950 metų data). Kartu dirbo kurso draugas Vacys Milius, Mikalina Glemžaitė, direktorius buvo Vincas Žilėnas. Žiemą tekdavo dirbti nekūrenamose patalpose sugrubusiais pirštais. Bet, anot mamos, buvo kažkoks jaunatviškas užsidegimas, kai galvojai, kad tu, o ne kas kitas, turi darbus padaryti.

Pasakodavo mama ekspedicijų išpūdžius, vieno ar kito eksponato išsigijimo istoriją, graudžias ir juokingas akimirkas. Pasakojo apie pirmąsias ekspedicijas, kai nežinojai, ko labiau bijoti. 1949 metų surengta Vilniaus etnografinio muziejaus ekspedicija į Švenčionių apskritį. Važiavo, kaip ir įprasta tuo laiku, sunkvežimiu. Atvažiavus į vieną kaimą, žmonių nėra, kaimas kaip išmiręs. Pasirodo, kaimo žmonės sunkvežimiu atvažiavusius ekspedicijos dalyvius palaikė valdžios atstovais (dėl vežimų į Sibirą). Kitame kaime muziejaus direktorius V. Žilėnas (buvo kilęs iš tų kraštų) pasiūlykė su vienu to kaimo pažįstamu ir grįžo labai susinervinęs. Visus susodino į sunkvežimį ir vis dairydamas išvažiavo. Užsakė visiems dainuoti. Tik po kelerių metų direktorius pasakojo, kad prieš pusvalandį iš to kaimo buvo išėjęs ginkluotų miškininkų būrys ir niekas nežinojo, į kurią pusę jie patraukė, o dainuoti prašė, kad parodytų, jog ne sribai važiuoja ir kad nieko nebijo. Būta ir linksmų nuotykių. Kartą Rytų Aukštaitijoje pavijo *einančių keliu senutę, apsiivilkusią gražiu, muziejui labai tinkančiu sijonu. Direktorius ir sako: „Motin, parduok sijoną.“ O ta: „Bijok Dievo, vaikel, kaip aš be spadnyčios bažnyčion nueisiu.“* Vienoje ekspedicijoje mama pastebėjo, kad kurso draugas Vacys Milius vaikšto kažkaip keistai užpakalį prisidengęs. Pasirodo, kelnės buvo gerokai pradilusios ir praplyšusios. Susiradusi lopelį, vakare, kai visi sumigo, mama ėmė ir kelnes užlopė. Kelnes lopyti ekspedicijose teko ir kitiems kolegoms, net muziejaus direktoriui. Ekspedicijoje *Žemaitijoje moteriškė, aprodydama namą, sako tarminius patalpų pavadinimus – „Čia pryšinikė, čia bakavoji“. Direktoriumi beveriant duris į vieną patalpą – „Čia vaks meigt“ (vaikas miega). „Kas kas?“ – stebisi direktorius. O moteriškė: „Vaks meigt, a ponalis sava neturi?“ „Nežinau, pamatysiu – pasakysiu“, – atsako direktorius. Mama atkalbinėja direktorių, kad nebeitų, o šis vis tiek eina žiūrėti, jei jau šeiminkė leidžia. Moteriškė ir klausia mamos: „A, poni, seniai pažįsti tą žmogų? Kas jis par veins, kad nežino a sava vakų tur, a ne?“ Kitoje ekspedicijoje Žemaitijoje mama klausinėja moteriškės, ar neturinti ko į muziejų – rankšluosčio, skaros, lovatiesės. O ta vis kartoja: „Naburiu, naburiu, viskas par karą sudegė.“ Bendradarbei Sofijai Budrytei atsibodo laukti ir klausia: „Ar neturit vandenėlio atsigerti?“ O moteriškė: „Naburiu, naburiu, viskas par karą sudegė.“ Pirmosiose ekspedicijose valgyti visiems virėdavo patys ekspedicijų dalyviai. Kartą, kai mamai teko šeiminkauti, išvirė, kaip mūsų apylinkėse įprasta, lašiniuočių (miltiniai virtiniai su varškės ir lašinukų įdaru). Kolega Juozas Petrulis buvo užkietėjęs vegetaras. Visi valgo, giria, o ekspedicijos vyrai nesitveria savo kailyje, taip nori Petrulį paerzinti. Kai tas pagaliau suprato, kad valgė virtinius su lašiniais, labai ilgai ant manęs pyko. Būta ir daugiau visokių nutikimų ekspedicijose, visų jų neaprašysi. Juk kasmet vasarą vis važiuodavo į ekspedicijas, vaikščiojo po kaimus, rinko, nešė, tempė, negailėdama nei laiko, nei jėgų. Aš tik visad stebėjaisi mamos atmintimi. Ji puikiai prisiminė, kur kuriais metais važiavo ir kokius daiktus iš ekspedicijų parsivežė.*

Apie 1975 metus susipažino su Arklio muziejaus įkūrėju profesoriumi Petru Vasinausku. Padėjo įrengti ekspoziciją

Stasės Bernotienės knyga su autografu: „Gimtosios parapijos tautos kultūros puoselėtojas. Autorė. Radvilėškis, 1989. VI. 24“

Niūronyse, konsultavo, važinėjo į ekspedicijas. Nuo 1980 metų į šias ekspedicijas pradėjo vežiotis ir mane, kaip vėliau juokdavosi profesorius, jam kavai virti. Per šias ekspedicijas išmėtydavo vadinamus „desantus“ eksponatams rinkti. Profesorius pats „suporuodavo“ dalyvius. Kartą netoli Tytuvėnų eksponatų rinkti paleido trise – mamą, mane ir tuometinį Veterinarijos akademijos studentą Liną Daugnorą. Buvo Joninių išvakarės. Mes, be kitų eksponatų, parsinešėm ant karties pasimovę sulūžusią tekinio stebulę. Profesorius, apžiūrėjęs eksponatus, sako mamai: „Kad tie piemenys (rodydamas į mane su Linu) nežino, ką rinkti, tai aš suprantu, bet kam jūs, patyrusi etnografė, tokį šlamštą paėmėt?“ Mama pabandė juokais aiškinti apie tokio eksponato reikalingumą muziejui, bet, matės, kad profesoriaus neįtikino. Šis ranka numojo ir apsisukęs nuėjo. Ir tik vakare, švenčiant Jonines (ekspedicijoje turėjome Joną), paaiškėjo mamos išdaiga.

Seneka yra pasakęs, kad „žmogaus gyvenimas ilgas, jeigu jis prasmingas. Matuokime jį poelgiais, o ne laiko vienetais“. Mamos visas gyvenimas buvo skirtas tam muziejui, kuriame ji pradėjo dirbti ir išdirbo beveik 40 metų. Net paskutinėmis gyvenimo dienomis ji kalbėjo, jog būtinai reikia susitikti su Etnografijos skyriaus vedėja Elvyda Lazauskaite ir papasakoti kai kurių eksponatų istorijas, reikia kaip nors sutvarkyti per daug nublizgintas vienintelio muziejuje esančios ornamentuotos, jos mamytėi dovanoto grėblio vinutes ir dar sutvarkyti kitus muziejinius reikalus. Tiek daug dar reikėjo padaryti...

Tai, kas čia parašyta, tėra tik keletas mamos gyvenimo epizodų. Man tie prisiminimai brangūs, nes labai brangus juos pasakojęs žmogus – MAMA.

KULTŪROS BARŲ ŠVIESUOLIO, POETO ŽINGSNIŲ AIDAS

POETO, KULTŪROS DARBUOTOJO ALEKSANDRO
ŠIDLAIUSKO 70-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

JONAS LINKEVIČIUS

Radviliškio krašto sūnus Aleksandras Šidlauskas jau kone keturiasdešimt metų uoliai dirbaujasi gimtojo krašto kultūros baruose. Į savo septyniasdešimtmečio jubiliejų jis atsinešė „Žingsnių aidą“ – bibliografinį viso gyvenimo kūrybinio darbo atspindį, liudijantį didžiulį nenuilstamo organizacinio ir kūrybinio triūso derlių. Vilniaus universiteto auklėtinis, gavęs aukštosios mokyklos lituanisto diplomą, dirbaudamasis Šilalėje, Telšiuose ir Vilniuje, per tris pedagoginio ir kultūrinio darbo atkarpas, neapsiribodamas kasdienine veikla, dienų rūpesčiais, neleido rūdyti plunksnai, ir ji *ilgus metus krebždėjo, rėždamasi į baltą popierių, vis palikdama atitinkamą pėdsaką...*

A. Šidlausko, poeto, publicisto, vertėjo, kūryboje visą laiką vyravo publicistika. Neatsitiktinai. Dirbaudamasis Šilalės rajono Švietimo skyriuje, Telšių kultūros mokykloje, Lietuvos liaudies kultūros centre, visą laiką atsakingose pareigose, jis buvo kaip reta aktyvus švietimo ir kultūros darbuotojas, kuriam rūpėjo tų barų problemos, magėjo susipažinti su tikrais savo darbo meistrais ir paskleisti jų patirtį. Pradžioje rajonų spaudoje, o vėliau, plečiantis darbo ir kūrybos interesams, kūrėjo akiračiui, perėjo ne tik į respublikinius laikraščius ir žurnalus, bet ir į užsienio spaudą. Pirmasis rašinys pasirodė 1961 m. Šilalės rajono laikraštyje „Spalio pergale“, o po to – kuo toliau, tuo plačiau ir giliau. Kaip sužinome iš bibliografinio aprašo, bendradarbiauta net 121 laikraštyje ir žurnale, kur paskeltas rekordinis – per pusantro tūkstančio!

– straipsnių skaičius, daugiausia – „Lietuvos aide“ (152), Šilalės (307), Telšių (103) Radviliškio (70) rajonų laikraščiuose. Ta gausybė informacinių, publicistinių, eseistinių, metodinių, literatūrologinių, sociologinių, etinių, filosofinių, kraštotyriinių straipsnių, studijų susikauptė beveik per 50 metų. O dar – pratarinės, įžangos eiluo-tojų knygoms, teminiams, informaciniams leidiniams, apybraižos, recenzijos, dainų švenčių istorija. Mokyta iš gyvenimo ir knygų, daug ieškota. Kad tiek parašytų, teko apvažinėti ne tik Žemaitiją, bet ir visą Lietuvą, atidžiai perskaityti ne tik kalnus periodikos, bet ir devynias galybes grožinės, kultūrologinės, literatūrologinės, filosofinės literatūros, neatsilikti nuo lietuvių literatūros raidos. Kad tiek parašytų, nepailstančiam darbininkui teko atsisakyti nemažų pramoginių vilionių, kelionių automobiliu, sodo.

Laikui bėgant A. Šidlauskas vis labiau kryo į grožinę literatūrą, ėmė artimiau bendrauti ne tik su būsimais režisieriais, choreografais, žurnalistais, bet ir su Lietuvos eiluo-tojais, kultūrininkais literatais, rašytojais. Skatindamas gausius eiluo-tojus, jis parengė ir redagavo dvi antologijas, rengė jų literatūrinės kūrybos šventes, rašė jų pirmosioms knygoms pratarines, recenzijas. O už vis svarbiausia, kad jis pats pradėjo daugiau savęs skirti literatūrinei kūrybai, per pastarąjį dešimtmetį – daugiausia tai saviraiškos sričiai. Spaudoje, kolektyviniuose rinkiniuose rodėsi ne tik atskiri eilėraščiai, bet ir jų ciklai, poemos, miniatiūros, aforizmai, vertimai. Pagaliau pasirodė ir jo kūrybos rinkiniai – aforizmų knyga „Alkana šarka“ (2003), sonetų rinkinys „Amžinas šešėlis“ (2004),

Studentiškų dienų prisiminimui. Tėvams.
1961 04 19

miniatiūros „Atminimo šulinys“ (2005) ir mažosios poemos „Gyvenimo sąskambiai“ (2008). 22 leidiniuose buvo išspausdinti jo rusų ir lenkų poetų – M. Lermontovo, I. Nikitino, F. Tiučev, A. Feto, Ad. Mickevičiaus, Č. Milošo, V. Šimborskos – kūriniių vertimai. Almanachuose, „Kregždutėje“ pasipylė pluoštai eilėraščių vaikams, keliolikai eilėraščių kompozitoriai sukūrė muziką, ir tos dainos suskambo choruose, vokaliniuose ansambliuose. 2005 m. įstojo į Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungą. 2006 m. už sonetų rinkinį buvo apdovanotas S. Bataičio vardo premija (JAV).

Tėviškėje su mama 1985 m.

A. Šidlausko grožinė kūryba – jos autoriaus jausmo proveržiai, biografiniai atspindžiai, būties apmąstymai, savęs ieškojimas kituose ir kitų – savyje. Kaip pats rašytojas apibūdino save „Žingsnių aide“, *Norėta atspindėti laiką, apibūdinti save, išsireikšti įvairiažanre kūryba*. Kaip galima spręsti iš nemažos dalies kūriniių, daug kas į juos atėjo iš vaikystės, iš gimtųjų vietų, iš to sudėtingo laikotarpio, kuriame teko augti, bręsti, formuotis. Per visus septynis dešimtmečius!

Gimė ir augo jis **sename Giedraičių kaime, priklausiusiame Grinkiškio valsčiui (Kėdainių apskr.)**, atkampiame nuo didžiųjų vieškeliių, administracinių centrų. Prieš gerą penkiasdešimtmetį mokytojaujant Grinkiškyje, teko ne kartą lankytis tvarkingoje Šidlauskų sodyboje kaimo viduryje, įsikūrusioje prie pat vieškelio, su šimtmete liepa prie gimtojo namo, su šnekios upelės Žadikės kaspiniu, juosiančiu nedidelį trijų hektarų ūkelį. Iš kitų sodybų ji skyrėsi plačiasparniu vėjiniu malūnu ir kalve. Aleksandro vaikystė, kaip pats prisimena, prabėgo malūne, kalvėje ir svirnelyje. Kalvėje ir malūne jis anksčiau ėmė pavaduoti tėvą, pūsdamas dumplės, o malūne ir savarankiškai darbuodamasis. Tas malūnas tarnavo septyniems apylinkės kaimams, ir, ypač rudenį, kai dienos pasidarydavo vėjuotos, o malimo būdavo daug, dirbdavo trim pamainom: dieną – tėvas, vakare – sūnus, o naktį – motina. Svirnelyje domino senovinės kraičio skrynios turinys, pati pastato įranga, joje saugoma tėvo nedidelio ūkelio, malūno ir kalvės veiklos statistika. Vasarą visi trys Šidlauskų vaikai, dvi sesytės ir vidurinis tarp jų broliukas, kiekvienas turėdavo savo darbelį. Aleksui labiau negu seserims rūpėjo knygos, kurių, ypač vasarą, vis trūkdavo. Labiausiai prisimena pirmąsias knygas: A. Matučio „Grok, žiogeli“, V. Biankio „Kur vėžiai žiemoja“, Afrikos ir Pietų Amerikos pasakos „Kaip broliukas triušis nugalėjo liūtą“, E. Grino „Vėjas iš pietų“. Tėvas norėjo matyti sūnų malūnininką ir kalvį, motina ragino mokytis, baigti vidurinę. Mokslas sekėsi. Pirmą eilėraščių parašė mokydamasis Grinkiškio vidurinės mokyklos septintoje klasėje.

Daug vaikystės atšvaitų A. Šidlausko poetinėse prozos ir poezijos miniatiūrose, kuriose su visa istorine realybe ir poetiniu jaukumu atsispindi gimtojo kaimo gamta ir žmonės. Jo prozinėse miniatiūrose prisimenama gimtoje sodyboje iš molio drėbta kalvė („Kalvė“), kurioje „Drebba kalvio rankos, bet kūjo iš jų nepaleidžia. (...) Buvo laikas, kai priekalas skambėjo lyg varpas“. O pusvaikiui rūpėjo upė, daržas, kalvė ir malūnas. Traukė žemuogių kalnelis. Linksmybės subėgdavo į visus kiemus artėjant vidurvasario šventei – Škapliernos atleidams, labiausiai laukiamos vaikų šventės. Įsimynė ir šienapjūtės pradalgiių kvapas, kai ankstyvą rytmetį stojęs šalia tėčio su maža dalgele kibilkščiaivo paskum, nors ypatingo džiaugsmo nejautė. Teko regėti gūdžią naktį apsilankiusiems partizanams motinos skubiai suruoštą vakarienę, spoksoti į dideles miško brolių akis virpuliuojančioje žvakės šviesoje („Nakties svečiai“). Teko iškęsti ir broliškų grumtyniių siaubą, kai namuose šeimininkavę sribai daužė tėvo galvą, o trys mažyliai iš baimės susiglaudė lyg maži šunyčiai („Pokario šuniai“).

Talpiame miniatiūrų „Atsiminimo šulinys“ rinkinyje – didžiulė šio žanro kūriniių įvairovė. Jame įvairios

tematikos ir apimtios prozines miniatiūras keičia eilėraščiai iš įvairios apimtios ir eilėdaros kūriniių. Veikalo turinyje – per šimtą pavadinimų. Jie išsidėstę atskiruose cikluose: „Kaimo paveikslai“, „Piešiniai ant stiklo“, „Mažosios vaikystės dienos“, „Iš japoniškojo sąsiuvinio“, „Lyrinės miniatiūros“, „Istorinės miniatiūros“, „Impresijos“, „Meditacijos“ ir kt. Daugelio miniatiūrų pagrindas – tikrovė su gilia aforizmų išmintim. Skaitytoją stebina puikūs miniatiūrų įvaizdžiai, prasmingi šuoliai, metaforų netikėtumas, negirdėti epitetai (*Džiaugsmą palydi / Sūrios ašaros. / Diena ir naktis / Visuomet susitinka*). Prie pastovių vertybių einama įvairiomis kryptimis, einama per poetinių būsenų grūstis, moralės, filosofijos kryžkeles, netikėtais posūkiiais, juokiantis ir verkiant drauge (*Išmintį saugo / Baltos langinės. / Mylimas sodžius / Žiūri dangun*). Sonetuose, kaip rašė nedidelėje įžangoje, jo norėta prisiminti tėvo prakaitą ir motinos ašaras.

A. Šidlausko sonetų rinkinys „Amžinas šešėlis“ (2004) buvo pirmoji jos autoriaus poetinį brandumą, tikrumą liudijusi knyga, pristačiusi skaitytojui poetą, kuris turi apie ką rašyti ir geba savo kūrinius apvilkti tikrai poezijai pritinkančiu apdaru. Brandaus amžiaus sulaukusio poeto debiutas iš karto jam, kaip rašytojui, atvėrė platesnį kelią į vieno iš seniausių ir prestižiškiausių žanrų kūrėjų lietuvių poezijoje žvaigždyną. Knygoje net du šimtai aštuoniadešimt sonetų! **Daugelis žymiausių lietuvių poetų kūrė sonetus, bet nė vienas iš jų savo kiekiu ir įvairove neprilygsta mūsų radviliškėnui.**

Kaip teigia pratarmėlėje viršelio antrame puslapyje, poezijos slenkstį jos autorius teišdrįso peržengti po ilgamečio svarstymo apie esimo pradžią ir pabaigą, siekdamas prikelti sonetą iš užmaršties, norėdamas sonetynu pirmiausia pažinti pats save, *vidinę dvasios savastį*. Jo žodis *sulaukęs savo pradžios, skverbiasi iš pasqmonės ir norom nenorom susiranda savo vietą eilutėje. Ir gimsta posmas (...)* Kai norima pasakyti daugiau, negu pats žodis gali, kai susibėga praeitis ir šiandiena, istorija ir žmonės.

Visa, kas yra būdinga sonetui pasaulinėje poezijoje (temos traktuotė, pagrindiniai rimavimo būdai, sonetų vainikai), randame ir A. Šidlausko sonetuose. Savo forma net 212 sonetų šekspyriški, o turinį dažniausiai sudaro punktyriniai aprašymai, pasakojimai ir filosofiniai apibendrinimai. Rinkinyje net trys originalūs sonetų vainikai (pirmasis, antrasis ir Antikos) ir du verstiniai – Kostantino Balmonto „Aukso vainikas“ ir Maksimiliano Vološino „Žvaigždžių vainikas“. Primintina, kad K. Balmonto ir M. Vološino sonetai į lietuvių kalbą išversti pirmą kartą. Atskiras tematinės grupės sudaro skausmo, liūdesio, meilės, šviesos, atminties, vilties, kaimo miesto, mirties, pradžios ir pabaigos sonetai. Į filosofinius apmąstymus, svarstymus kreipia patys sonetų pavadinimai: „Žodis“, „Užmarštis“, „Teisybė“, „Kelias“ ir kt. Pagrindinė sonetų tema – gyvenimo prasmės ieškojimas. Sonetų lyrinis herojus turi savo raiškos erdvę ir laiką, savo pasaulio matymą, filosofiją, žodyną. Jis – kultūros žmogus, ir kultūrinis sluoksnis sonetuose ganėtinai ryškus. Artimesnis jam kaimas, bet ir miestas ne svetimas. Ypač jam artimas kaimo žmogus, kaimo peizažas (*kai peizažas toks artimas ir geras, žemė labiausiai myli artoją*). Gamta – svarbiausias apmąstymų kontinentas. Nors lydima Antikos laikų palaimos ir Šviesos, – savo Tėvynės patriotas, Nemuno, Neris, Kryžių kalno, M. K. Čiur-

Su sūnumi Gintaru. 1968 m.

Su buvusiu lietuvių kalbos ir literatūros mokytoju Jonu Linkevičiumi Radviliškyje. 1992 10 16.

lionio, Tado Blindos žmogus (*Kas pamils gimtinės šventą žemę, / tą ir žemė amžinai pamils*). Jo žvilgsnis dažnai kyla iki kosminių aukštumų, prie Grigo Ratų, Paukščių Tako, Vaivos juostos. Lyrinio subjekto atspirties taškas – krikščioniškos moralės vertybės. Jo jausenoje yra ir šalto vienišumo dozė, net elegiškų nuotaikų, ilgesio, paslaptinum, laukimo, tikėjimo, kad ateitis bus šviesesnė už šią dieną.

Daugelis A. Šidlausko sonetų išlaiko žanrui būtinas

2009 m. „Poezijos pavasario“ šventėje Burbiškio dvare savo kūrybą Radviliškio rajono gyventojams pristatė ir Aleksandras Šidlauskas

Radviliškio viešosios bibliotekos Šviesuoliais nuominuoti: (iš kairės) Romualdas Budrys, Aleksandras Šidlauskas, Jonas Linkevičius. 2007 10 30

ypatybes. Griežtai laikomasi ritmo ir rimo, bet esama ir tokių, kuriuos skaitai kaip gerus eilėraščius, vadintinus sonetiniais. Poetas labai jautrus žodžiui, kuris tai *lyg die-na tyra*, tai *pavirsta žodžiai aidu, ilgesiu ir kūnu*, tai *aštrus blogiui*. Jis turi savo žodyną, kurio atranką daro įsitikinęs, kad *kiekvienas žodis tinka gyvenimui, bet ne visi sone-tui*, turi dažniausiai vartojamų žodžių repertuarą. Dažniau už kitus sutinkami žodžiai: pasaka, vaikystė, saulė, likimas, iš gėlių – jurginas, iš metų laikų – pavasaris. Žodyne gausu tik jam vienam būdingų, negirdėtų metaforų (*sužibo ašaromis gėlės, / pražydo liūdesiu šešėlis, //*

pavargo sąžinė pirkliauti), aforizmų (*vergas rytdienos švie-sos nemato, // mylėti reikia iš pradžių, kad liktų laiko neap-kęst*), palyginimų (*norėtusi matyti miestą švarų kaip baltas dangus, // širdies iliuzija lyg smuikas*), paradoksų (*skaitys visi, kurie skaityt nemoka*), ypač gausu metaforinių ir emo-cinių epitetų (skausmų viražai, gėlių vaivorykštės, sti-klo ašaros, geismo naktys, amžinybės kelias, neramybės žvaigždės, akla viltis, aštrų vergovė, nukankintas žodis). Svarbiausius žodžius – pavadinimus, vardus – jis rašo didžiosiomis raidėmis, tokiu būdu didindamas jų svorį posme, eiluteje. „Amžinybės šešėlis“, mūsų nuomone, – reikšmingiausia poeto knyga, svarbi turtingo vidinio pasaulio lyriniu subjektu, klasikinės soneto eiliavimo formos lietuvių poezijoje atnaujinimu.

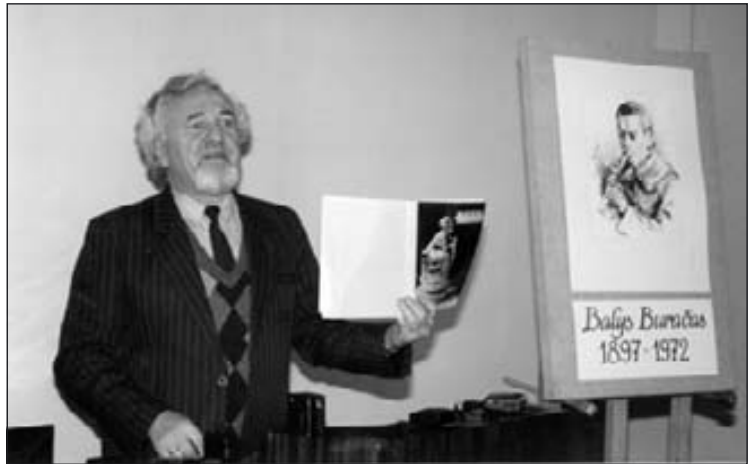
Laikraščiuose ir žurnaluose aptikdavome ir A. Šidlausko plunksnai priklausančių aforizmų, ekspromtu gimusių trumpų, įtaigių posakių, reiškiančių apibendrintą ar netikėtą mintį. Iš tos minčių erdvės, iš tūkstančių aforizmų ir stambi (342 p.) pirmoji knyga – „Alkana šarka“ (2003). Anot jos autoriaus, joje iš vakar atbėgusios mintys kalbasi su šiandiena. Kaip žinia, neramus kūrėjas domėjosi daugeliu gimtojo krašto gyvenimo sričių, ypač kultūros istorija, estetika, nesvetima jam buvo ir filosofija – nuo seniausių laikų iki parankiniais tapusių lietuvių filosofų S. Šalkauskio ir A. Maceinos raštų. Filosofijos mokslo, tiriančio bendriausius gamtos, visuomenės ir mąstymo raidos dėsnius, atšvaitų nušviesti ir A. Šidlausko aforizmai. Tematikos atžvilgiu aforizmai skirtini į kelis ryškesnius skyrius – į žmogaus ir gamtos sąryšingumo, egzistencinio būties įprasminimo, istorijos ir dabarties asociacijų, pasaulio didybės ir žmogaus menkumo bei kasdienybės absurdiškumo skyrius. Tarp gausybės aforizmų daug tokių, kuriuos verta įsiminti. Kad ir šiuos: *Kol yra saulė, bus ir šešėlis. // Pastoviausių charakterį turi akmuo. // Gyvenimas – tampri spyruoklė, vienus suspaudžia, kitus ištiesina. // Ne kiekvienas takas išveda į tiesų kelią. // Galvok, ne iš kur pasiskolinti, bet mąstytk, ką daryti, kad nereikėtų skolintis. // Vieni aukojasi dėl savo tėvynės, o kiti – tikrai dėl piniginės. // Visuomenei labiausiai pavojingi prisitaikėliai. // Geriau teisingas žodis apie klaidą, negu klaidingas apie tiesą. // Kokia bebūtų valdžia, o asilas pasilieka asilu. // Reikia ne atlyginimus didinti, bet šaukštus mažinti.*

Ketvirtoji A. Šidlausko knyga „Gyvenimo sąskambiai“ (2008) – vienuolika mažųjų poemų, laikytinų gyvenimo sąskambių atspindžiu. Jis poetas kondensuotai pristato įžangos pratarmėje, pabrėždamas savo netradiciškumą, artimumą postmodernizmui, originalumo siekį. Jo poemos iš istorinių, biografinių fragmentų, sudėtingų būties apmąstymų, jausmo proveržių. Visos poemos be siužetinio karkaso, *tiesiog kalbėta, mintyta, kas pajausta ir pastebėta*. Kalbėta *nevengiant asociacijų, laiko nukrypimų erdvėse, metaforiškų būties pastebėjimų*. Galima pridurti, kad neišskrypta iš filosofinės erdvės, mintyta gausiais aforizmais ir šiuo atžvilgiu tikrai pasiekta originalumo.

A. Šidlausko poemos sąlyginai pagal jų turinį galima skirti į dvi dalis, du vienodai svarbius blokus. Sąlyginai todėl, jog konstatuojant, kad visose ryškūs poeto biografijos atšvaitai, vienosose brenndama į Europą, jos praeitį nuo Antikos laikų, į jos kultūrą, apsistojant prie tų įvykių, faktų ir įžymiausių kultūros ir meno veikėjų, kurie ugdė kūrėjo intelektą, kitose – gimtojo krašto gyvenimas, besisiejantis su jo biografija tiesiogiai.

Intelektu pločio ir gilumos požiūriu sudėtingesnės ir reikalaujančios didesnio skaitytojo išprusimo pirmosios poemos. Kitaip sakant, jam reikia turėti bent dalį žinių ir patirties, kuria jos grindžiamos. Antai poemoje „Improvizuotas gyvenimas“, vienoje iš didžiausių, prisimename Antika, jos dievai, Kleopatra, sfinksai. Poemoje „Vilties ramybė“, iš kitų išsiskiriančioje intelektualiniais viražais, minčių, atsiminimų nuotrupomis, minimas rembrantiškas potėpis, bethoveniškas skrydis, mikelandželiški siekiai, hamletiška klausia, tiesiogiai kreipiamasi į P. Verleną, simbolizmo lyrikos korifėjų: *Kuo tikėti, Verlenai, jeigu tu jau pasiklydai?* Poemoje „Susisiekiantys indai“ kaskadomis virsta, trūkinėja filosofinės tiesos, besimaišančios su prieštaringa kasdienybe ir poeto išgyvenimais. Visa tai – per Tantalo kančias, per protingąjį Niutoną, išminčių Sokratą, dailininkus Van Gogą, M. K. Čiurlionį, iš laurų, beatričių, margaritų, *Visa galima rasti Josifo Brodskio eilėse...* Poemoje „Chaosas idealas“ – vėl naujas autoritetas – Edgaras Po, vienas žymiausių JAV romantikų, kurio pavyzdžiu poetas galėjo imtis savitų simbolinių vizijų, mįslingų nutylėjimų, niūrios vienišumo nuotaikos. Pavadinimu mįslinga poema „Brodskiada“. Joje neminimas rusų poeto, Nobelio premijos laureato Josifo Brodskio vardas, bet tikriausiai daug kas siejama su šio kūrėjo autoritetu. Vėl blikčioja šioje A. Šidlausko poemoje Sizifo nesibaigiančio akmens ritinimo kankynė, M. K. Čiurlionis, minimas žymiausias XVII amžiaus ispanų tapytojas, baroko atstovas Velaskešas, rusų poetas S. Jeseninas, galėjęs imponuoti kaimo vaikystės išpuščiais, tauresnio gyvenimo ilgesiu, V. A. Mocartas, austrų kompozitorius, žavintis dažnu kontrastiškų emocijų ir nuotaikų gretinimu. Didelė reikšmingų įvykių ir autoritetų atrama mūsų poetui – gilaus ir įvairaus pasaulio akipločio atskleidimo šaltinis.

Pasirinkęs besiužetinės poemos reikšmingiausiomis temomis modelį, A. Šidlauskas naudoja ir intelektualiniams kūriniams adekvačią formą. Nežiūrint, ar jo kūriniai būtų iš ketureilių posmų („Gyvenimo sąskambiai“), ar iš verlibro be rimų, be skirstymo į posmus („Vilties ramybė“), jie sudaryti tarsi iš skirtingų įvairiaspalvių karoliukų, savęs ieškojimo fragmentų, intelektualinių viražų, atsiminimų nuotrupų, sielos būsenų kaleidoskopo be aiškesnės įvykių ar minčių sekos. Daugelyje poemų („Susisiekiantys indai“ ir kt.) savęs ieškojimo savyje ir kituose pastebėjimai skaudūs, tarsi netyčia kirčiai, gūdūs varpų garsai apie žmonijos santykių slenksčius, tūpčiojimo skausmą ir gaudulį (*Girtėjantis pasaulis nebenori jau nieko, nei mąstyti, nei dirbti, nei galvoti... // O politikai vis bijo senoje kišenėje neštis / naują idėją...*). Jo poemos – *tai kelionė per būties ir būties sankryžas*. Savo amžių poetas vadina robotizacijos amžiumi. Poemose („Improvizuotas gyvenimas“, „Dienos ir naktys“ ir kt.) trūkinėja, griūva filosofija persmelktos aforistinės mintys, konfrontuojančios su prieštaringa kasdienybe ir poeto išgyvenimais. Jose gausybė slėpiningų metaforų, situacijų įvairovės ir priešpriešų, netikėtos būsenų kaitos, oksimoronų, netikėtų išvadų. Dėl aforizmų gausos (*Niekas neprarasta, jeigu kasdien surandamas lygus takas, / Kuris gali į vieškelį vesti ir nieko niekad nepaklaidinti...*) A. Šidlauskas laikytinas vienu iš pačių aforistiškiausių mūsų poetų. Savo sąmoningai pasirinkta simboline semantika, postmodernistiniu pašnekesiu, pavargęs nuo žodžių kankynės, poetas pateisi-

Balio Buračo 110-ųjų gimimo metinių minėjime 2007 m.

Šiomet Lietuvos liaudies kultūros centre minint kraštiečio 70-metį, iškilnių dalyviams grojo pats jubilatas

Su dukra Giedre 70-mečio minėjime

no save kaip ieškotoją modernistą, nors ir tuo ne kiekvienam poezijos mėgėjui lengvai įkandamas.

Poemose „Tėviškės verlibrai“, „Baladžių poema“, „Takai ir vieškeliai“ vyrauja gimtojo krašto tikrovės, poeto biografijos blyksniai. Jau iš pirmosios, „Tėviškės verlibrų“, įsimena posmas apie tėvus (*Motina laukia manęs, / Tėvas žvelgia į motiną. / Sutinusios rankos laiko plaktuką, / Raukšlėtos rankos raiko duoną*), eilutės apie mokymąsi universitete, dirbant pedagoginį, kultūrinį darbą. „Baladžių poemoje“, jos keturiolikoje nedidelių baladinių eilėraščių, viskas sukasi apie tragiškus pokario metus. Žingsnis po žingsnio, tarsi amfora, kūrinys prisipildo augančio skausmo ir tragizmo. Per kraštus liejasi liūdna kaimo buitės, vagystės, girtuokliavimas, pragaištingas genocidas, pasimetimas, tuščiažiedė laukimo viltis (*Ir tuštėja gimtas sodžius, / Vyrų vis mažyn, mažyn...*) Prisimenami išniekinti žuvę partizanai (*Vėl prie šventoriaus vakar gulėta, Vėl žemelė sugėrė kraują*). Daugiausia poeto patrioto biografijos atspindžių poemoje „Takai ir vieškeliai“ (*Regiu šalies savosios laimę, / Net jos šešėlis man brangus. / Gimiau senam Giedraičių kaime, / Kur upė, liepa ir dangus.*). Tas ėjimas poemoje į *Lietuvą per šaltį* vėlgi gana skausmingas. Poeto nepatenkina ir naujais laikais (*Mana Tėvynė vis dar laukia / Teisybės, duonos ir dainos, / Kas užsidėjo naują kaukę, / Neturi kur paslėpt senos*). Didžiausias poeto rūpestis ir tikslas – prasmingas darbas.

Poemos su istorine Lietuvos panorama, poeto asmenine patirtimi suprantamesnės už globalines žmonijos egzistencijos problemas gvildenančias. Net ir eskizinio pobūdžio miniatiūrinės baladikės („Baladžių poema“), sudarančios poemą, kad ir punktyru kalbančios apie dramatiškiausius gimtojo krašto laikus, savo vientisumu, skausmingu lyriškumu, taisyklingais ketureiliais posmais daro kūrinį priimtina ir malonų įvairaus literatūrinio išprusimo skaitytojui. Suprantamas ir poemos „Takais ir vieškeliomis“ turinys, patrauklus vėlgi trumpomis eilutėmis, taisyklingais ir dainingais rimais, atskleidžiančiais patriotinę temą.

A. Šidlauskas „Žingsnių aide“ prisipažįsta pamėgęs poemos žanrą, kurio kūrinuose, perfrazuojant poeto

žodžius, galybės devynios netikėtai iš pelenų iššokusių poetinių žiežirbų, nors *Jame buvo ir gali būti akmenuotų atkarpy, įvažinėtų įgraužų ar įmirkusių provėžų*. Už savo poemų įvairovę, naujumo siekį, originalumą jis vertas tik gero žodžio.

Skaitytojai galėtų paklausti A. Šidlauską-rašytoją, kodėl jis atsidėjo grožinei literatūrai palyginti vėlokai ir teišleido tos literatūros tik keturias knygas. Sakytume, gal ir gerai, kad sonetus, poemas rašė sulaukęs brandaus amžiaus, turėdamas ir didžiulę gyvenimišką, ir kūrybinio darbo patirtį bei brandų pasaulio pažinimą. O dėl knygų skaičiaus – jis siek tiek apgaulingas. Kitas autorius, turėdamas tokių kiekį spaudai tinkamų kūrinų, būtų išleidęs desėtką knygų. Dar būtų galima išleisti ne vieną publicistikos, metodinę, kultūrologijos knygą, eilėraščių rinkinį vaikams, dainų (su gaidomis!) knygelę. Knygų leidybai jis neieškojo geraširdžių rėmėjų, leido jas savo santaupų iš kuklios algos sąskaita, pasitenkindamas (iš bėdos) kuklia jų išore, nedideliu tiražu. Tai vis priežastys, dėl kurių reikalingos knygos neturi galimybių funkcionuoti pagal savo vertę.

A. Šidlauskas – entuziastingas gimtojo Radviliškio rajono kultūros barų talkininkas, patriotas. Yra parašęs ir įteikęs didžiulį rankraštį prisiminimų apie septynerius mokslo metus Grinkiškio vidurinėje mokykloje. Svarbiausias iš naujausių darbų – monografijos „Grinkiškis“ sudarymas ir redagavimas. Rajono spaudoje pasirodo vis nauji jo straipsniai, daugiausia – apie žymiausius radvilškėnus. Jis – vienas iš kultūros žurnalo „Radviliškio kraštas“ leidybos iniciatorių, aktyvus red kolegijos narys, nuolatinis rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos, rajono literatų klubo „Jonvabalis“ bendradarbis. 2007 metais jam suteiktas Radviliškio viešosios bibliotekos Šviesuolio vardas, jis išrinktas Vilniaus radvilškėnų bendrijos tarybos pirmininku. Iki šiol – Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotojas.

Jubiliejinio gimtadienio proga linkėdamas savo buvusiam mokiniiui geros sveikatos ir kūrybinės sėkmės, esu tikras, kad monografija neužgoš jo poetinio įkvėpimo žiežirbos.

Paryžiuje 2002 m.

IŠ GRINKIŠKIO EKSPEDICIJOS SUGRĮŽUS

LIETUVOS KRAŠTOTYROS DRAUGIJA 2009-ŪJŲ VASAROS KOMPLEKSINĘ
EKSPEDICIJĄ SURENGĖ GRINKIŠKIO SENIŪNIJOS KAIMAMS IR MIESTELIAMS
(RADVILIŠKIO RAJONE) TYRINĖTI.

LIBERTAS KLIMKA

Grinkiškis – pačiame Lietuvos viduryje, o menkai te-
pažintas; jo paveldas dar nėra visiškai atsiskleidęs
visuomenei ir tapęs nūdienos kultūros savastimi. Todėl
ir ekspedicija čia surengta neatsitiktinai.

Ekspedicijos programa, vadovaujant kraštiečiui, Lie-
tuvos liaudies kultūros centro darbuotojui, kraštotyros
entuziastui Aleksandrui Šidlauskui, įvykdyta sėkmin-
gai, surinkta tikrai nemažai medžiagos monografijai
apie Grinkiškio apylinkes. Knygoje turėtų būti aprašytos
gamtos įdomybės, istorijos bruožai, kultūros paveldas –
dvarų ir kaimų pastatai, žmonių papročiai bei tradicijos,
vietinė tarmė.

Ekspedicijoje dalyvavo specialistai istorikai, etnologai,
kalbininkai, Nacionalinio dailės ir Šiaulių „Aušros“ mu-
ziejų darbuotojai, patyrę kraštotyrininkai bei talkininkai
mokytojai, kultūros darbuotojai. Žinoma, būtų puiku,
kad ir po ekspedicijos čia kraštotyros veikla vyktų to-
liau. O jaunimas perimtų veteranų patirtį ir šį naudingą
laisvalaikio praleidimo būdą. Turbūt tai pats geriausias
meilės gimtinei išraiškos būdas...

Dažnas nustemba, išgirdęs, kad vasarą kraštotyrinin-
kai vėl susiruošę pašneškinti senuosius kaimo ir miestelio
gyventojus. Argi ne viskas surinkta, ar šiandien galima
tikėtis kuo nors papildyti tautinės kultūros lobių skry-
nią? Abejonės tikrai pagrįstos: vis dažniau kaime tenka
bendrauti su žmonėmis, kurių gyvenimo būdas ir pa-
saulėžiūra susiformavo kolūkinės santvarkos metais. O
ir kraštotyros veteranų amžius jau artėja prie tautosakos
bei papročių pateikėjų metų. Tai liūdnoji mūsų krašto ir
jo žmonių tradicinio dvasinio gyvenimo pažinimo rei-
kalo pusė. O vis tik! Nei viena vasara, nei viena eks-
pedicija, nei vienas Lietuvos kampelis dar neapvyklė ty-
rinėtojų. Žinia, užrašinėjant tautosaką, negalima tikėtis
rasti anksčiau visai nežinotą dainą, sakmę, padavimą.
Tačiau specialistams yra svarbūs ir jų variantai, lokali-
niai ypatumai bei skirtumai, ypač paplitimo arealas. Be
to, vakardiena beregint tampa istorija... Todėl dabar pats
laikas surinkti žinias apie tarpukario kultūrinių, politi-
nių ir religinių organizacijų veiklą, liaudiškojo pamal-
dumo apraiškas, socialinius mūsų visuomenės pokyčius
permainingame XX amžiuje, skaudžius rezistencijos da-

Grinkiškietėiai svečius – ekspedicijos dalyvius – su duona ir
druska pasitiko prie savosios Jono Poderio vidurinės mokyklos

Bendras ekspedicijos dalyvių pasitarimas prieš pradant
veiklą

Ekspedicijos dalyviai, aplankę gretimos seniūnijos – Vosiliškio – bažnyčią, bendravo su klebonu Jonu Raudonikiu (pirmoje eilėje trečias iš kairės)

Retas bažnytinis relikvas – maldų sąrašas ir jų „loterija“ – būdas pasirinkti maldą sukalbėjimui. Pašušvio bažnyčia

lyvių ir tremtinių prisiminimus, duomenis apie melioracijos išnaikintus kaimus, pasirūpinti kultūros paveldo objektais, pasidomėti kūrybine saviraiška – tautodaile, tradiciniais amatais. Apskritai kraštotyros tikslas – pamatyti Lietuvą tokią, kokia ji yra dabar: su turtingu etnokultūriniu palikimu, naujo gyvenimo daigais ir dar ne visai užgydytomis praeities žaizdomis.

Žmonėse gyvas istorinės atminties poreikis. Ypač tai ryšku dabar, Lietuvai žengiant per naująjį tūkstantmetį. Šiemet minime ir naująsias istorijos sukaktis: Laisvės kovų deklaracijos 60-ąsias metines, „Baltijos kelio“ dvidešimtmetį. Apylinkės, pavieniai miesteliai, valsčiai panūdę savąją laiko tėkmę turėti atspindėtą knygoje. Tad čia kraštotyrininkai bei mokslininkai ir ateina į talką. Kiekvienos ekspedicijos medžiagą, papildytą archyviniais duomenimis, stengiamasi paversti knyga – lokale krašto monografija. Vilniaus pedagoginiame universitete sukurtas Lokalinės istorijos mokslinis centras, kuriam bendradarbiavimas su kraštotyrininkais yra tiesiog būtinas.

Kuo Grinkiškio apylinkės įdomios tyrinėtojams? Ekspedicijos dalyviai pirmiausia apsilankė Minaičių kaime; juk čia, Miknių sodyboje, prieš 60 metų įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, įkurtas Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdis, paskelbta politinė deklaracija. Jaudinantys buvo sodybos savininko dukros Julijonos Mikniūtės-Petrėtienės ir Prisikėlimo apygardos partizanų vado adjutanto Viktoro Šniuolio pasakojimai. Sodyboje pastatyti stulpeliai su Lietuvos kariuomenės dvigubu kryžiumi – atminimo ženklai žuvusiems partizanų vadams. Numatoma atstatyti ir partizanų bunkerį, kuriame buvo pasirašytas Lietuvos istorijai ir jos ateičiai toks svarbus aktas. Būtinai reiktų pasirūpinti ir visai bebaigiančios griūti netolimos Sąjū sodybos namo likimu, juk čia prasidėjo rezistencijos vadų suvažiavimas. Nege-rai, jeigu tokio svarbaus istorinio fakto ženklu liks tik paminklinis akmuo...

Keliaujant po Grinkiškio seniūniją, daug kas džiugino: ir gražūs ūkininkų pasėlių laukai, ir žmonių noras gyventi gražiai, išpuošti želdiniais ir gėlynais savo aplinką. Tačiau akivaizdu, kad besitvarkantiesiems savo kiemus reikia kraštovaizdžio architektų patarimų. Gana jau tos beviltiškai kvailos mados kabinti ant sienų seną vežimo ratą, o į senovišką kubiliuką ar geldutę sodinti gėles! Etnografinį daiktą reikia saugoti kaip senolių atminimą, o ne pūdyti darželyje ar sode. Ir nelabai kaimo sodyboms tinka pakabinamuose vazonuose augančios gėlės, tai juk miesto balkonų puošmenos. Raginčiau sugrįžti prie tradicinių kaimo darželių – su bijūnais, diemedžiais, putiniais, piliarožėmis, karkleliais. Tokie mieliausi lietuviu akiai, jie ir labiausiai tinka kaimo ar miestelio sodybai.

Esama ir daugiau spręstinių kultūros problemų; beje, jos bendros visai Lietuvai. Aiškiai nepakanka dėmesio kultūros paveldo vertybėms, kuriomis galėtų didžiuotis kraštas. Norėtusi aktyvesnės mokyklų pozicijos pamin-klosaugoje, kultūrinėje veikloje. Štai kodėl nudžiugino Vaitiekūnų kaimo bendruomenės jaunimo suburta dailės darbų vasaros stovykla. Žinomi rajono tautodailininkai pamokė vaikus drožybos, akvarelės, keramikos pradmenų. Prasmingas ir gražus atostogų užsiėmimas! O stovyklos ženklu pasirinktas apleistas, gerokai apiręs, tačiau labai įdomus mūrinis koplytstulpis. Pasak legen-

Piestelė, išdrožta „ilgai atminčiai“. Grinkiškio mokyklos muziejus

Seniausias Grinkiškio namas

Laiko dantys aštrūs: kitados čia virė gyvenimas, dabar – lietuviškos džunglės...

Su šia lineliais pagražinta kultuve daug lino drobelių išvelėta.... Grinkiškio mokyklos muziejus

Ar prisikels naujam gyvenimui Grinkiškio dvaro svirnas, menantis daug skaudžių ir linksmų įvykių?

Ekspedicijos dalyvių kasdienybė – užrašant gyvus prisiminimus

Koplytstulpis Grinkiškio mokyklos direktoriaus Jono Poderio šviesiam atminimui

Dainos prie Vaitiekūnų piliakalnio

Senoviškas Pašušvio Betliejus

Ekspedicijos dalyviai buvusiame Pašušvio dvare

Liepojoje liedintas brolių Miežinių Pašušvio bažnyčiai funduotas varpas

Kultūros paveldo turtų pažerė etnografinis ansamblis „Šeduva“ ir jo vadovė Emilija Brajinienė (antra iš kairės)

Viktoro Šniuolio (centre) pasakojimas ekspedicijos dalyviams istorinėje Sąjū sodyboje

Vyskupo A. Tiškevičiaus Grinkiškio bažnyčios 1742 m. vizitacijos aktas

Julijona Mikniūtė-Petrėtienė pasidalijo prisiminimais apie Minaičių kaime, Miknių sodyboje, prieš 60 metų vykusį visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimą, kuris įkūrė Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdį ir paskelbė istorinę deklaraciją

Aptariant Pašušvio plytinės istoriją

Lino „kančios“ įnagis – šukuotis. Grinkiškio mokyklos muziejus

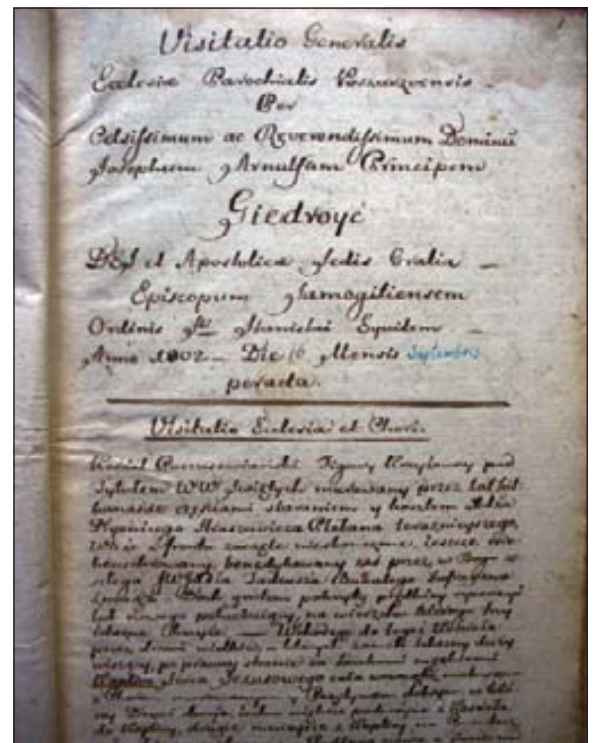
„Velyknakčio sargybiniai“ Pašušvio bažnyčioje

dos, jis skirtas atminti išėjusiesiems į 1831-ųjų metų sukilimą. Taigi stovyklos organizatorių siekta atkreipti visuomenės dėmesį į būtinybę išsaugoti istorijos ženklus. Konkretūs darbai tėviškės labai ugdo pilietiškumą.

Rūpesčio ir darbščių rankų dar laukia dvarininkų Ortelių XIX amžiaus paminklas Pašušvės senkapyje; jis unikalus, vaizduojantis nulaužtą ažuolo kamieną su apsvyniojusiu didžiausiu žalčiu. Sakoma, kad upių vardai su dviem „š“, kaip Šušvė, kilę iš garsažodžio – tai žalčio šnaresys šliaužiant žole... Gal ir taip, nes Šušvė vingiuoja per pievas, kaip tas žaltys. Vaizdingas upelis labai puošia lygumų kraštą; šalia jo išikūrusios ir visos svarbesnės gyvenvietės. Įdomi Pašušvio miestelio istorinė praeitis; plačiau ji atsiskleidžia tyrinėjant mūrinės bažnyčios, pradėtos statyti dar 1553 metais, archyvus. Bažnyčią fundavo ir apdovanodavo vis naujomis valdomis Žemaitijos didikai Šimkevičiai, Burbos. Varpinėje buvo įtaisyti dideli bronzos varpai ir bokšto laikrodžiai, o špitolės siena papuošta saulės laikrodžiu. Retenybės nedideliame miesteliui! Šiandien belikę tik varpai, kuriuos galima būtų rodyti smalsuoliams, nes yra tikrai įdomūs, su dedikaciniais įrašais. Apskritai varpai yra svarbūs istorijos, meno ir technologijos paminklai. O jeigu kas iš senųjų Pašušvio gyventojų savo albume rastų saulės laikrodžio nuotrauką, galima būtų atstatyti ir šią įdomybę.

Istorijos tėkmę suvokiame pagal paliktas žymes. Todėl ekspedicijos dalyvius taip sujaudino Grinkiškio seniūno Vinco Petrausko iniciatyva Grinkiškio dvaro parke pastatytas išnykusių kaimų memorialas. Tikėtina, kad Kraštotyros draugijos ekspedicijos metu surinkta medžiaga knygai lygiai taip pat taps paminklu šio krašto praeičiai bei padės gaivinti istorinę savimonę, kuriant gražią ateitį.

Autoriaus nuotraukos

Žemaičių vyskupo J. A. Giedraičio vizitacijos Pašušvio bažnyčioje aktas

MOKYTOJAS KERDŽIUS

PRISIMINIMAI APIE SENOSIOS KARTOS KILNŲ MOKYTOJĄ, TAURIĄ IR STIPRIĄ ASMENYBĘ, TREMTINĮ, BUVUSĮ RADVILIŠKIO PROGIMNAZIJOS DIREKTORIŲ, ŠIANDIEN NEDAUGELIO BEŽINOMĄ VACLOVĄ ŠLIOGERĮ (KITUOSE ŠALTINIUOSE – ŠLIAGIRĮ), APIE KURĮ RAŠYTA KNYGOJE „EŠELONAI Į RYTUS (1997 M.) IR ALTAJSKO RAJONO SPAUDOJE (2007 M.)

VYTAUTAS JUOZAPAITIS

Vaclovas Šliogeris

Prieš mane 1963 m. pradžios „Tarybinio mokytojo“ laikraščio išspausdintas nekrologas, pavadintas „Šviesaus atminimo pedagogas“. Jis pradedamas taip: „Kiek pavėluotai pasiekė žinia, kad š. m. sausio 29 d. Tytuvėnuose staiga mirė Vaclovas Šliogeris (1881–1963) – vienas iš žymesniųjų mūsų senosios kartos pedagogų. Pasitraukė iš gyvenimo jaunimo auklėtojas, nuėjęs ilgą, sudėtingą ir atskirais atvejais gana sunkų savo buities kelią.“

Tačiau pasirašęs šį nekrologą akademikas K. Korsakas nė puse žodžio neužsiminė, kad mokytojas V. Šliogeris mirė grįžęs iš Vilniaus, mirė staiga. O Vilniun buvo nuvykęs pas savo buvusius mokinius V. Niunką – aukštą tuolaikinį partinį „bosą“ – ir akademiką K. Korsaką, prašydamas padėti atstatyti staiga nutrauktą pensijos mokėjimą. Pensijos, kuri buvo užtarnauta mokytojo darbu nuo 1906 iki 1956 m. Jo pamokose sėdėjo Liepojos ir Kercės gimnazistai, Radviliškio ir Šiaulių moksleiviai, Altajaus krašto, kur V. Šliogeris buvo ištremtas su šeima, vaikinai ir merginos.

Nekrologe rašoma: „1941 m.–1956 m. jis gyveno Tarybų Sąjungos gilumoje, kur apie dešimtį metų dėstė matematiką vidurinėje mokykloje.“ Ir nė pusės žodžio apie tai, kad jau 1941 m. rugpjūčio mėnesį buvo paskirtas ūkio, turėjusio gana įmantrų „Pramkombinato“ pavadinimą, karvių bandos kerdžiumi. Kerdžiumi ne prastu, o raitu, apžergusiu vietinės mongolų veislės arkliuką. Ganė bandą du sezonus, išjodinėjo skersai ir išilgai dalelytę Altajaus kalnų. Nepaminėjo nekrologe, kad tai unikalus reiškinys: piemuo, kerdžius – Maskvos universiteto Fizikos-matematikos fakulteto absolventas su 35-erių metų pedagoginio darbo stažu.

Neparašyta, kad įpusėjus karui, kai užnugario vyrai buvo iššluoti frontan, kai net mokyklose nebeliko mokytojų, NKVD pareigūnai paprašė V. Šliogerį ateiti dirbti į mokyklą, šviesti jį nuskriaudusios valstybės jaunimą. Mokytojas sutiko ir ne vieną Sibiro merginą ir vaikiną išmokė matematikos, fizikos, astronomijos. Laimė mokyti pas V. Šliogerį teko ir keliems lietuviams tremtiniams.

Vėl citata iš nekrologo: „Nepaisant kai kurių sunkių išgyvenimų, jis reiškė šviesų, optimistišką požiūrį į gyvenimą, nepaliovė tikėjęs teisingumo ir solidarumo pra-

Mokytojas su savo artimaisiais

du žmonių santykiuose.“ Ir nors puse žodžio būtų paminėta, kad tie „kai kurie sunkūs išgyvenimai“ – belaikė 40-mečio sūnaus Vlado mirtis. Jį pakirto skrandžio liga, kuri normaliomis sąlygomis būtų pagydyta. Tie „kai kurie sunkūs išgyvenimai“ – žmonos laidotuvės, porai metų praslinkus po sūnaus mirties. Neišlaikė motinos širdis sūnaus netekimo, atsiliepė tremties baisumai, nuolatinė nervinė įtampa. Liko mokytojas V. Šliogeris vienas kaip pirštas svetimame krašte su „kai kuriais sunkiais išgyvenimais“. Bet jis liko žmogumi, liko Mokytoju iš didžiosios raidės.

Kuo gi pasižymėjo šis Žmogus, kuo įstrigo mano atmintyje? Aukšta kultūra, intelektu, principingumu, stabilia gyvenimo nuostata. Jo pamokos – nepakartojamos, dėstymo metodika – savita, daugumos mokinių nemėgstamos matematikos pamokos pas V. Šliogerį tapdavo įdomiausiomis. Jis pakerėdavo mokinius originalia kalba, neįprastais, nestandartiniais uždavinių sprendimo metodais.

Astronomiją dėstė remdamasis savo mokytojo, Maskvos universiteto profesoriaus astronomo P. Šternbergo paskaitomis. Kokios įdomios buvo tos astronomijos pamokos!

Profesoriaus P. Šternbergo įtakoje mokytojas dalyvavo 1905 m. revoliuciniame judėjime, už tai apie 6 mėn. buvo kalinamas garsiajame Maskvos Butyrkų kalėjime.

Apie šio kilnaus žmogaus humanizmą ryškiai byloja toks jo paties papasakotas faktas. Kartą, direktoriaujant Šiaulių berniukų gimnazijoje, į jo kabinetą atėjo mokyklos sargas ir pranešė, kad atvyko tuometinės Lietuvos saugumo policijos darbuotojai suimti gimnazistų V. Niunkos ir K. Korsako už komunistinę veiklą. Direktorius V. Šliogeris paprašė pakviesti saugumiečius į kabinetą, o pats nuėjo įspėti buvusius klasėje gimnazistus, kad nedelsiant pasišalintų iš gimnazijos rūmų. Vyrukai tą kartą arešto išvengė. Mokytojas V. Šliogeris Sibiro tremties 1941 m. neišvengė...

Dabar atitolsiu nuo nekrologo ir dar paminėsiu keletą faktų, tapusių istorija ir susijusių su V. Šliogeriu.

Mokykla, kurioje Sibire dirbo mano Mokytojas, pokario metais pasipildė solidžiais, aukštos kultūros ir didelio intelekto kadrais – tremtiniais ir buvusiais politkaliniais. Šiame kolektyve, panašiai kaip šalyje akredituotų diplomatų korpuse, V. Šliogeris buvo mokytojų korpuso duajenas. Rusišku papročiu jį ten vadindavo Viačeslav Antonovič, jo nuomonė neretai būdavo lemiamą pedagogų tarybos posėdžiuose, jo patarimų ar pabarimų noriai paklausydavo patys aršiausi neklaužados.

Man teko pas jį mokytis trejus metus, pas jį mokėsi mano sesuo, vėliau tapusi matematikos mokytoja. Savo laiku jis buvo Radviliškio progimnazijos direktorius, o mano Mama – tos progimnazijos mokinė. Taigi V. Šliogeris buvo mūsų šeimos mokytojas, šeimos draugas, savotiškas globėjas tiek Sibire, tiek grįžus iš jo.

Po Sibiro Mokytojas apsigyveno Tytuvėnuose, iš ten laikas nuo laiko aplankydavo mūsų šeimą Radviliškyje. Kartais specialiai, kartais „tranzitu“ važiuodamas pas savo senus draugus.

Man ypač įstrigo vienas apsilankymas, kurio šaknys – berods 1948 m. Tais metais Altajsko vidurinę mokyklą baigė vaikų namų auklėtinis Michailas Kolmakovas. Vaikinas mokėsi pas V. Šliogerį, pasižymėjo matematiniais gabumais. Išvyko studijų Maskvon. Ir štai apie 1962 m. (mėnesio neprisimenu) M. Kolmakovas susirado Mokytoją Tytuvėnuose, padėkojo jam už apgintą mokslinę disertaciją ir pasveikino jį siuntinuku, kuriame buvo šampano butelis, sausas tortas, apelsinų. Džiaugsmo ir

Likimas šviesuoliui skyrė sunkią dalią...

Centre sėdi Vaclovas Šliogeris. Apie 1924 m.

pasididžiavimo jausmų skatinamas, Mokytojas Šliogeris su maskviškėmis lauktuvėmis atvyko pas mane, mudu simboliškai „aplaistėme“ M. Kolmakovo disertaciją. Su lauktuvių likučiais svečias išvyko į Rokiškį pas ką tik grįžusį iš lagerio seną savo draugą, kad kartu su juo irgi pasidžiaugtų Žmogiškumo jėga, kad dar kartą galėtų konstatuoti, jog tikras Žmogus visada lieka žmogumi.

Po šito pasimatymo praslinko geras pusmetis, o gal ir daugiau. Ir vėl sulaukiau malonaus svečio tik su nemaloniomis naujienomis. Pasiguodė, kad jam, buvusio ūkio savininkui, nutraukiamas pensijos mokėjimas. Išsirusoše žmogus į Vilnių pas galingus to meto žmones, buvusius mokinius – V. Niunką ir K. Korsaką. Išsirusoše PRAŠYTI paramos ir užtarimo. Kaip sužinojau vėliau, V. Niunka Mokytojo nepriėmė...

K. Korsakas ėmėsi žygių ir pensija buvo atstatyta. Kai V. Šliogeris namus pasiekė ši žinia, Mokytojo jau nebebuvo tarp gyvųjų. Širdis neišlaikė. „Tarybiniame mokytojuje“ atsirado pavėlavęs nekrologas...

V. Šliogeris ilsisi Kriaunorių kapinaitėse, Tytuvėnų krašte. Kapą saugo keturios tujos, primindamos praeiviui, kad čia ilsisi Žmogus, užmirštas Lietuvos. O tolimame pa-

svietyje, Altajaus kaimo kapinėse, apleistose ir neįkainiose, jau visą pusšimtį metų guli cementinė plyta. Plyta, kurioje išrėžti žodžiai: „Lietuva – Tėvynė mūsų.“ Mažai kas žino, kad ten ilsisi mokytojo V. Šliogerio žmona ir sūnus.

Visam gyvenimui įstrigo V. Šliogerio man 1952 m. išsakytas priesakas, kai, baigęs Mokytojų institutą, išvykau į Sibiro kaimo mokyklą. Mokytojas palydėjo mane darban maždaug tokiais žodžiais: „Tu važiuoji mokytojauti. Būk sąžiningas, gerbk mokinius, mokyk juos matematikos, skiepyk jiems meilę darbui, kiekviename matyk žmogų. Pirmai progai pasitaikius, grįžk Lietuvon, nes tik ten pasijusi laimingas.

Ir vieno prašau – niekada netikėk bolševikais, nes jie viena galvoja, antra sako, o trečia daro. Tą patyrėme mes, tremtiniai, tą matome kasdienos gyvenime, to negalima užmiršti niekada.“

Šis priesakas padėjo man išlikti savimi, nepasiklysti gyvenimo brūzgynuose. Ypač dabar.

***

Autorius pateikė savo saugomą ir paties išverstą Atajsko

5-osios vidurinės mokyklos Kraštotyros muziejaus vedėjos G. Kulikovos straipsnį apie iškilųjį pedagogą.

MOKYTOJAS TREMTINYS

Šiandieną aš noriu papasakoti apie nelengvą mūsų seniausio matematikos mokytojo V. A. Šliagirio likimą.

V. Šliagiris gimė tolimoje nuo mūsų Lietuvoje 1891 m. Tėvų, o paskui ir jo dvarelis buvo per 5–7 km nuo Šiaulių. Išpuoselėta žemė, gražūs ilgamečiai medžiai supo namą, kuriame viešpatavo gėris, meilė ir teisingumas.

Studijuodamas garsioje Maskvos akademijoje mokėsi pas didįjį N. E. Žukovskį. Rimtas ir protingas jaunuolis visomis jėgomis stengėsi tapti panašus į mylimą mokytoją. Baigęs mokslą buvo paskirtas Vilniaus mergaičių gimnazijos direktoriumi. Patiko, ir matematikos, fizikos bei astronomijos dėstymas tapo jo gyvenimo darbu. Sukūręs šeimą, tęsė darbą, nepamiršdamas ir savo dvarelį.

Vieną kartą, 30-ųjų metų pabaigoje, V. Šliagiris nusipirko obligaciją, atnešusią jam 100 tūkstančių. Tai buvo pasakiški pinigai, kuriuos jis panaudojo racionaliai: nusipirko papildomos žemės, tuo padidindamas savo dvarelį. Nuo to momento jo gyvenime prasidėjo rimti nemalonumai.

Tuo metu Lietuvoje buvo įvesta sovietų valdžia. Turtingesnius lietuvius, tarp kurių pateko ir V. Šliagiris, trėmė į Sibirą. Dvarelis buvo konfiskuotas, o jis su šeima pasmerktas vargui. Iš pradžių Šiauliuose visus suvarė į gyvulinius vagonus ir juose uždarė. Buvo 1941 metų vasara, be galo karšta, tvanku, o vagonai – prikimšti žmonių. Pakeliui į Sibirą sužinojo, kad prasidėjo karas. Vyrus iš traukinio išvesdavo ir siųsdavo į lagerius Šiaurėje. Neįsivaizduojami sūksmai ir ašaros, tėvai ir sūnūs nuo šeimų buvo atskiriami amžiams...

V. Šliagiris išvengė tokio likimo, nes jau buvo metuose. Bijško mieste tremtinių lietuvių laukė vežimai iš įvairių rajonų. Šliagierių šeima su kitais pateko į Altajsko rajoną. Visus apgyvendino Altajske, o Šliagirius nuvežė į Ležanovo kaimą.

Naujojoje „tėvynėje“ mokytojui V. Šliagiriui teko dirbti pieno surinkėju. Triūsė labai sąžiningai. Laiku parūpindavo indų pienui ir vežimą, mandagiai aptarnaudavo kaimo gyventojus. Gyvenimas buvo labai sunkus, be to, nuolat grauždavo mintis, kad nebegali šviesti žmonių, teikti jiems išsilavinimą.

Netrukus organizacijai „Zagotskot“ pririekė piemens Barančios kaime. Šliagirį su šeima nuvežė ten. Piemens darbas kalnuose buvo nelengvas, jį dirbdavo užsigrūdinę kaimo vyrai. Iš pradžių žmonės juokdavosi iš inteligentiško miestelėno piemens. Bet pamažėl pradėjo jį gerbti. Ypač prie jo šliedavosi tie, kurie kartu eidavo į naktigones.

Prie laužo nakties tyloje jis pasakodavo apie žvaigždes, Saulę, Mėnulį. Ir tie pasakojimai buvo be galo įdomūs, tokie patrauklūs, kad kaimo jaunimas nekantriai laukdavo savo eilės į naktigonę pasiklausyti „pasakų“. Tolinieji pasauliai priartėdavo, norėdavosi dar daugiau sužinoti. Jau ir pagyvenę žmonės susidomėjo, kitokį pamatė dangų virš savo galvų. Iškildavo daugybė klausimų, į kuriuos atsakyti galėdavo tik V. Šliagiris.

1946 m. „baltosios“ (dabar 5-osios mokyklos) direktoriumi buvo paskirtas Nikolajus Konstantinovičius

Pokrovskis. Jis išgirdo, kad Barančios kaime gyvena nepaprastas žmogus, mokytojas, kuris gano karves. Formuodamas mokytojų kolektyvą, kreipėsi į rajono valdžią ir paprašė nukreipti šį žmogų į jo mokyklą. Bet juk tremtiniai buvo laikomi nepatikimais, valdžia jau skersakiavo ir į patį Pokrovskį. Visgi direktoriui pavyko išlaisvinti Šliagirį iš Barančios. Taip mokytojas pateko į mūsų mokyklą.

V. Šliagiriui ir jo šeimai teko gyventi name kartu su E. V. Brazovskaja, L. P. Pasečnikova, E. K. Linke. Šliagiriai buvo įsikūrę rytinėje namo pusėje. Ačiū Dievui, dabar buvo normalus būstas, o svarbiausia – mėgstamas darbas. Mokytojas pradėjo dėstyti matematiką, fiziką, astronomiją vyresnėse klasėse. Intelligentiškas, tvarkingas, principingas žmogus, tikras savo darbo meistras – taip jį apibūdina buvusios mokinės B. V. Kapitonova, M. K. Loginova, P. G. Bobrova, L. N. Šadrina.

Gyvenusi pas jį Magdutė Kletkina (tuo metu našlaitė tremtinė) prisimena V. Šliagirį kaip malonų, gerai sugyvenamą žmogų.

Niekada nepakeldamas balso, jis aiškindavo nesuprantamų dalykų pagrindus. Svarbiausia – mokydavo taip, kad mokiniai pamėgdavo, pamildavo vieną ar kitą jo mokomą dalyką. Daug Šliagirio mokinių pasirinko matematiką visam gyvenimui. Tai Vladimiras Pokrovskis, Viktoras Kolosovas, Michailas Kalmykovas, Anatolijus Lazarevas ir kiti.

Į jį kreipdavosi ir mokytojai, nes mažai kas turėjo specialųjį išsilavinimą. N. M. Nagina, atvykusi į mūsų mokyklą 1948 m., nuolat konsultuodavosi dėl fizikos, chemijos ir visada sulaukdavo V. Šliagirio paramos, sutarimo. Ji dėkojo likimui už tai, kad sutiko tokį kilnų žmogų. V. Šliagiris buvo nepavydus, santūrus, ramus ir visu savo gyvenimu siekė parodyti jauniems pedagogams, kokių turi būti tikras mokytojas.

Alkani pokario metai pasigrobė V. Šliagirio sūnų Vladą – jis mirė, būdamas 30 metų. Ligota žmona po sūnaus mirties palūžo ir netrukus taip pat pasimirė. Abu palaidoti mūsų „lauko“ kapinėse.

Nepaisydamas negandų, V. Šliagiris daug dirbo. Iki paleidimo iš tremties jis mūsų mokyklai atidavė daugiau kaip 10 metų.

Iš Altajsko mokytojas išvažiavo vėliau negu kiti ir sėkmingai grįžo į gimtinę. Kadangi buvo garbaus amžiaus, jam paskirta pensija. Bet gyvenimas vėl pakišo koją mūsų mokytojui: jam neužskaitė į stažą metų, kuriuos dirbo Lietuvoje iki tremties, ir pensijos mokėjimą nutraukė.

Sužinoję, kad mylimas mokytojas vargingai gyvena, buvusieji jo mokiniai Miša Kalmykovas, Vitia Oleinichenko, Vasia Akenyšinas ir kiti siųsdavo jam siuntinių ir pinigų. Tai tęsėsi tol, kol buvęs Šliagirio mokinys, dirbęs Lietuvos vyriausybėje, nepadėjo jam atstatyti pensiją.

Visa tai V. Šliagiriui kainavo daug jėgų ir nervų. Jis mirė, būdamas 79 metų, palaidotas gimtinėje. Mokytojas visiems laikams grįžo į tėviškę, kurią labai mylėjo, kuriuos taip ilgėdavosi tremties metais.

O mūsų mokykla gerbia jo atminimą, nes jo gyvenimas buvo ryški žvaigždė, nurodžiusi kelią daugeliui mokinių.

Autoriaus archyvo ir spaudos nuotraukos

RADVILIŠKIO „VIRUSAS“ – VISAM GYVENIMUI!..

HELMUTO LISINO PAVARDĖ GERAI ŽINOMA NE TIK LIETUVOJE, BET IR UŽ JOS RIBŲ. ŠIS PRAEITYJE GARSUS SPORTININKAS ŠIANDIEN SĖKMINGAI TRENIRUOJA SOSTINĖS STALO TENISO MĖGĖJUS IR PROFESIONALUS, PATIES ĮKURTO KLUBO „PING-PONG“ NARIUS. KRAŠTIETIS UŽ NUOPELNUŠ SPOR-
TUI PELNĖ GAUSYBĘ SOLIDŽIŲ APDOVANOJIMŲ, IŠUGDĖ GRAŽŲ BŪRĮ LIETUVOS ČEMPIONATŲ BEI
TARPTAUTINIŲ VARŽYBŲ NUGALĖTOJŲ, PRIZININKŲ, SUKURĖ MĖGĖJIŠKĄ ŽAIDIMĄ „HEL-PONG“,
PARAŠĖ IR IŠLEIDO KNYGĄ „DŽIUNGLIŲ NENUORAMA“, KELIOLIKA LANKSTINUKŲ, PUBLIKAVO PER
300 STRAIPSNIŲ, ĮSTEIGĖ NEPRIKLAUSOMYBĖS TAURĘ „VARDAN TOS LIETUVOS VIENYBĖ TEŽYDI“,
BUVO IR YRA ĮVAIRIŲ SPORTO AKCIJŲ SUMANYTOJAS, ORGANIZATORIUS, NEPAILSTANTIS SPORTO EN-
TUZIASTAS, SVEIKOS GYVENSENOS POPULIARINTOJAS, NUOŠIRDUS PATRIOTAS, SPALVINGA IR ĮDOMI
ASMENYBĖ.

SPAUSDINAMA JO MINČIŲ, SKIRTŲ RADVILIŠKIO KRAŠTO ŽMONĖMS, KURIŲ, KAIP IR VISOS SAVO
GIMTINĖS, JIS NIEKADA NEPAMIRŠTA.

...Mano gyvenimą lėmė du laikotarpiai: karas ir pokaris. Pirmasis jų – ankstyvoje vaikystėje, gimtajame Radviliškyje. 13 namas šio miesto Gražinos gatvėje. Tame „medinuke“ su mažais langeliais ir išvydau pasaulį. Išvydau tuo metu, kai virš galvų sklاندė lėktuvai, nešantys mirtį. Dar visiškai pyplis, netvirtai žengdamas niekam nematant, šiaip taip išsikeberiojau į lauką, prie smėlio dėžės. Kaip tik tada darže sprogo sviedinys. Išsigandusi iš namo išpuolė mama ir sugriebusi nusinešė sveiką savo laimės kūdikį...

Septynerių metų tėtis nusivedė mane į prie geležinkelio stoties buvusią kažkokią nedidelę salyčią, kur ant „ožių“ stovėjo stalo teniso stalas, sukaltas iš lentų. Pamenu tėvelio žodžius: „Aš dabar žaisiu su Lietuvos garsenybe Viliu!“ Iki šiol lyg kokiam sapne matau: du žaidėjai nedidelėm medinėm raketėm mušinėja baltą kamuoliuką, kuris žaibišku greičiu skrieja į tinklą, sukeldamas vėjo gūsius. Vaizdelis tarsi iš fantastinio filmo... Tie smūgiai, įstrigę atmintin Radviliškyje, mano pasąmonėje išliko visam gyvenimui. Kaip ir tas „virusas“ – susidomėjimas stalo tenisu, kurį tada pirmą kartą išvydau savo akimis iš taip arti.

Mano ir mano brolių vaikystė gimtajame mieste buvo kaip ir daugelio – pilka, kupina nepriteklių, kurių nešykštėjo atūžęs ir praūžęs karas, sudėtingas pokaris. Gyvenimo vingiai mūsų šeimą nubloškė į Mažeikius. Mat tėtis buvo garvežio mašinistas. Ten apsigyvenome šalia „Lokomotyvo“ salyčios, kurioje antrą kartą

► Kraštiečiai, įžymus sportininkas ir treneris Helmutas Lisinas

Stalo tenisininkas Helmutas Lisinas varžybose pelnė daug svarių pergalių

savo gyvenime pamačiau teniso stalą. Patyriau neapsakomo džiaugsmo, kai tėtis mane pamokė šio žaidimo. Nepakeičiama mano trenerė, sirgalė buvo ir mama. Ji mane ir brolius mokė žaisti tenisą ant virtuvinio stalo, prie to paties, prie kurio paskui visa šeima susėsdavome valgyti. Netrukus jau beveik kasdien su broliais Vladu ir Edgaru, su mūsų bendraamžiais draugais po 5–6 valandas „plušėdavome“ „Lokomotyvo“ salytėje (ją vadindavome „Džiunglėmis“), bet žaisti vis nenusibosdavo. Kad gautum pažaisiti vieną partiją, eilėje turėdavai laukti kelias valandas – tiek daug atsirasdavo norinčiųjų. Įsidėdavome sumuštinį, kad dėl pietų ar vakarienės nereikėtų praleisti savo eilės, ir kantriai laukdavome. Stalo teniso kamuoliukai tada buvo raudonos spalvos, sunkūs, kreivi, labai greitai dūžtantys, gal todėl mūsų praminti „kiaušiniais“. Suskilusius klijuodavome acetonu. Kad galėčiau nusipirkti kamuoliuką, tekdavo taupyti: už mamos duotą rublį pirkdavau ne saldainį, kurio vaikui, aišku, labai norėdavosi, bet užsislėpdavau ir laukdavau kitų dviejų tokių pat dovanėlių. Mat už tris rublius jau buvo įmanoma nusipirkti iš Rygos ar Leningrado parvežtą stalo teniso kamuoliuką... Raketes išsipjaudavome iš faneros, ant jų užklijuodavome nunešiotų batų minkštesnius puspadžius. Vėliau išigudrinome išsipjauti kempines iš miesto parke po karo likusios sovietinės patrankos ratų ir gumą užklijuodavome ant faneros. Salė būdavo nekūrenama, žiemą žaisdavome su pirštinėmis. Bet sportinis azartas „pingpongistams“ broliams Lisinams nustelbdavo viską.

Ir štai po šešerių metų į Mažeikius atvyksta Panevėžio stalo tenisininkai, kurių komandoje buvo ta pati manųjų Radviliškio laikų garsenybė – Vilius Variakojis! Atsimenu, su geroka baime grįžau į anuometinį tarsi fantastinį filmą ar sapną ir stojau prie sta-

lo realiai kovoti su Lietuvos bei Europos sportininku asu... Beribiam vietos sirgalių džiaugsmui, tuomet aš, dar neturintis 14 metų, įveikiau garsenybę, grėsmingą varžovą, tuo pačiu atsirevanšuodamas už tėčio pralaimėjimą jam Radviliškyje...

Gyvenant Mažeikiuose, tenykščiai pedagogai netruko mus, tris brolius, „pakrikštyti“: Vladą – dailininku, mane – sportininku, Edgarą – šokėju. Kiekvienas tada jau iš tikrųjų turėjome savo hobį, nors mums tebuvo po 10–13 metų. Tiesa, sportą mėgome visi. Pedagogų pranašystė išsipildė – visi trys ir likome ištikimi savo vaikystės pomėgiams, virtusiems gyvenimo tikslu, darbu ir kasdienybe, prireikus padedantys vienas kitam tuose užsiėmimuose. Pavyzdžiui, net ir po daugelio metų, Vilniuje įkūrus stalo teniso klubą „Ping-pong“, galėdavai išvysti tokius į jį kviečiančius trijulės skelbimus: klube mokoma sportinių-pramoginių šokių (vadovas – Edgaras Lisinas-Lisaitis), teorinių bei praktinių meno pagrindų (vadovas – Vladas Lisinas-Lisaitis), stalo teniso abėcėlės (vadovas – Helmutas Lisinas).

Mano sportiniai startai prasidėjo 1956 metais. Turėjau 14 metų, kai stačia galva nėriau iš namų į nežinių (įsivaizduoju, kaip sunku tai išgyventi buvo mamai). Kaunas, studijos, Panevėžys, Vilnius, nuolatinės varžybos, kelionės, išvykos... Kaip žaidėjas, apie 40 kartų atstovavau Lietuvai, per pusšimtį – tuometinei Tarybų Sąjungai, buvau abiejų rinktinių narys, rungtyniauvau su neišvardijamos daugybės šalių sportininkais, tarp jų – ir su pasaulio, Europos pirmosiomis raketėmis. Turėjau savą žaidimo stilių, buvau įvaldęs įvairius žaidimo technikos „hieroglifus“. Prieš varžybas draugai dažnai spėliodavo: „Kažin ką šiandien Helmutas iškės?“ Man buvo būdinga silpnybė „skriausti“ pri pažintus asus. Sakysim, kažkada esu nugalėjęs visus

Draugiškas šaržas

tuometinius Tarybų Sąjungos čempionus ir eksčempionus. Bet pasitaikydavo ir kuriozų: sugebėdavau pralaimėti silpnesniam varžovui, o nugalėdavau kur kas stipresnį. Užtat būdavau žurnalistų ir trenerių tai peikiamas, tai giriamas...

Esu apdovanotas Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės, Kūno kultūros ir sporto departamento prie šalies Vyriausybės, Tautinio olimpinio komiteto medaliais, garbės ir padėkos raštais. Kiek diplomų ir medalių laimėjau Lietuvos bei tarptautinėse varžybose, nė nesuskaičiuoju. Turiu nemažai sporto titulų, padėkų ir kitokių įvertinimų. Kiekvienas iki šiol savaip brangus, keliantis gražių prisiminimų, atgailvinantis patirtus įspūdžius. Dabar neretai, kai mūsų klube vyksta vidaus varžybos, mano iškovoti trofėjai atitenka jaunesniems stalo tenisininkams. Taip aš tarsi pasidaliju savo pasiektomis pergalėmis ir paskatinu jaunimą tęsti jų estafetę.

Galėjau išvažiuoti gyventi į Vokietiją, kur įsikūrė mama, turėjau viliojančių pasiūlymų išvykti sportuoti, dirbti, gyventi kitur. Bet ar galima Lietuvą sulyginti su svetimais kraštais... Čia mūsų žemė, skaudį praeitis, nelengva dabartis. O kas kurs ateitį, jei ne mes? Ažuolai vietos nekeičia!

Aš niekada nebandžiau pakeisti ir savo pamėgtojo sporto. Tiesa, visada imponavo boksas, mėgdavau ir futbolą. Nuo seno labai patiko pramoginiai šokiai, laisvalaikiu pasikrauti jėgų linkęs pabėgti prie ežero su meškere rankose. Tačiau minties vardan kitų pomėgių atsisakyti mažojo kamuoliuko, nekildavo niekada.

Gal todėl ir vėliau, pabaigus aktyvią žaidėjo karjerą, neteko dvejoti – iškart ėmiausi trenerio darbo. Buvau paskutinis stalo teniso specialistas, kuris pradėjo dirbti treneriu. Galiu pasakyti, kad būti treneriu sunkiau negu žaidėju. Rodos, šokte išoktum į aikštelę prie žaliojo stalo ir savuoju smūgiu atliktum tai, ko nepadaro auklėtinis. Nelengva reikiamam treneriui stebėti techniškas klaidas...

Tarsi savaime man Vilniuje, kai tik prasidėjo tautos Atgimimas, toptelėjo mintis įkurti „Ping-pong“ klubą. Pats gyvenimas privertė jį ir savo vardu pavadinti: juk aš ir stalo tenisas – neatsiejami dalykai! Brolis Vladas, kurdamas klubo emblemą, lipdukus, plakatus, įkomponavo ir mano vardą, nes jam, dailininkui, atrodė, kad tai dera. Taip ir pasiliko. Nuo tada klubas yra jaunųjų stalo tenisininkų kalvė, ugdytojas, čia vietos randa ir profesionalai. „Ping-pong“ sportininkai atstovauja Lietuvos rinktinei, sėkmingai dalyvauja pasaulio, Europos, olimpinėse (atrankos) žaidynėse ir kituose tarptautiniuose turnyruose, Lietuvoje pelnė daugiau kaip pusketvirto šimto diplomų, per 200 medalių, įvairiose tarptautinėse varžybose – apie 90 medalių ir liudijimų... Ar treneriui, klubo vadovui gali būti didesnis džiaugsmas?

Iki tol buvo gausybė sunkumų, teko treniruotis „kišenėse“, pusrūsiuose, per trumpą laiką sostinėje „pastatyti“ tris specializuotas stalo teniso sales, išmokti nuolat būti devynių amatų meistrų, kartu su auklėtiniais išverti įvairiausių išmėginimų. Gal ir į naudą: manau, kad sportininką reikia grūdinti ne vien rojuje. Reikia pasiekti, kad ir pragare jis nepalūžtų. Juk ne

Dvi sporto garsenybės – Laima Balaišytė ir Helmutas Lisinas

Netrūksta jaunųjų entuziastų kraštiečio įsteigtame „Ping-pong“ klube sostinėje

Ilgametis treneris nebeįsivaizduoja savo kasdienybės be stalo teniso...

Trys broliai (iš kairės) Vladas, Helmutas ir Edgaras su savo mama

tik rojaus obuoliukai skanūs. Man, kaip treneriui, einančiam per lūžtančius ledus, gardesni tie obuoliukai, kurie užauginti pragaro sąlygomis...

Stalo tenisas – specifinė sporto šaka. Jos trenerį prilyginčiau selekcininkui, kurio tikslas – išauginti gerą sėklą. Stalo tenise apstu techninių plonybių. Čia lemia trenerio patirtis ir praktika, intucija, ieškojimai, vaiko pažinimas, tikslo turėjimas, nuoseklus, išmincingas jo siekimas ir dar daug kas. Kol treneris užaugina sportininką, laimintį aukščiausių apdovanojimų, praranda pusę savo gyvenimo. O jei tokių laurų siekia keli sportininkai? Plius, kai dirbi ne tik treneriu, bet ir klubo vadovu... Bet manęs tai nebaugino ir nebaugina. Mano devizas – atrasti tai, kas neatrasta, nugalėti tai, kas trukdo. Turbūt todėl nesijaučiu likęs vienišas mohikanas, kuris iš patriotizmo nesiskiria su mažuoju tenisu. Taip, ši šaka nepriskiriama prie prabangių, mes nepajėgūs konkuruoti su „vyresniuoju broliu“ – lauko tenisu, kuriam dėmesys, parama – nesulyginami. Tačiau jei prie mažojo stalo susiburtų buvę ir dabartiniai žaidėjai, tarp jų nemažai ir mano auklėtinių, toli darytis mohikanų netektų.

Man laimė – padėti atrasti žmogui sportą, stalo tenisą – visokiam amžiui tinkančią, prieinamą, elegantišką, plastišką šaką, ugdyti žmogų šia dvasia, padėti kiekvienam, tuo susidomėjusiajam. Iš to nuoširdaus noro ir pastangų susilipdo kiekviena mano diena, naujos idėjos, sumanymai. Pavyzdžiui, ne kažin kur Amerikoje, o pas mus, „Ping-pong“ klube, gimė visiškai naujas žaidimas „Hel-pong“. Jo autorius esu aš, todėl taip ir pavadinau. Sugalvojau jį ir dabar puoselėju kaip patrauklią kelio nuo mėgėjiško žaidimo į profesionalų stalo tenisą pradžią. Smagu, kad jį pamėgsta ir vaikai, ir vyresnio amžiaus žmonės. Mūsų klubo auklėtiniai, populiarindami šį žaidimą, apkeliaavo jau daugiau kaip 200 Lietuvos miestų ir miestelių, dalyvavo įvairiuose masiniuose renginiuose. Šiais metais mano veiklą,

triūsą vainikavo didžiulė sėkmė. Visa tauta paminėjo Lietuvos vardo tūkstantmetį, vyko Pasaulio lietuvių sporto žaidynės. Tarp 24 populiariausių sporto šakų – futbolo, krepšinio, regbio ir kitų – svečiai iš užsienio, tautiečiai galėjo išbandyti ir mano sukurtą žaidimą. Trokštu jį pristatyti ir Radviliškyje, tik laiko klausimas, kada jį atvešime, bet tai tikrai bus. Tikiuosi, kad patiks ir mano gimtinei.

Esu įsteigęs Nepriklausomybės taurę „Vardan tos Lietuvos vienybė težydi“, sugalvojęs ir organizavęs kalėdinių, kitokių akcijų, įvairių stalo teniso propagavimo, bendravimo su vaikais, jų tėvais, jaunimu formų, esu dirbęs Lietuvos stalo teniso federacijos atsakinguoju sekretoriumi, turėjęs ir tebeturintis kitokių užduočių, visuomeninės veiklos įpareigojimų. Dažnai man giminės, pažįstami pataria nebegadinti sau sveikatos, susirasti kitų užsiėmimų ir ramiai gyventi. Jų žodžiuose yra teisybės. Bet yra kažkas tokio, kas neleidžia eiti lengviausiu keliu.

Mano šeimoje nėra vadinamųjų „normalių“ žmonių – visi susiję su menu. Esu laimingas, kad gimiau tokioje šeimoje, kurioje gyvenimas nelepino. Ir mes dabar gyvename neramias, nelengvas dienas. Skubame, blaškomės, išgyvename dėl sunkumų. Gaila, kad yra daug tokių, kurie aplinkui mato tik juodą spalvą, kad per ją nebežiūri vilties šviesos. Aš tvirtai tikiu, kad ateis toks laikas, kai mūsų kultūrinis ir materialinis gyvenimas pagerės, kad sportas padės išgydyti išvargusios tautos negalavimus, padės jai atsikelti dvasiškai, kad valstybė atsigręš į žmogų. Kaip norėčiau, kad tokios vilties nepamestų ir man brangaus Radviliškio žmonės! Iš visos širdies to linkiu.

O sporto mėgėjams, ypač jaunimui, norėčiau iš savo ilgametės patirties štai ką pasakyti. Kiekvienas nori būti sveikas ir stiprus. To ir gerų sportinių rezultatų galima pasiekti tik stropiai, užsispyrusiai treniruojantis. Stalo tenisą gerai žaisti gali visi. Tereikia labai norėti, nemažai ko atsisakyti. Todėl pasiryžusiajam žengti sporto keliu reikia žinoti: teks išlieti daug prakaito, įtempti jėgas. Tai valios, vyriškumo kelias, galimybė parodyti, ką sugebi, gali. Nereikia galvoti, kad visą laiką lydės vien pergalių džiaugsmas. Teks patirti ir pralaimėjimų kartėlio. Bet nusiminti, palūžti nereikia – gyvenimas prieš akis. Labai įdomus, sveikas, iš tikrųjų prasmingas sportininko, sporto entuziasto gyvenimas. Tebus toks jis jums, kraštiečiai!

Atskleisiu Jums paslaptį: mūsų, brolių Vlado, Edgardo ir Helmuto, galvose visą laiką sukasi tokia mintis: kartą per metus Radviliškyje organizuoti Lisinų taurės varžytuves, kuriose kraštiečiai galėtų pakovoti dėl mūsų įsteigtų prizų bei dovanėlių. Tarp pagrindinių būtų garvežio mašinisto prizas. Mašinistu buvo mūsų tėvas, garvežių, traukinių kvapas iki šiol tebėra įsigėręs į mūsų kraują, neįmanoma jo pamiršti... Tam turnyrui dailininkas Vladas žada dovanoti per 20 meno kūrinių.

Belieka iš Radviliškio vadovų, visuomenės, atsakingų kultūros ir sporto darbuotojų, visuomenės sulaukti pritarimo šiai idėjai.

Autoriaus ir Radviliškio viešosios bibliotekos nuotraukos

ISTORINIŲ ŠALIES ĮVYKIŲ KRONIKININKAS IŠ SKAMAIČIŲ

APIE TĒVIŠKĒ, KINĄ, DOKUMENTINIŲ FILMŲ KŪRĒJO KELIĄ, ISTORINES PAMOKAS KALBĒTASI SU IŽYMIU ŠALIES KINO REŽISIERIUMI, OPERATORIUMI, SCENARISTU VYTAUTU DAMAŠEVIČIUMI, KILUSIU IŠ RADVILIŠKIO KRAŠTO.

Kokių prisiminimų Jūsų atmintis ryškiausiai išsaugojo iš metų, prabėgusių Radviliškio krašte?

– 1948-aisiais, kai Skamaičiuose buvo organizuojamas kolūkis, mano tėvui teko pasirinkti – į kolūkį, į Sibirą ar pabėgti. Tėvas išvyko į Vilnių, o po metų išsivežė ir mus – mamą, vaikus. Taigi aš palikau tėviškę 1949 metais. Buvau penkerių metų ir lyg per miglą prisimenu namus, naktimis grįžtantį tėvą, sūrią iš miesto atvežtą duoną, kurios paragavęs verkdavau... Negaliu garantuoti, ar tie tėviškės vaizdai yra realūs, ar atklydę iš mamos ir brolių pasakojimų, iš skaitytų knygų, ar sufantazuoti, nostalgikai ilgintis prarastos tėviškės.

Kai pirmą kartą grįžau į tėviškę 1963-aisiais, žinodamas, kad reikia išlipti Gudžiūnų geležinkelio stotelėje, suradau savo namus pagal tuos ženklus, kurie buvo išrėžę sąmonėje. Stovėjau tada ankstų rytą kieme, žinodamas, kad tai TAS namas. Bet, Viešpatie, atsiminimuose buvo didelis, šviesus ir erdvus kiemas, apsuptas tvarto, klojimo, klėtis, kūdros... O dabar aš regėjau nedidelį, pilką namelį ir tik šulinio svirtis priminė vaikystės vaizdinius. Mama sakė, kad dabar mūsų name gyvena jos giminaitis Budrys. Iš namo išėjo neaukštas vyriškis ir, patyrinėjęs mane žvilgsniu, paklausė: „Vytukas? Damašas?“ Supratau, kad grįžau namo. Nakčiai man paklojo kambaryje, kur kadaise stovėjo tėvų lova, kur aš gimiau...

2003-aisiais mums grąžino tėvo žemę. Namu jau nebebuvo, jo vietoje – lygūs kaip stalas suarti laukai. O aš prisimenu netoliese buvusią lomą, kur pavasariais žydėjo purienos, sodą prie namo, Dotnuvėlę, kurioje tėvas su kaimynais brodiniu gaudė žuvis... Nebebuvo nei namo, nei sodo, ir numelioruotą Dotnuvėlę galėjai peršokti. Už poros kilometrų buvo tėvo brolio Prano vienkiemis – ten dar matėsi sugriuvusios sodybos liekanos.

1999 metais Krokuvoje aš susipažinau su Česlavu Milošu, gavęs jo sutikimą filmuotis filme „Dar rašoma istorija“ (jau vėliau Krokuvoje kūriau filmus „Mano širdis Krokuvoje“, „Česlavo Milošo Vilnius“). Aš papasakoju jam, kad turiu pusbrolius Sirusus, o jo giminėje yra Si-

▶ Vytautas Damaševičius

Studijuojant Leningrade

Su operatoriumi Romu Damuliu

Igarkoje su Romualdu Bakučiu (kairėje)

ručiai, kad mano pusseserė Rima gyvena Sirutiškėse. Ne, pasakė poetas, mano Sirutiškės yra prie Kėdainių, o tavo – prie Pociūnėlių, tu iš Liaudos, – taip jis mane vėliau ir vadino. Jam teko skaudesnė lemtis – būti atplėštam nuo gimtojo krašto, man – tik nuo gimtųjų namų.

Kaip ir kada į Jūsų gyvenimą atėjo Kino studija?

– Vilniuje tėvas prisiglaudė pas gimines, pas tetą Žitą Blažytę, atvykusią į Vilnių po karo. Paskui – jau savas pusrūsis, o 1955-aisiais tėvas baigė statyti namą tame pačiame Žvėryne. Mes išsikraustėme į jį, dar nebaigtą įrengti. Mat tėvas tuo metu sunkiai sirgo ir norėjo mirti savo name. Tą pačią dieną jis ir mirė.

Visi aštuoni Bebrų gatvės, kur tėvas pastatė namą, naujakuriai buvo pokario pabėgėliai iš lenkiško pavilnio ar valstiečiai iš Lietuvos kaimų. Žvėrynas buvo lyg kaimas su daržais, gyvulių tvarteliais. Mes irgi atsivežėme iš kaimo karvę, kuri, mirus tėvui, buvo pagrindinė šeimos maitintoja. Laikėme ją net iki 1958-ųjų, broliai, vėliau aš ganėme ją Neries paupiuose, Karoliniškių kalvose...

Vilnius man vėrėsi po truputį – iš pradžių upė, po to už upės – Jaunimo stadionas, „Dinamo“ sporto salė miesto centre, paskui Gedimino (tuomet Stalino) prospektas, jau subrendusiam – senamiestis. Mokykla – Žvėryne, bažnyčia – irgi Žvėryne, toks nedidelio bažnytkaimio modelis. Čia, Žvėryno bažnyčioje, priėmiau pirmąją komunią, šliubą, krikštijau savo vaikus, o pernai – anūkus Benediktą ir Konstanciją.

Žvėryne buvo ir Kino studija. Ten tėvas, kraštiečio Mozuriūno rekomenduotas, gavo kūriko, vėliau budėtojo darbą. Pirmieji mano žingsniai Lietuvos kino studijoje, – kai atnešdavau pietus tėvui į darbą, paskui – naujametinės eglutės darbuotojų vaikams ir filmų jiems rodymas salėje, toje pačioje, kurioje po daugelio metų aš rodžiau jau savo filmus. Brolis Algis, būsimas hidrogeologas, atstovavo Kino studijos sportininkų komandai miesto sportakiadoje. Anksti mirus tėvui, vyresnysis brolis turėjo man didžiausios įtakos: dar pirmojoje klasėje jis mane nuvedė į biblioteką, sekdamas juo, rašiau eilėraščius, leidau mokykloje rankraštinius leidinukus, sportavau, susižavėjau geologija, bet į geologijos fakultetą neįstojau ir dvejus metus dirbau hidrogeologijos ekspedicijoje.

Į Kino studiją dirbti režisieriaus ar operatoriaus asistentais tuomet ateidavo jaunuoliai, norėję kurti kiną ar tik laikinai įsidarbinti, pertraukę studijas aukštojoje mokykloje. Bet šita kolektyvinės kūrybos dvasia, dažnos ekspedicijos, demokratiška ir bohemiška aplinka taip sužavėdavo, kad dauguma mano kartos asistentų, atėjusių dirbti tik laikinai, likdavo susieti su kinu visą gyvenimą.

Dirbdamas kino kronikos operatoriaus asistentu, daug važinėdavau po Lietuvą, Rusiją, dukart kirtau Atlantą, filmuodamas žvejus (tuomet jau ir pats filmuodavau).

O kaip studijos?

– Į Maskvos kinematografijos instituto Režisūros fakultetą stojau dukart ir abu nesėkmingai. Tada Kino studijoje dirbo senųjų kino korifėjų karta – V. Starošas, V. Pudovkino mokinys L. Maciulevičius – abu Stalino premijų, valstybinių premijų laureatai, S. Eizenšteino mokinys N. Liubošicas. Bet „Tarybų Lietuvos“ kino

Vytautas Damaševičius filmuoja Estijoje

žurnalus bei dokumentinius filmus kūrė ir žurnalistas B. Pojėdienė, V. Imbrasas, G. Skvarnavičius. Neįstojus į Kinematografijos institutą, žurnalistikos mokslai, atrodė, bus greičiausias kelias į savarankišką darbą kine, juolab kad jau bandžiau dirbti ir spaudoje. Pirmasis mano reportažas apie stojamuosius egzaminus universitete buvo išspausdintas „Sovetskaja Litva“ laikraštyje, vos man baigus mokyklą. Vaikščiojau tada iškėlęs galvą: aš, septyniolikmetis, ėmiau interviu pas patį universiteto rektorių J. Kubilių!..

Nepalikau darbo Kino studijoje, o iškart perėjau į neakivaizdinį skyrių. Bet nuolatinės ekspedicijos neleido dalyvauti net sesijoje, išsiskolinimų daugėjo. Tačiau ir tokie mokslai turėjo savo privalumų – buvau priverstas ruoštis pagal universiteto programas.

Tik trisdešimties metų nuvažiauvau į Leningrado teatro, muzikos ir kinematografijos institutą studijuoti kino režisūros. Tai įdomus fakultetas, kur paraleliai gauni teatro, televizijos ir kino pamokų, gaila, kad ir vėl neakivaizdžiai. Bet kursinius darbus čia reikėjo ginti kino darbais. Studentai iš Pabaltijo Leningrade buvo išskirtinėje padėtyje, ypač dėl mūsų dokumentinio kino kokybės, kursas ir dėstytojai – puikūs.

Mano diplominis darbas privalėjo būti Kino studijos

planinis filmas. Iš dviejų paraiškų buvo patvirtintas scenarijus filmui „Man rūpi“ apie socialistinio darbo didvyrį, tekintoją Vytautą Baltrušaitį, auklėjantį profesinės mokyklos mokinius. Jis pats augino įvaikintą mergaitę, kuri pradėjo vogti, bėgti iš namų, buvo vaikų kambario įskaitoje. Švietimo ministerija uždraudė filmuoti šią šeimos dramą, nors pats V. Baltrušaitis ir neprieštaravo. Buvau jaunas, pradedantis režisierius, dar nemokantis ir negalintis apginti savo nuomonės bei pozicijos – šito gailiuos lig šiol. Filme „Leidimas į vasarą“ apie Čiobiškio vaikų namus jau mokėjau atskleisti dramatiškus vaikų likimus ne tik tekstu, bet ir vaizdu, montažu, butaforija.

Gal kiek kurioziška, bet ne vienas Jūs pradėjo įsidėmti iš Maskvos centrinės televizijos...

– Pasiūlymą kurti kartu su Petru Abukevičiumi „Gyvūnijos pasaulio“ ciklo filmus Centrinei televizijai priėmiau kaip nelauktą dovaną. P. Abukevičius jau buvo garsus savo filmais apie gamtą, apie meškutę Nidą, barzdomis apžėlusiai jo grupei grįžus iš ekspedicijų. Kino studijoje būdavo suruošiamos triukšmingos šventės su ilgais pasisėdėjimais. Tai buvo romantiškiausia kino grupė visoje Kino studijoje, kas galėjo atsilaikyti prieš tokį pasiūlymą?! Dveji metai kūrybos ir ūkio darbų, darant voljerus, maitinant ir prižiūrint vilkus, skaitant mokslinę literatūrą apie gamtą ir mūsų filmuojamus gyvūnus, montuojant filmuotą medžiagą – mes iš tikro buvome tandemas, kuris pavaduodavo ir papildydavo vienas kitą.

Ta kūrybinė, asmeninė draugystė tęsėsi ir vėliau, kai dirbome atskirai. Petras kūrė savo filmus apie gyvūniją Šiaurėje, aš Kalmukijoje filmavau saigakus, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje – Centrinei televizijai filmus „Kaimo mokytojai“, „Ieva nori dainuoti“, tai pačiai Centrines televizijos užsienio redakcijai. Bet mes konsultuodavomės, padėdavome vienas kitam filmuoti, kada reikėdavo papildomos kino kameros. Kai 1987 metais aš rengiausi filmuoti mitingą prie A. Mickevičiaus paminklo, pasislėpęs gretimo namo lange, Petras patarė filmuoti atvirai, nes jei pagaus filmuojant slapčia, pasekmės bus nenusėjamoms, gal net žiaurios.

Po bado streiko Katedros aikštėje Petras įkalbėjo mane imtis filmo apie tremtinių palaikų pervežimą iš Sibiro

Su Juozu Matoniu (dešinėje)

– taip gimė filmas „Sugrįžimas“. Petro idėja buvo ir filmas „Gėlė ant tako“ – apie lietuvių tautos pasipriešinimo kovų istoriją. Jau buvau sotus mitingų, patriotinių kalbų juose ir tik po ilgų Petro įkalbinėjimų pasidaviau, suradęs tam asmeninį ryšį – mamos dainuotą dainą „Palinko liepa šalia kelio“, kuri tapo filmo leitmotyvu, apjungė visas lietuvių kovas dėl laisvės.

Neseniai varčiau mamos laidotuvių nuotraukas. Anksčiau, kol buvo gyvas P. Abukevičius, neatkreipiau dėmesio, kad mamos karstą iš namų išneša jis, Petras. Po dvidešimties metų į Antakalnio kapines Petro karstą nešiau aš...

Jus vadina kovų už Lietuvos nepriklausomybę, tremties atminimo įamžinimo, tremtinių palaikų sugražinimo kronikininku ar metraštininku. Papasakokite plačiau apie tą anuomet rizikingą, pavojingą savo darbą.

– Tie ketveri Sąjūdžio metai – kaip vienas atokvėpis. Žinia, jog aš filmavau pirmąjį mitingą prie A. Mickevičiaus paminklo, išlindo po mėnesio, kai kažkas iš laboratorijos pranešė, kad matė išryškintą juostą. Juosta buvo išryškinta tuometinio mano filmo operatoriaus Arvydo Barono vardu, bet jis tuo metu atostogavo Pervalkoje kartu su partinės organizacijos sekretoriumi. Vadinasi, filmavo kažkas kitas. Iškviestas pasiaiškinti, aš ir neslėpiau filmavęs, bet parašiau pareiškimą, kad kino kronikininkas privalo filmuoti įvykius, kokie jie bebūtų, o tekstą vėliau rašys istorija. Manęs neišvijo su vilko bieliu. Po metų filmuojant (vėlgi be leidimo) bado streiką, užteko panašaus rašto Kino komiteto pirmininkui, kuris sutiko, kad tai būtų filmuojama archyvams ir pridūrė, girdi, aš turįs pramatymo dovaną.

Jau buvo 1988-ieji, ir nefilmuoti atrodė tiesiog nebeįmanoma. Kai po rugsėjo 28 dienos mitingo atnaujinto bado streiko dalyvius ir mane naktį milicija sumušė ir suėmė, Kino studija, kartu ir TSRS kinematografijos sąjunga gynė mane oficialiai. Bet vis tiek kino žurnalą apie pirmąjį mitingą, bado streiką ir Lietuvos laisvės lygos mitingus galėjau išleisti į ekranus tik 1990-aisiais.

Visus to laikotarpio mitingus filmavau pats – taip ir vaikščiodavau su kino kamera per vieną petį ir su akumuliatoriumi – per kitą, važinėdavau troleibusais, nes filmuodavau neoficialiai. Oficialius Sąjūdžio mitingus filmavo „Kino kronika“ ir E. Zubavičius savo Sąjūdžio trilogijai, aš – neoficialius Lietuvos laisvės lygos mitingus ir akcijas. Sukaupdavau medžiagos ir išleisdavau žurnalą. Filmuodavau juostoje, kurią sutaupydavau nuo paraleliai kuriamų dokumentinių filmų, sušelpdavo ir kolegės, nors iki pat Sąjūdžio suvažiavimo norėta man atimti kino kamerą, operatoriams drausta šelpti mane juosta.

Pirmą kamerą man apdaužė tą rugsėjo 28-osios naktį, kitą kareiviai sudaužė per Lygos akciją prie Šiaurės miesto, suspardė mane ir sūnų, trečiąją teko palikti sausio 13-osios naktį televizijoje, nes su kino kamera nebūčiau išleistas – mane išvedė pakeltomis rankomis. Ir vis tiek tai – įdomiausias ir prasmingiausias laikas, kai įvykiai vijo vienas kitą, tik reikėjo spėti. Buvo daug entuziazmo, daug darbo, daug vilties...

... ir daug neįkanojamų istorijos pamokų žiūrovams – Jūsų sukurtų dokumentinių juostų.

– Dar tęsiau filmus apie gamtą „Gyvybės salos“, bet jau prasidėjo filmai apie istorinę atmintį. Lietuvių do- ▶

Evereste

Pluoštelis nuotraukų su kraštiečio užfiksuotais rajono įvykiais – Baisogalos seniūnui Romui Kalvaičiui (dešinėje)

kumentikoje filmai apie Lietuvos istoriją ir kultūrą kurti ir anksčiau, bet dabar buvo galima kalbėti atvirai, tikrame istoriniame kontekste. Tad „Vėlinių ugnys“ jau pasakojo ne tik apie Rusų kapines, bet ir apie Rainių aukas, Sibiro tremtinių kapus. 1988 metais atsirado galimybė nuvažiuoti į Pečioros lagerius, kur tremtyje augo mano žmona, surasti dar nesugriautus tremtinių barakus, dar neišvykusius tremtinius. Deja, ekraninis filmo variantas – tik apie Rasas, o pirmasis 20 minučių variantas su tremties kapais ekrano neišvydo, liko tik viena filmo kopija – tokios buvo Kino studijos planinės galimybės.

Po Sausio 13-osios įvykių sukūriau „Barikadų vaikus“ apie jauniausią tos nakties auką Igną Šimulionį, kurį pažinojau nuo gimimo. Jo tėvas – brolio Algio bendramokslis. Su šiuo filmu dalyvavau garsiajame Koselio „Dokumentos“ festivalyje, pristačiau ne tik filmą, bet ir Lietuvą.

Buvo ir kitokio pobūdžio darbų. Dukart vykau į Himalajus su Lietuvos alpinistais šturmuoti Everesto, pakylau į 7 tūkstančių metrų aukštį. Nepavykus tąkart nugalėti Everesto, prapuolė ir filmo rėmėjų interesas, todėl filmą „Kelias į Everestą“ išleidau tik 1996 metais, padedant LNK televizijai. Paskutinis kino studijoje kurtas kino filmas buvo „Mano kaimas“ – apie tėviškę, čia likusius mano gimines – dėdę Kazį Drąsutį iš Skamaičių, pusseseres ir jų vaikus, permainas, atėjusias į kaimą.

Turėdamas tokią didelę patirtį, turbūt nesunkiai įvardytumėte, kas svarbiausia Jūsų profesijoje.

– Net ir dabar to negalėčiau pasakyti: ar svarbiausia studijos, ar tas plotis žinių, kurias įgauni pats, dėstytojai ar tie žmonės, su kuriais dirbai, o gal tas žmonių ratas, kuriame tu gyveni. Man daug davė darbas su R. Verba, A. Dausa, A. Grikevičiumi, R. Vabalu, J. Tomaševičiu-

mi. Bet tarp mano jaunystės bičiulių buvo ir daugybė teatrolių, menininkų. Ir mano žmona Danutė – televizijos režisierė, ir sūnus Jurgis – aktorius, ir dukra Marija – choreografė. Štai tokia mano aplinka, ir man joje viskas svarbu.

Kūrybinis darbas turbūt neįsivaizduojamas be pakilimų ir atoslūgių, be džiaugsmo ir nusivylimų?

– 1993 metais permainos prasidėjo ir Lietuvos kine – Kino studijoje liko tik techninis personalas, kūrybiniai darbuotojai buvo atleisti ir pradėjo dirbti pagal sutartis. Dar po dešimties metų Kino studija privatizuota. Buvo skaudu. Atėjau į Kino studiją devyniolikos metų, o štai penkiasdešimties, kai sukaupiau profesinės patirties ir žinių, atsidūriau tokioje situacijoje, kai net nežinojau, ar beturėsiu galimybę kurti filmus. Keitėsi ne tik politinės partijos valdžioje, keitėsi filmų finansavimo sistema, kuri irgi priklausė nuo politinių simpatijų.

Paskutinius „Lietuvos kronikos“ žurnalus Lietuvos kino studijoje filmavau su vaikystės draugu operatoriumi Juozu Matoniu. Mes kartu mokėmės vienoje Žvėryno mokykloje, aš buvau metais vyresnis, gyvenome netoliese, beveik kartu pradėjome dirbti Kino studijoje asistentais. Jis pirmasis išvažiavo mokytis į Kino institutą. Aš lankydavau jį Maskvoje, pažinojau daugelį jo draugų. Juozas grįžo, filmavo, o aš vis dar dirbau asistentu. Jis filmavo ir mano pirmąjį kino žurnalą, mano diplominį darbą. Kine negali nuolat dirbti su viena grupe, režisierius prie filmo dirba ilgiau ir operatorius priverstas ieškoti darbo su kita kino grupe.

Bet 1993 metais mes visi atsidūrėme panašioje situacijoje, lyg išmesti į gatvę. Reikėjo ieškotis darbo ir mes su Juozu pasisiūlėme Baltijos televizijai. Reikėjo ne tik pereiti prie mums abiem naujos vaizdo kameros, bet ir patiems susirasti finansavimą – tokiomis sąlygomis mus priėmė televizija. Būdavo atvejų, kad aš baigdavau monuoti, o Juozas skambindavo ir prašydavo palaukti, nes jis tariasi su dar vienu rėmėju, kurio pavadinimą reikės įtraukti į filmo titrus...

Bendraujant su rašytojais Petru Dirgėla ir Jonu Strielkūnu

Televizinės patirties ir pažinčių aš turėjau iš anksčiau – žmona dirbo nacionalinėje, tuomet vienintelėje, televizijoje, buvau parašęs scenarijus vaidybiniam televizijos filmams „Paskutinis barjeras“, „Raganiukė“, „Mano neapykanta stipresnė“, kūriau televizijos reklamas. Bet dabar reikėjo susirasti savą temą televizijoje.

„Menininkų portretų“ filmų ciklas atsirado ne tik dėl paties žanro televizizmo, bet ir nuostatos, kad ne tik apie keistuolius ir išskirtines asmenybes, kurie vyravo paskutinio dešimtmečio lietuvių dokumentikoje, galima sukurti filmą – kiekvieno žmogaus gyvenimas ir jo darbai yra pakankama medžiaga įdomiam pasakojimui, gal kai kada mažiau intriguojančiam, bet mums žmogaus vertę visada apibrėždavo jo padarytų darbų vertė. Po kelerių metų tai įvertino Kultūros ministerija, ir J. Matonis įteisino šį ciklą kaip autorinį projektą. Deja, pastaraisiais metais finansavimas liovėsi – gal pasikeitė vertybės, nes televizijos dabar varžosi dėl reitingų, kas originalesnis, kas šmaikštesnis. Bet kodėl pasikeitė Kultūros ministerijos vertinimo kriterijai? Vis tiek nesiruošiamo numarinti šio ciklo, vėl kaip pačioje pradžioje ieškome finansavimo ir nors po vieną, po du portretus per metus darome ir darysime.

Jūsų gimtinės žmonėms būtų įdomu išgirsti ir apie kitus Jūsų kūrybinius planus.

– Neatsisakome vilties tęsti ir ciklus apie žmones, ištihtus negalių, ir teatrą „Repeticija. Teatro pulsas“. Anksčiau kino dokumentikoje buvo toks žanras – mokslo populiarinimo filmai. Šiais postmodernizmo laikais žanro sąvoka niveliavosi, beje, kaip ir kituose menuose. Aš irgi nebevadinau mūsų filmų mokslo populiarinimo, gal jiems tiktų apibūdinimas „švietėjiški“ – čia reikėtų ieškoti ir mūsų filmų apie Lietuvos kultūros paveldą ištakų. Kiekviena karta pati privalo susipažinti su savo istorine praeitimi, surasti savo vietą pasaulyje. Bet naujos gyvenimiškos ir istorinės realijos leidžia kitaip, plačiau ir giliau, pažvelgti į praeitį, ypač mums, kai dar neseniai kalbėti apie daug ką buvo drausta arba pateikiama tik viena neginčijama tiesa. Dabar atsivėrė buvę uždari archyvai, o ir anksčiau prieinamuose jau visai kitomis akimis gilinamės į medžiagą. Turėčiau pakankamai laiko – neišlįsčiau iš archyvų ir bibliotekų. Kai ieškau medžiagos apie Lietuvos istorinę ir kultūrinę praeitį, paskėstu XIX–XX amžių lenkų istoriografų darbuose, nes mes tik dabar pradėdame rimtesnius tyrimus, tik dabar prasideda memuaristika. Juozas ragina greičiau baigti scenarijų, o man vis dar atrodo maža, nes kiekviena byla archyvuose atneša naujos papildomos medžiagos. Visą gyvenimą mane lydi studentiškas paskutinės nakties prieš egzaminą sindromas...

Nežiūrint į tai, kad tai švietėjiški filmai prisotinti istorinių žinių, beveik visuose įsipina asmeniški motyvai, jei ne biografiniai, tai bent skaudžiai mane liečiantys. Biografiniu galėčiau vadinti „Išnykstantį Žvėryną“, bet ir jo negalėjau nepripildyti istorinių žinių apie Žvėryno praeitį. Filmas „Negrižtantis laikas“ – apie Lietuvos dvarus, bet jame atsispindi ir asmeniška prarastos tėviškės nostalgija, kaip ir filmuose apie lietuvius, gyvenančius netoli Lietuvos esančiuose kraštuose, – „Peterburgo lietuviai“, „Mano širdis Krokovoje“, „Latvijos lietuviai“ ir „Lietuviai Latvijoje“.

Per tuos 15 metų Baltijos ir LNK televizijose sukurti apie 150 filmų. Dirbant tokiu tempu būta ir klaidų, šabloniškų sprendimų, bet dirbame tik dviese, tad kai kada neužtenka laiko net ginčams. Bet mes pažįstami nuo vaikystės ir žinome, kad abu esame užsispyrę, todėl pasikeisti beveik nėra vilties. Taip, ko gero, iki galo kartu ir nešime tą kryželį. Paskutinis šių metų filmas „Tuskulėnų paslaptis“ – apie 1944–1947 metais KGB kalėjime sušaudytus žmones.

Šie metai sunkiausi kinui, nes kinas – tai gamyba, vadinasi, pinigai. Nesiruošiamo ilsėtis. Ruošiu scenarijų filmui apie pokario rezistencijoje dalyvavusius jaunuolius. Guli nerealizuoti, bet dar galutinai nepalaidoti scenarijai apie Latvijos Apso krašto lietuvius, apie Vilnijos kraštą, apie Baltijos ekologiją, kuriai iškilo pavojus, pradėjus dujotiekio jūros dugnu projektą. Guli ir medžiaga, nufilmuota 2007 metais, po 150 metų pakartojus E. Tiškevičiaus ekspediciją Nerimi – šis filmas privalo būti baigtas, nes pažadėjau ekspedicijos dalyviams baltarūsiams ir lietuviams, su kuriais plaukiau visa Nerimi nuo pat ištakų.

Tokia darbų, sumanymų gausa, o dar visuomeninė veikla, šeima... Kaip suspėjate?

– Kino darbai apie Lietuvos kultūros paveldą įtraukė mane ir į visuomeninę veiklą dėl kultūros paveldo išsaugojimo, į veiklą, kuri dažnai komplikuoja mano santykius su valdžios institucijomis. Gindamas Žvėryno gamtos ir paveldo unikalumą, Žvėryno prijungimo prie Vilniaus 100-ųjų metinių proga 2002 metais surengiau parodą ir tai buvo visuomeninės organizacijos „Žvėryno bendruomenė“ įkūrimo pradžia. Dabar bendruomeninis judėjimas apėmė visą Vilnių, įkurta Vilniaus bendruomenių asociacija.

Šitime darbų ir visuomeninių įsipareigojimų verpete lieka labai maža laiko brangiausiems keturiems anūkams. Ir saviems vaikams, kai jie augo, dėl tų amžinų kino ekspedicijų skirdavau per mažai dėmesio...

Ar keliai dažnai parveda gimtinen, ar bendraujate su kraštiečiais?

– Ir čia ta pati – laiko – problema. Mama dažniau aplankydavo tėviškę, nes ten buvo likę brolis ir sesuo. Aš grįžau pirmąkart tik dvidešimties metų... Dabar atvažiuoju dažniau. Pusseserės iš Grinkiškio ir Sirutiškio, pusbrolis iš Radviliškio, kai jiems paskambinu, vis klausia, kada atvažiuosiu. Vis žadu, bet atvažiuoju retai. Vilniuje esantys jų vaikai draugauja su maniškiais.

Apie radviliškiečius V. Kisarauską, brolius A. ir A. Každailius, V. Radzevičių padariau filmus. Tėviškė man nėra paliktas ir užmirštas kraštas. Skamaičiuose – mano senelių ir giminių kapai. Pernai Mykolo Sluckio vakare Radviliškyje jo kūrybą skaitė mano sūnus Jurgis. Tai, kad po vakaro jį supuolė sveikinti mano giminės, radviliškiečiai, man suteikia vilčių, kad ir vaikams tai nėra svetimas ar užmirštas kraštas.

Visų žurnalo skaitytojų vardu nuoširdžiai dėkojame už pokalbį.

**Kalbėjosi Gražina DUNAUSKIENĖ
Vytauto Damaševičiaus ir Radviliškio viešosios
bibliotekos nuotraukos**

VIETOVARDŽIAI PASAKOJA GYVENIMĄ

KIEKVIENAS KAIMAS, SODŽIUS, UPĖ, PIEVA, DAUBA, KALNAS, GIRIA TURI SAVO VARDĄ. TAI – VIETOVARDŽIAI. AIŠKU, JUOS SUGALVOJO NE KOLEKTYVAS, O PAVIENIAI ASMENYS. KALBININKAI NE KARTĄ ĮRODĖ, JOG VIETOVARDŽIAI YRA LABAI SENOS KILMĖS, TODĖL NE VISUOMET GALIMA NUSTATYTI PIRMINĘ (PAMATINĘ) VIETOS VARDO PRASMĘ, JUOLAB JO ATSIKADIMO LAIKĄ. PRIE VIETOS VARDŲ LABAI PRIPRANTAMA, JIE TAMPA TIKRĄJA SAVASTIMI. PASAKYMAS „AŠ ESU RADVILIŠKĖNAS“ TAIP PAT KALBA APIE RYŠĮ SU PRIGIMTĄJA VIETOVE, ISTORINE ATMINTIMI.

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS

Radviliškio rajone, apytikriais duomenimis, yra 515 vietovių. Tai miestai, miesteliai, kaimai ir vienkiemiai. 1974 metais buvo išspausdintas vertingo populiarus ir informatyvaus leidinio „Lietuvos administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas“ I dalis, 1976 metais – II dalis. Šiame darbe ir bus remiamasi tos knygos duomenimis. Norėta pabandyti susisteminti gimtojo rajono vietovardžius, paieškoti jų atsiradimo šaknų ir populiarinti šį vertingą kalbos turtą. Pagaliau kiekvienam asmeniui kaskart kyla klausimas, iš kur atsirado jo vardas, pavardė, gimtasis kaimas ar jo pavadinimas. Kalbininkai šioje srityje dar turi darbo iki kaklo, nes stokojama pirminių šaltinių, kuriuose būtų užfiksuotas vienos ar kitos vietovės vardas. Istorikai įrodė, kad rašytiniuose šaltiniuose pirmoji paminėtoji Lietuvos vietovė yra Apuolė (Skuodo r.). Apie Radviliškio žemę, deja, tokių duomenų kol kas nesurasta. O galbūt kai kurie entuziastai, tarp kurių yra ir grinkiškiečiai mokytojai A. ir K. Indrėkai, tikri kalbos krapštukai, jau yra aptikę kokių nors senų istorinių šios temos faktų?

Vietovardžiai pasakoja gyvenimą. Jie – neatskiriama mūsų būties ir buities dalis. Stebina senovės žmonių sumanymas bei išradingumas duoti kuo gražesnę ir įtaigesnę vardą savo būsimai gyvenvietei. Visi žinome pusiau rimtus, pusiau anekdotiškus „Seduvos“ ir „Baisogalos“ pavadinimų paaiškinimus, tačiau kalbininkams tai – per menki argumentai. „Radviliškį“ tenka susieti su Radvilų giminės įamžinimu. Matyt, ir „Grinkiškis“ išspirtas iš to paties kelmo. Nelengva būtų surasti Vidurio Lietuvos vietovardžių bendrų kilmės dėsningumą, nors, kaip žinoma, kiekvienas etninis kraštas turi savo ypatybių. Smalsesnė akis pastebės, o klusesnė ausis išgirs kaimų pavadinimus su tomis pačiomis priesagomis: „-ūn“ – Andriūnai, Biliū-

► Kai kur nykstančių kaimų vardus besaugo išlikę seni kryžiai

Kubiliūnų kaimo pavadinimas siejasi su amatais

Vandenų pavadinimai atsirado anksčiau negu kaimų ar miestelių

Rajone yra kaimų, kurių vardai kildinami iš netoliese esančių kalvų ar kalnelių pavadinimų

nai, Bučiūnai, Vainiūnai, Pociūnai, Tankūnai, Taučiūnai, Sedūnai, Praščiūnai; „-on“ – Radviloniai, Januškoniai, Šileikonai, Varnioniai, Voskonai, Tymoniai, Dirvonai, Vaiduloniai, Prastavoniai, Mikoniai, Margavoniai, Džiugoniai, Piktoniai, Dapšioniai, Rokoniai, Daukonys, Giboniai. Yra vietovardžių ir su priesagomis, kurios plačiai paplitusios po visą Lietuvą kaip kalbinė bendrybė. Viena iš jų „-aič“. Tokių kaimų Radviliškio krašte yra labai gausu: Daugėlaičiai, Vilgirdaičiai, Matkaičiai, Nirtaičiai, Sodaičiai, Vitkaičiai, Dingaičiai, Martynaičiai, Nataičiai, Valatkaičiai, Rimaičiai, Linkaičiai, Miežaičiai, Vėžaičiai, Dauburaičiai, Skomaičiai, Vaičiai, Gaigalaičiai, Lenkaičiai, Kurklaičiai, Šiaulaičiai. O su priesagomis „-išk“ ir „-ėl“ kaimų vardų surasime kiekvienoje rajono seniūnijoje. Galima daryti išvadą, kad mūsų proseneliai vieni nuo kitų, matyt, buvo viena akimi nusižiūrėję. Taip artimiau susibendrata.

Ne kiekvienas vietovardis leidžiasi lengvai paaiškinamas. Yra žodžių, pavyzdžiui, Pašušvys, Ažuolynė, Giraitė, Šilai, Smiltynė, kurių kilmė visiems iš karto aiški. Bet būtų kur kas sunkiau paaiškinti Abrieskų, Acokavų, Gimbogalos, Palonų, Jadvimpolio vietovardžius. Galbūt ir prityrusiems toponimikos (vietovardžių mokslo) specialistams kai kurie iš šių vardų atrodytų itin kietas riešutėlis. Neaiškumų gali kilti ir išgirdus tokių kaimų, kaip Jaskynė, Jasnagurka, pavadinimus. Tačiau ilgiau pamintijęs, gali susivokti, kad tai – aiškių aiškiausių lenkų ir rusų kalbų dariniai, patekę, žinoma, tais laikais, kai šalimis apsigyveno lenkai ir rusai. Tokių vietovardžių rajone yra vos keletas (Padgurka, Pakrovka, Baranaučizna).

Socialinio gyvenimo atspindžiai taip pat regimi tuose vietų varduose, kurie turi atitinkamai aiškią šaknį. Kadangi kaimai kūrėsi šalia dvarų, tai ir vietovardžiuose yra aiški prasmė: Raudondvaris, Dvareliai, Dvarčiai, Dvarininkai, Padvarninkai. O tokie žodžiai, kaip Kleboniškiei ir Kunigiškiai, taip pat lengvai paaiškinami neturint jokio filologinio išsilavinimo. Matyt, šalia Radviliškio mėgautasi sveigiaisais gėrimais, nes kitaip nebūtų galima paaiškinti Karčemų kaimo vardo kilmės.

Esama vietos vardų, kuriuose lyg vabalėliai gintaro gabalėliuose – inkliuzuose – pasiliko senųjų laikų įterpiniai ar svarūs pamatiniai žodžiai: Vaiduloniai, Vaidilai, Vendrė, Verbušas, Tauginai, Vilgirdaičiai, Viešvilė, Lauksargis. Reikia dar pabrėžti, kad vietovardžiai atsirado vėliau negu vandenų pavadinimai. Upės, ežerai, upeiliai, ežerėliai, prie kurių apsigyveno senovės lietuviai, pirmiausia buvo „pakrikštyti“. Ir tik tai gerokai vėlesniais laikais susiburta gyventi į didesnę vienetą – kaimą, miestelį.

Lyg iš dangaus bus nukritęs Paryžiaus kaimas. Žavu, bet visai ne sava. Pilveliai ir Krūtinė taip pat kalba apie ne per didelį žmonių kūrybingumą. Senais vietovardžiais vadintini tie, kurie turi priešdėlį „pa-“. Tos vietovės kūrėsi prie upių, kalvų, ežerų, upynų. Tai Paberžiai, Pagojai, Pažeriai (ir Paežeriai), Pagrauzupė, Pakiršinys, Pakrūmiai, Pagomerčiai, Pakalniškiai, Palabė, Pagarduviai, Panekelpiai, Pakalnučiai. Lyriškiau ir emociingiau nusiteikęs būsimojos kaimo gyventojas sugalvojo mažių ar maloninių vardą, tuo įamžindamas savo pasaulėmatą ir savitą požiūrį į gimtą vietę. Štai keletas kaimų: Paberželiai, Kaireneliai, Plepaliukai, Vantainėliai, Trakeliai,

Senasis Kleboniškių kaimas – vienas iš daugelio rajone, kurių vardams būdinga priesaga „išk“

Skomaičiukai, Šašeliai, Pakiršinėlis, Šileliukai, Pramėnėliai, Legetėliai. O juk esama ir Legečių, ir Skomaičių kaimų. Anieji, malonybiniai, – lyg vaikai, atsiskyre nuo savo netolimos tėvonijos žemės. Retais vietovardžiais tektų laikyti Vakarų ir Sidabravą, Radvilus ir Mumšilį. Juose užfiksuotas įvairiopas sumanumas, savarankiškas nestandartinis mąstymas.

Įvairia gama suskamba tie kaimų vardai, kurie, matyt, yra pravardinės kilmės. Prisiminkime kaimo gyventojų pomėgį kitus žmones įvairiai pravardžiuoti. Ilgainiui tokia pravardė beveik prigyja kaip pavardė, ir pravardžiuojamasis apsipranta su tuo. Štai tie pravardiniai kaimai: Plepalai, Pliušiai, Pypliai, Kirkilai, Skubuldziai, Piktiniai, Kibildžiai, Prastavoniai, Ginčiai, Sliekiai, Maralinė, Baublė, Šunkariai, Škurlėnai, Daužnagai, Šašiai. Įdomesni kalbos atvejai galbūt paaiškintų, kad pirma atsirado žmogaus pavardė, kuri ilgainiui virto kaimo ar vienkiemio pavadinimu. Tokių atvejų Lietuvoje užfiksuota nemažai. Be to, nesunku įrodyti, kad daugelis vietovardžių iš tikrųjų kilo iš čia gyvenusių žmonių pavardės. Daugeliui gerai žinoma, kad dar ir šiandien kai kuriuose kaimuose ar miesteliuose gyvena po kelis žmones (šeimas), turinčius tas pačias pavardes. Menu, ir mano gimtajame Giedraičių kaime gyvena po dvi, tris ar keturias Litvinų, Daukšų, Jankauskų, Mikalajūnų,

Šimkų, Skačkauskų šeimas. Ankstesniais laikais vaikai gyveno šalia tėvų ar su tėvais, nesiblaškę po kitas parapijas, vyrai vedė moteris iš to paties ar šalia esančio kaimo. Todėl kai kuriuose kaimuose būdavo po keliolika tos pačios pavardės žmonių. Ilgainiui toji tradicija prablėso arba visiškai išnyko.

Apskaičiavus paaiškėjo, kad Radviliškio rajone yra per 70 kaimų pavadinimų, kurių kilmė tikrai pavardinė. Tai sudaro per 13 procentų visų vietovardžių. Šiame straipsnyje tenka apsiriboti populiaresnėmis, plačiau žinomomis pavardėmis ir kaimų vardais. Tai Dargužiai, Daukšiai, Gendvilai, Bagdonai, Biliūnai, Vainiūnai, Bernočiai, Daugėlaičiai, Jaugėlai, Petrošiai, Daugirdai, Vitkaičiai, Tankūnai, Mankišiai, Mikailišiai, Jankūnai, Jukniškiai, Stalmokai, Bloškiai, Butkai, Rimkiškės, Vaičiaičiai, Deveikiai, Pociūnai, Žilioniai, Kasparišiai, Buivyčiai, Burbiškis, Norkišiai ir kt. Įdomu, ar šiuose kaimuose dar tebegyvena tos pačios pavardės (kaip ir kaimas) žmonių.

Nelengva būtų nustatyti kaimų vardus, kurių kilmė yra vardinė, nes kartais tarp vardo ir pavardės būna visiškai nedidelis skirtumas. Iš vardų, manytina, atsirado Aldoniškių, Gražvydų, Eitvilų, Viktorinės, Jonišio, Jokūbiškių, Antanavos, Karolinės, Birutės, Mikonių kai-

Teritorinio vieneto pavadinimas	Apieškas	Šaltiniai	Teritorinio vieneto pavadinimas	Apieškas	Šaltiniai
Agardžiai (1) k.	Agardžiai (1)	Agardžiai (1)	Agardžiai (1) k.	Agardžiai (1)	Agardžiai (1)
Agardžiai (2) k.	Agardžiai (2)	Agardžiai (2)	Agardžiai (2) k.	Agardžiai (2)	Agardžiai (2)
Agardžiai (3) k.	Agardžiai (3)	Agardžiai (3)	Agardžiai (3) k.	Agardžiai (3)	Agardžiai (3)
Agardžiai (4) k.	Agardžiai (4)	Agardžiai (4)	Agardžiai (4) k.	Agardžiai (4)	Agardžiai (4)
Agardžiai (5) k.	Agardžiai (5)	Agardžiai (5)	Agardžiai (5) k.	Agardžiai (5)	Agardžiai (5)
Agardžiai (6) k.	Agardžiai (6)	Agardžiai (6)	Agardžiai (6) k.	Agardžiai (6)	Agardžiai (6)
Agardžiai (7) k.	Agardžiai (7)	Agardžiai (7)	Agardžiai (7) k.	Agardžiai (7)	Agardžiai (7)
Agardžiai (8) k.	Agardžiai (8)	Agardžiai (8)	Agardžiai (8) k.	Agardžiai (8)	Agardžiai (8)
Agardžiai (9) k.	Agardžiai (9)	Agardžiai (9)	Agardžiai (9) k.	Agardžiai (9)	Agardžiai (9)
Agardžiai (10) k.	Agardžiai (10)	Agardžiai (10)	Agardžiai (10) k.	Agardžiai (10)	Agardžiai (10)
Agardžiai (11) k.	Agardžiai (11)	Agardžiai (11)	Agardžiai (11) k.	Agardžiai (11)	Agardžiai (11)
Agardžiai (12) k.	Agardžiai (12)	Agardžiai (12)	Agardžiai (12) k.	Agardžiai (12)	Agardžiai (12)
Agardžiai (13) k.	Agardžiai (13)	Agardžiai (13)	Agardžiai (13) k.	Agardžiai (13)	Agardžiai (13)
Agardžiai (14) k.	Agardžiai (14)	Agardžiai (14)	Agardžiai (14) k.	Agardžiai (14)	Agardžiai (14)
Agardžiai (15) k.	Agardžiai (15)	Agardžiai (15)	Agardžiai (15) k.	Agardžiai (15)	Agardžiai (15)
Agardžiai (16) k.	Agardžiai (16)	Agardžiai (16)	Agardžiai (16) k.	Agardžiai (16)	Agardžiai (16)
Agardžiai (17) k.	Agardžiai (17)	Agardžiai (17)	Agardžiai (17) k.	Agardžiai (17)	Agardžiai (17)
Agardžiai (18) k.	Agardžiai (18)	Agardžiai (18)	Agardžiai (18) k.	Agardžiai (18)	Agardžiai (18)
Agardžiai (19) k.	Agardžiai (19)	Agardžiai (19)	Agardžiai (19) k.	Agardžiai (19)	Agardžiai (19)
Agardžiai (20) k.	Agardžiai (20)	Agardžiai (20)	Agardžiai (20) k.	Agardžiai (20)	Agardžiai (20)
Agardžiai (21) k.	Agardžiai (21)	Agardžiai (21)	Agardžiai (21) k.	Agardžiai (21)	Agardžiai (21)
Agardžiai (22) k.	Agardžiai (22)	Agardžiai (22)	Agardžiai (22) k.	Agardžiai (22)	Agardžiai (22)
Agardžiai (23) k.	Agardžiai (23)	Agardžiai (23)	Agardžiai (23) k.	Agardžiai (23)	Agardžiai (23)
Agardžiai (24) k.	Agardžiai (24)	Agardžiai (24)	Agardžiai (24) k.	Agardžiai (24)	Agardžiai (24)
Agardžiai (25) k.	Agardžiai (25)	Agardžiai (25)	Agardžiai (25) k.	Agardžiai (25)	Agardžiai (25)
Agardžiai (26) k.	Agardžiai (26)	Agardžiai (26)	Agardžiai (26) k.	Agardžiai (26)	Agardžiai (26)
Agardžiai (27) k.	Agardžiai (27)	Agardžiai (27)	Agardžiai (27) k.	Agardžiai (27)	Agardžiai (27)
Agardžiai (28) k.	Agardžiai (28)	Agardžiai (28)	Agardžiai (28) k.	Agardžiai (28)	Agardžiai (28)
Agardžiai (29) k.	Agardžiai (29)	Agardžiai (29)	Agardžiai (29) k.	Agardžiai (29)	Agardžiai (29)
Agardžiai (30) k.	Agardžiai (30)	Agardžiai (30)	Agardžiai (30) k.	Agardžiai (30)	Agardžiai (30)
Agardžiai (31) k.	Agardžiai (31)	Agardžiai (31)	Agardžiai (31) k.	Agardžiai (31)	Agardžiai (31)
Agardžiai (32) k.	Agardžiai (32)	Agardžiai (32)	Agardžiai (32) k.	Agardžiai (32)	Agardžiai (32)
Agardžiai (33) k.	Agardžiai (33)	Agardžiai (33)	Agardžiai (33) k.	Agardžiai (33)	Agardžiai (33)
Agardžiai (34) k.	Agardžiai (34)	Agardžiai (34)	Agardžiai (34) k.	Agardžiai (34)	Agardžiai (34)
Agardžiai (35) k.	Agardžiai (35)	Agardžiai (35)	Agardžiai (35) k.	Agardžiai (35)	Agardžiai (35)
Agardžiai (36) k.	Agardžiai (36)	Agardžiai (36)	Agardžiai (36) k.	Agardžiai (36)	Agardžiai (36)
Agardžiai (37) k.	Agardžiai (37)	Agardžiai (37)	Agardžiai (37) k.	Agardžiai (37)	Agardžiai (37)
Agardžiai (38) k.	Agardžiai (38)	Agardžiai (38)	Agardžiai (38) k.	Agardžiai (38)	Agardžiai (38)
Agardžiai (39) k.	Agardžiai (39)	Agardžiai (39)	Agardžiai (39) k.	Agardžiai (39)	Agardžiai (39)
Agardžiai (40) k.	Agardžiai (40)	Agardžiai (40)	Agardžiai (40) k.	Agardžiai (40)	Agardžiai (40)
Agardžiai (41) k.	Agardžiai (41)	Agardžiai (41)	Agardžiai (41) k.	Agardžiai (41)	Agardžiai (41)
Agardžiai (42) k.	Agardžiai (42)	Agardžiai (42)	Agardžiai (42) k.	Agardžiai (42)	Agardžiai (42)
Agardžiai (43) k.	Agardžiai (43)	Agardžiai (43)	Agardžiai (43) k.	Agardžiai (43)	Agardžiai (43)
Agardžiai (44) k.	Agardžiai (44)	Agardžiai (44)	Agardžiai (44) k.	Agardžiai (44)	Agardžiai (44)
Agardžiai (45) k.	Agardžiai (45)	Agardžiai (45)	Agardžiai (45) k.	Agardžiai (45)	Agardžiai (45)
Agardžiai (46) k.	Agardžiai (46)	Agardžiai (46)	Agardžiai (46) k.	Agardžiai (46)	Agardžiai (46)
Agardžiai (47) k.	Agardžiai (47)	Agardžiai (47)	Agardžiai (47) k.	Agardžiai (47)	Agardžiai (47)
Agardžiai (48) k.	Agardžiai (48)	Agardžiai (48)	Agardžiai (48) k.	Agardžiai (48)	Agardžiai (48)
Agardžiai (49) k.	Agardžiai (49)	Agardžiai (49)	Agardžiai (49) k.	Agardžiai (49)	Agardžiai (49)
Agardžiai (50) k.	Agardžiai (50)	Agardžiai (50)	Agardžiai (50) k.	Agardžiai (50)	Agardžiai (50)

Šalies „Administracinio-teritorinio suskirstymo žinyne“ – daugiau kaip pusė tūkstančio Radviliškio rajono vietovių

mų pavadinimai. Nenustebtume, jeigu būtų pasiūlyta ir kitokia pavadinimo etimologija.

Visais laikais gamta buvo žmogaus pagalbininkė, guodėja ir patarėja. Juk gyventi visuomet mokytasi iš gamtos. Ne išimtis ir vietovardžiai. Štai keletas pavyzdžių, kurie parodo, kad medžiai, paukščiai ir gyvūnai taip pat turėjo įtakos atsirasti naujam kaimui ar viensėdžiui – naujam vietos vardui. Iš žemės vardų: Liepkalnis, Kalveliai, Šilai, Dirvonai, Dirvoniškiai, Kalnai, Kalnugalis, Šileikoniai, Giraitė, Šileliukai, Trakai, Vilkduobė, Smiltynė, Aukštakalnis, Grybrakis. Iš paukščių vardų: Geniai, Strazdynė, Gerveliškės, Gaideliškiai, Gegužinė, Šarkučiai. Iš gyvūnijos pasaulio – Ožaičiai, iš medžių: Medeliukai, Liepinė, Ridikiai, Gulbinai, Avietyinė, Bebrukai, Smilgiai, Pušininiai, Serbentinė, Vėsaičiai, Juodžemė. Net vaikai pasakytų, kas yra Uodynė.

Kai kurie vietovardžiai, ypač sudurtiniai žodžiai, yra vėlesnės kilmės, ko gero, jau pobaudžiavinių laikų „kūdikis“. Tai Daukšlaukis, Miškadvariai, Naujasodis. Kai dvarų žemė buvo išparceliuota, noromis nenoromis žmonės kėlėsi į nuošalesnes vietas, taip kūrėsi naujos sodybos, buvo statomi nauji namai, veisiami sodai, tiesiami keliai, kasami tvenkiniai, sodinami klevai ir liepos. Pamažu formavosi nedideli kaimeliai, vienkiemiai, vieni tapo kaimais, kiti apnyko ar visai išmirė. Pasiliko tikrai atmintis. Pokariu daug žmonių buvo ištremta į Sibirą, sodybos išgrobstytos ir nualintos, nes neturėjo savo šeimnininko. Tokia buvo mažų kaimelių dalia, kai prasidėjo melioracija, kai reikėjo kraustyti iš gimtavietės ir kurtis gyvenvietėje.

Galbūt su spalva derėtų sieti šiuos kaimus: Margiai, Juodeliai, Rudžiai, Rudaliai, Juodžiai, Baltoji, Margavoniai. Galima būtų mintyti, kad vienas kitas šių kaimų

radosi iš pavardžių. Matyt, ir kai kurie buities daiktai „atėjo į pagalbą“ ir paliko savo atminimą, tebegyvą iki šių dienų. Tai Rėčkai, Diržiai, Žardeliai, Šulneliai, Lopai, Kabliai. Su amatais norėtusi sieti Kubiliūnus (kubiliai), Ropkepius (ropių kepejai). Ir Degėšiai nekelia abejonių dėl jų kilmės, ir Ferma – aišku, ir suprantama, kas buvo ar yra Vidulaukis. Iš „maža“, „ramu“, „gražu“, „nauja“ – Mažaičiai, Ramulėnai, Gražioniai, Naujėnai. Kaimo charakterio bruožas, o galbūt istorinė atmintis „pakrikštijo“ Karžygius. Tėra tikrai du sudėtiniai kaimų pavadinimai: Kalnelio Gražioniai ir Aukštieji Levikainiai. Juokų dėlei patys šaukotiškiai galbūt savo miestelį kildina iš veiksmazodžio „šaukti“, o guvesni pasakytų, kad tai buvo „šautuvo kotas“. Tai, aišku, tik liaudies išmonė, o ne mokslinis paaiškinimas. Tokių supaprastintų aiškinimų esama visur ir visada.

Sunku išarti, bet yra Užžadikių kaimas, kilęs nuo Žadikės upės vardo. Ir Užpurviai, Užmargiai, Užuožeriai, Užkuraičiai yra tos pačios kilmės žodžiai, kaip ir vietovardžiai su jau minėtu priešdėliu „pa-“. Dveji Pašušviai klesti tame pačiame rajone. Nežinia, ar Mūruose yra mūrinių namų, ar Virikauskuose gyvena nors vienas Virikauskas. Ar Degėsiuose kada nors kas nors dar užsidega? Ar Treigiuose auga nors vienas treigys žirgas ar koks darbinis arklys? Uodai, matyt, mėgsta iš Uodynės nuskristi ir į kaimyninius kaimus. Kas pirma atsirado – Šiaulaičiai ar Šiaulėnai? O galbūt šios vietos yra senesnės ir už pačius Šiaulius? Gal šie kol kas retoriniai klausimai kada nors sulauks ir tiesioginių atsakymų, jei kalbininkai toponimikai apsilankys Radviliškio žemėje ir pastudijuos jos vardazodyną.

Nuotraukos iš Radviliškio viešosios bibliotekos archyvų

ŽVILGSNIS NUO BAŽNYČKALNIO

PAŽINTIS SU RADVILIŠKIO RAJONE ESANČIU VELŽIŲ KAIMU IR SENA JO ISTORIJA, KURIĄ ATSKLEIDŽIA KRAŠTIETĖS AUTORĖS Į VIENĄ VIETĄ SUDĖTI ĮVAIRŪS RAŠYTIMAI ŠALTINIAI, PAČIOS SURINKTI PASAKOJIMAI BEI PRISIMINIMAI. TAI – DALIS JOS ŠIA TEMA RENGIAMOS KNYGOS.

BIRUTĖ SENULYTĖ-SKIPSKIENĖ

PADAVIMAS APIE VELŽIŲ KAIMO VARDA

Nusikelkime į Julijos Gelumbauskaitės-Dulkinienės vaikystę, pasėdėkime su ja kur nors prie senos grytelės kieme: gal ant prieklėčio, gal ant laiko nugludinto akmenėlio, gal ant suolelio prie lango. Paklauskime, kokią legendą sekė jos mama Ona Kuniutytė-Gelumbauskienė, turėjusi pasakorės talentą...

...Tai buvo tikra tiesa. Seniai, labai seniai už kaimo, į Radviliškio pusę, buvo Verdulių dvaras. Jį valdė jaunas

ponaitis – didelis girtuoklis ir ištvirkėlis. Dvare dažnai keldavo puotas, į kurias prisikviesdavo į save panašių palaidūnų. Tas puotas jie vadino linksmomis žaidynėmis.

... Štai vėl į dvarą traukia raiti ir važiuoti ponaičiai, išsipuošę, linksmi dabitos. Gi kaimo žmonėms tai – liūdesio ir skausmo dienos. Vienas kitą sutikę, jie dūsauja: vėl žais! O tos žaidynės būdavo baisios. Kai svečiai jau susirinkdavo, dvaro ponaitis įsakydavo visas jaunas kaimo mergaites suvaryti į vidury kaimo, ant kalnelio, stovinčią bažnyčią. Čia subildėdavo ir ponaičiai iš dvaro. Iš

Kačmilžis senajame Velžių kaime

Veronikos ir Jono Banaičių gryčia

Senoji Felikso Jurpalio klėtis

mergaičių ponaitis, dvaro savininkas, išsirinkdavo vieną ir išsiveždavo į dvarą, bet ji iš ten nebegriždavo. Šį kartą ponaitis jau buvo nusižiūrėjęs jaunutę Prūdytę, tik jos paimti tiesiai iš namų nedrįso, todėl merginos ir buvo varomos į bažnyčią, kad iš ten galėtų pasigrobtį. Žmonės drebančiom širdim žiūrėjo ir kalbėjo: „Vėl žais! Vėl žais! Kuri šiandien taps ponaičio auka?“

Prūdytę buvo pamilęs paprastas kaimo bernelis, artojėlis. Jis jautė, kad ponaitis jo mergelę gali šį kartą išrinkti savo „žaidynėms“, ir patarė mergaitei į bažnyčią neiti. Ponaitis, nematydamas bažnyčioje Prūdytės, labai užsirūstino, atėjo į namus ir, bizūnu kapodamas, varė ją per lauką. Artojėlis matė, kaip žiauriai ponaitis elgiasi su jo mylimąja, bet apginti mergaitės negalėjo. Plyšo vargšui širdis, krito negyvas, o žemė, kaip tikra motina, jį priglaudė. Toj vietoj, kur buvo vaikino širdis, ėmė trykšti iš žemės vandens purslai, nesustodami burbuliavo ir burbuliavo, atsirado verdėnė (šaltinėlis) su nuostabiai tyru kaip ašara vandeniu, visą laiką šnaranciu ir šnaranciu, lyg kažkas gailiai dūsautų.

O ponaitis, jodamas ant žirgo, Prūdytę varėsi į bažnyčią, vis bizūnu uždroždamas. Jau buvo visai arti bažnyčios, kai staiga pakilo smarkus viesulas, viską griaunantis, ką pakeliui sutikęs. Prūdytę pajuto, kad nebėra už jos ponaičio, kad laisva, ir ėmė bėgti namo. Staiga žemė kažkaip keistai sudrebėjo, nurimo viesulas, stoji klaiki tylą. Mergaitė sustojo, atsigręžė atgal ir mato – vietoj bažnyčios, kurioje buvo ponaičiai ir suvartytos mergelės, stovi kalnas su gilia duobe vidury, o jai prie kojų atsiradusi verdėnė lyg kažką šnara, lyg dūsauja, tarytum jos bernelis meilūs žodelius kalbėtų. Suprato, kad jo nebėra gyvo, ėmė taip graudžiai verkti, taip raudoti, o ašaros iš akių jai tryško lyg tas skaidrus verdėnės vanduo. Nuo tų ašarų ji pati sutirpo ir virto upeliu. Tą upelį žmonės pradėjo vadinti Prūdeliu, kalnelį, ant kurio stovėjo bažnyčia – Bažnyčkalniu, o kaimą nuo žodžių „Vėl žais! Vėl žais!“ – Velžiais.

VELŽIŲ PILIAKALNIAI

Dauguma Radviliškio rajono gyventojų ne kartą yra buvę prie Arimaičių ežero įrengtoje poilsiavietėje. Tačiau nedaugelis šiltomis vasaros dienomis čia besiilsinčiųjų, besimėgaujantiųjų aukštų pušų viršūnių monotonišku svyravimu ar nuo ežero plevenančia gaivia drėgme žino, kad jų mėgstama poilsiavietė – VII–XI mūsų eros amžių gynybiniai įrengimai. Taip, prieš 1000 ir net daugiau metų čia stovėjo nedidelė medinė pilaitė su nemažu įtvirtintu priešpiliu. Tie gynybiniai įrenginiai dvelkia didingumu ir neįminta senove, jie, be abejonės, turėjo svarbią, o vietos gyventojams ir lemiamą gynybinę reikšmę, apipinti legendomis, buvo ir tebėra verti pagarbos.

To laikotarpio Velžių apylinkių gyventojai savo dvasine, iš dalies – ir materialine kultūra skiriasi nuo III–VII mūsų eros amžių Raginėnų gyventojų, palikusių neįkainojamą Raginėnų archeologinių paminklų kompleksą ir aprašytą rajono laikraštyje „Komunizmo aušra“ (puslapis „Kraštotyra“, 1984 02 22). Nors juos atribojo palyginti nedaug laiko, Velžių pilies gynėjai savo žuvusiems ar mirusiems žmonėms jau nebeplė išpūdingų pilkapių – šis paprotys nuo VII mūsų eros amžiaus Šiaurės Lietuvoje išnyko negrįžtamai. Nuo VIII mūsų eros amžiaus mirusieji laidojami griautiniuose kapuose, panašiai kaip tai dabar darome mes. Laidota skobtiniuose karstuose: moterys – su geriausiaisiais drabužiais, išdabintais gražiais žalvariniais papuošalais, vyrai – tarsi pasirenę mūšiu, su kario reikmenimis, būdingais trumpais, plačiais kalavijais, ietimis, kovos kirviais.

Neįmanoma šiandien sužinoti, kiek kartų pilies gynėjai stojo į kovą su puolančiu priešu, tačiau aišku: pilaitė ne kartą išgelbėjo aplinkinių gyvenviečių žmones nuo mirties. Tačiau paskutinės kautynės buvo lemiamos – pilaitė sudegė, o kartu ir priešpilis. Tai parodė archeologiniai tyrinėjimai, kasinėjimai.

Rajono laikraštyje „Komunizmo aušra“ (straipsnis „Velžių piliakalnis ir įtvirtinta senovės gyvenvietė. Respublikinės reikšmės archeologijos paminklas Nr. 867“, 1984 04 18) tuometinis rajono kultūros paminklų apsaugos vyresnysis metodininkas Egidijus Prasevičius pateikė apibendrintų, įdomių duomenų apie Velžių piliakalnį. Jis rašė:

„Arimaičių ežero pietiniame krante esančios gamti-

nės kilmės smėlėtos kalvos pietvakariniame gale įrengtas piliakalnis. Iš pietų ir rytų jį juosė pelkės, iš šiaurės ir vakarų – Arimaičių ežeras. Šlaitai nuo ežero ir pelkės pusės – 8 m aukščio. Rytuose nuo bendros kalvos dalies piliakalnis atskirtas 10 m pločio ir 1,5–3 m gylio griovio. Viršuje – ovali 36 m ilgio ir 36 m pločio aikštelė. Jos rytiniame krašte, šalia gynybinio griovio, buvo supiltas pylimas. Rytinėje piliakalnio papėdėje, už apsauginio griovio, likusioje 4 m aukščio dalyje, buvęs įtvirtintas priešpilis. Iš šiaurės jį saugojo ežeras, nuo likusios kalvos dalies, kaip ir piliakalnis, buvęs atskirtas giliu grioviu, o šalia jo, priešpilio pusėje, supiltas pylimas.

1969 m. Šiaulių „Aušros“ istorijos-etnografijos muziejus (vad. J. Naudužas) ištyrė piliakalnio aikštelę. Čia aptiktas I m. e. tūkstantmečio antrosios pusės ir II tūkstantmečio pradžios kultūrinis sluoksnis su lipdyta ir ankstyva žiesta keramika.

Iš piliakalnio aikštelės pakraštyje tyrinėjant atkastų eilėmis sudėtų apdegusių akmenų ir molio gabalėlių bei gausaus degėsių sluoksnio galima spręsti, kad pilaitės sienos buvo medinės, apačioje apdėtos akmenimis, o iš išorės aptinkuotos moliu. Aikštelės centrinėje dalyje aptiktos medinių pastatų liekanos. Tyrinėjant surastos trinamosios garnos ir trintuvas, sidabrinė pergniaužtinė antkaklė, dvi žalvarinės pasaginės sagės, žalvario smeigtuko fragmentas, žalvarinis pakabutis ir kt. Iškasus žvalgomąjį perkasą priešpilyje, surastas gyvenamojo namo židiny, apdegusių molio gabalėlių, medžio anglies gabalų.

Pagal surastus radinius piliakalnis datuojamas VII–XI m. e. amžiais. Radiniai saugomi Šiaulių „Aušros“ istorijos-etnografijos muziejuje.“

Didysis piliakalnis skiria Velžių ir Arimaičių kaimus. Piliakalnis yra Velžių kaimo „nuosavybė“, ežeras – jau Arimaičių. Buvo juokaujama: jei stovi taip, kad dešinė koja vandenyje – tai ji jau Arimaičių kaime, o kairioji, esanti piliakalnio šlaite, – Velžių kaime.

Kol pelkė nebuvo užlieta vandeni, einant nuo piliakalnio, ryškėjo du vienas su kitu susijungę kalnagūbriai. Tai velžiečių vadinama Kálninė. Ji buvo aukštoka, tačiau įvairiems darbams imant žvyrą, gerokai apgadinta. Dabar Kálninė yra Felikso Šlėvės žemėje ir, atrodo, vadinama Mažuoju piliakalniu. Nuo jo į pietų pusę, link plento, – Bažnyčkalnis.

Šias dvi vietas skyrė upelis Prūdelis, bet jis liko po vandeni, didinant ežerą. Nuo dabartinės degalinės į piliakalnio pusę Bažnyčkalnio šlaitai apaugę šaltalankių krūmais, brūzgynais, gervuogėmis. Tarp jų tebėra keliukas, kuris skyrė Bažnyčkalnį į dvi dalis: dešinėje pusėje buvo Krizostomo Senulio (autorės senelio), vėliau – Jurgio Senulio žemė, kairėje – Aleksandro Senulio („Lesvinčiaus“). Bažnyčkalnis labai apardytas prieškaryje, imant žvyrą vieškelio remontui, statyboms. Radus čia kaukolių, liktorių (žvakidžių), buvo uždrausta imti iš čia žvyrą.

Velžių kaimo piliakalnį etnografas, kraštotyrininkas Balys Buračas vadino Pilies kalnu ir vietos laikraštyje apie jį rašė (1938, Nr. 46):

„Nuo Pilies kalno už kokio 100 ar 150 metrų yra antrasis piliakalnis – Milžinkapiu vadinamas. Milžinkapių kalnelyje seniau buvę žymūs apskriti kapčiai, aplinkui akmenimis apdėti, lyg kokie darželiai, vietos gyventojų

Klemenso Gelumbausko padarytas ir visos Gelumbauskų giminės Velžių kaime pastatytas kryžius, skirtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui

milžinkapčiais vadinami. Velžių kaimą skirstant į vienkiamius, Milžinkapių piliakalnis teko ūkininkui Banaičiui. Statydamas naujus trobesius, ūkininkas išlupinėjo akmenis iš milžinkapčių, sudėjo juos į statomų namų pamatus, o paskui ir milžinkapčius suarė, sulygindamas juos su žeme. Ardydamas milžinkapius, tikėjosi rasiąs palėptų milžinų lobių, bet kalnelyje rasta tik sutrūnijusių milžinų kaulų<...>.

Milžinų gadynėje Velžių apylinkėje buvęs kažkoks milžinų miestas. Ant Pilies kalno gyvenęs vienas milžinas, o ant Kapų kalno – kitas. Tarp kalnelių yra Žirnio ežerėlis, o nuo vieno iki kito kalnelio yra upė apie 1 km tolimo (tikriausiai Kapų kalnu vadinamas kitoje ežero pusėje, jau Arimaičių kaime, matomas kalnelis, vadintas Kapeliais – **autorės pastaba**). Milžinai buvę tokie dideli, kad sėdi, būdavo, vienas ant vieno kalnelio, o kitas ant kito ir ranka rankon per Žirnelio ežerėlį vienas kitam tabokinėmis pasidalindavo...

Ant Bažnyčkalnio senovės mieste stovėjusi milžinų bažnyčia, dėl to ir dabar šis kalnas Bažnyčkalniu vadinasi.“

KAIMO KAPINAITĖS

Sunku atsekti, kada palaidotas kaimo pirmasis žmogus, tačiau, siaučiant maro epidemijai (1710–1711 m.) jau buvo laidojama. Tai nustatyta, kai, platinant plentą, apie

Naujos sodybos iškilo kaimo Beržyčių ulytėlėje

1975 metus ties kapeliais reikėjo nukasti žemę vos ne iki pat akmeninės tvoros. Kelio darbininkas Juozas Gelumbauskas (vadinamas Girininku) pasakojo, kad, kasant tą kalnelį, pasirodė griaučiai žmonių, laidotų be karstų, medžių lapuose, kad jie buvo pajuodavę, tarsi suanglėję. Iškvieisti tyrinėtojai specialistai padarė išvadą, jog tai – maro laikotarpio laidojimo būdas, nes tada žmonės mirė masiškai ir karstų sukalti nespėta, be to, gal ir nebebuvo kas sukala. Tą šlaitą prie kapinaičių vartelių darbininkai sutvirtino betono plokštėmis, kad smėlis, kartu ir tvora nepaslinktų į plento pusę. Tąkart prie tvoros buvo pritvirtinta metalinė plokštė, žyminti, jog tai – valstybės saugomas objektas. Šiandien tos plokštės nebėra – kažkas nuplėšė. Jau minėto Egidijaus Prascevičiaus iniciatyva ūkininkas Feliksas Šlėvė atnaujino beirstančią kapelių tvorą. Valstybė tam reikalui skyrė 10000 litų, tačiau jų vos užteko. Reikėjo ir akmenų privežti, ir cemento, ir darbininkai už aciū nedirbo. Iš Pavartyčių atsiųsta žmonių, kurie iškapojo viduje augančius krūmokšnius.

PO VALAKŲ REFORMOS

Paminklosaugininkas Egidijus Prascevičius rajono laikraštyje „Mūsų kraštas“ (straipsnis „Dvi karčemos pakeičiui į Seduvą“, 1997 04 02) rašė:

„XVI amžiaus vidurio Upytės valsčiaus inventoriuje aprašyti daugelis Radviliškio rajono kaimų. Šis istorinis dokumentas atspindi tuo metu įvykdytą žemės reformą, kuri vadinama valakų reforma <...>

Velžių vaitystė. Pirmuoju vaitu šioje vaitystėje buvo Jukna Martinovičius. Vaitystė sudaryta iš keturių kaimų: Velžių, Siponių (dabar Puipiai), Nevidaičių (dabar Margavoniai), Šėtų (dabar Žilioniai). Žemė valakais išmatuota ir gatviniai kaimai įkurti 1554 metais.

Pavadinimas vaitystei duotas nuo Velžių kaimo. Šiame kaime buvo išmatuoti 32 valakai. Revizoriams sudarant kaimo aprašymą, 30 valakų jau buvo paimta žemdirbių,

Senojo kaimo gyventojai Vladas Senulis (iš kairės) ir Juozas Gelumbauskas-Girininkas apie 1938 m.

o 2 likę laisvi. Beveik visa šio kaimo žemė buvo įvertinta kaip vidutinė. Kaimo gyventojams buvo nustatyti mokesčiai: 1 kapa ir 10 grašių už padvadas, sargui ir kitiems karaliaus poreikiams – 15 grašių, už 2 statines avižų, įskaitant atvežimą, – 20 grašių. Dokumente aprašytos kaimo žemių ribos. Kaimo valakai ribojosi su Kurklių, Siponių (Puipių), Bebrųjų ir Karčemų kaimais. Kaimo žemė ėjo iki Baibalos ežero bei Paveršnės pelkės. Į pietvakarius nuo Velžių kaimo buvęs miškas taip pat išmatuotas valakais. Iš miško ribų aprašymo atrodo, kad šis miškas buvo Beržės upės kairiajame krante. Miško buvo išmatuota 8 valakai. Revizoriai dokumente rašo, kad miškas išdalintas karaliaus pavaldiniams iš Velžių kaimo – po 1 valaką ir 8 margus. Už tą plotą jie privalėjo mokėti kaip už blogą dirvožemį. Toliau pažymėta, kad, užmokėję už tą užsienį, prieš metus išsirašė nenorį jo imti, nes vieta niekam tikusi. Užsienis liko tuščias, nenaudojamas <...>

Vaitystės aprašyme minima Baibala. Baibala – tai senasis Arimaičių ežero vardas. Bent 16-ojo amžiaus viduryje jis taip buvo vadinamas. Toks ežero pavadinimas yra ne tik Velžių, bet ir Kurklių bei Arimaičių kaimų aprašymuose, sudarytuose valakų reformos metu. Viešotos pelke buvo vadinama vietovė į šiaurę, šiaurės vakarus nuo Velžių. Tikriausiai tai pelkėtas slėnis Arimaičių ežero vakariniame pakraštyje, į kurį sruvo Verdulių šaltiniai. Pakėlus Arimaičių ežero vandens lygį, tas slėnis dabar užlietas vandeniui.

Iš kaimų aprašymo matyti, kad Velžių vaitystėje privačių bajorų valdų dar nebuvo.“

MOKSLAS. ŠVIETIMAS

Kaip aiškėja iš Elzės Miliauskienės ir Julijos Dulkinienės pasakojimų, tikros mokyklos Velžių kaimas neturėjo niekada. Kol kaimas tebebuvo gatvinio tipo – pradžia prie kapelių, pabaiga – pietvakarinėje dalyje, prie Pušynės (miško), kai kurie paaugliai pro Linkaičių geležinkelio stotelę eidavo mokyti į Nekrašūnų kaimą (apie 1899–1905 m.). Jokių duomenų apie ten veikusią mokyklą surasti nepavyko. Tikriausiai vaikus mokydavo daraktorius, nes tebesitęsė lietuviškos spaudos draudimas.

1915 metais susirinkę kaimo gyventojai nutarė pradėti mokyti vaikus skaityti ir rašyti lietuviškai. Tačiau nebuvo nei patalpų, tinkamų mokyklai, nei mokytojo. Iš Kazio Masiulio išsinuomojo seklyčią. Radviliškyje surado mokytoją Elžbietą Viržminskienę. Ji apsigyveno kambaryje šalia klasės. Kartu atvyko ir jos mažametė dukrelė. Buvo nutarta taip: kiek iš kurios šeimos vaikų eis į mokyklą, tiek dienų per mėnesį reikės duoti mokytojai maisto ir iškūrenti krosnį, kuri apšildys ir klasę, ir mokytojos kambarėlį. Mokinys, rytą eidamas į tą mokyklą, nešdavo mokytojai pusryčių ir pietų. Po pamokų parėjęs namo, rateliais arba rogutėmis dar nuveždavo malkų, drauge ir vakarienės. Taip mokydavosi dvi žiemos, nuo spalio 1 iki balandžio 1 dienos, kol prasidėdavo ganiava. Tada mokykla užsidarydavo, mažesnieji ganydavo savo tėvų bandas arba eidavo tarnauti pas ūkininkus, o vyresnieji padėdavo tėvams prie kitų ūkio darbų. Tokia mokykla veikė iki 1920 metų.

1919 ir 1920 metais siautėjęs kaimo gaisras be pastogės

Velžių kaimo kapeliai

Vaizdas nuo Velžių piliakalnio. Už ežero – jau Arimaičių kaimas

paliko didesnės Velžių dalies gyventojus. Sudegė ir K. Masiulio trobesiai. Mokslas nutrūko. Kaimas 1919–1922 metais buvo išskirstytas į vienkiemius. Atsigavę žmonės vėl pradėjo dairytis mokyklos vaikams. Pietvakarinės kaimo dalies gyventojai pasirinko Puipių pradžios mokyklą, nes ji buvo arčiau. Kiti pasuko į Kurklių kaime Monkaus (vėliau – Boko) sodyboje veikusią mokyklą. Ten mokytojavo Anelė (Angelė) Kepenytė-Baltrušaitienė. Šią mokyklą lankė Pavartyčių, Kurklių, Puipių, Velžių kaimų vaikai. Pasak J. Dulkinienės, tai buvo jau gerokai paaugę mergaitės ir berniukai.

1937 metais atidaroma nauja tipinė Pavartyčių pradžios mokykla. Ją baigusieji toliau mokytis eidavo į Užuožerių septynmetę, tačiau iki jos susiekimas buvo prastas, todėl mieliau rinkdavosi Šeduvos gimnaziją (vėliau vidurinę mokyklą). Bet tai – jau tarybiniais laikais.

Iki Antrojo pasaulinio karo kaime nebuvo žmonių, pasiekusių didelio mokslo. Vienintelis Juozas Gelumbauskas pėstute eidavo į Šeduvos progimnaziją. Už vyresniųjų klasių kursą egzaminus jis laikė eksternu. Neakivaizdžiai mokydamasis Kauno žemės ūkio akademijoje, įsigijo miškininko specialybę. 1936–1939 metais tarnavo nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Paskui buvo paskirtas dirbti į Šalčininkų rajono Jašiūnų girininkiją. Antrojo pasaulinio karo metu grįžo į Velžius,

dirbo Šeduvos girininkijoje girininku, vėliau – tose pačiose pareigose Radviliškio girininkijoje.

TIEK BELIKO...

1949 metų rudenį Velžių kaime atlikta kolektyvizacija, gyventojai tapo kolūkiečiais, nors to ir labai nenorėjo. Išremtųjų į Sibirą čia nebuvo. Gal tam turėjo įtakos, kad Šeduvoje NKVD viršininku dirbo vieno velžiečio žentas.

1972 metais Velžiai prijungti prie Šeduvos eksperimentinio ūkio. Dar po trejų metų pradėti melioruoti kaimo laukai, tad gal visą tūkstantmetį sėslūs gyventojai buvo išvaikyti kas kur: į miestus, į kitus kaimus pas vaikus, statėsi naujas sodybas Kurklių, Pavartyčių kaimuose ir panašiai. Naikinamas sodybas valdžia įkainojo, už persikėlimą, sodo medžius apmokėjo. Tai šiek tiek palengvino žmonių kūrimąsi naujoje vietoje. Velžiai liko dykvietė su prabangia degaline kaimo centre, su skoningai, jaukiai įrengta kavine „Žarija“ kaimo pakraštyje, kurių savininkai – jau ne kaimo gyventojai. Akį džiugina Velžių kaimo ūkininko Felikso Šlėvės sodyba, jos aplinka, serbentynai – iš viso 111 hektarų. Tvirtai į gimtojo kaimo žemę įaugo Vinco Senulio anūkas, Bernardo sūnus Adolis su šeima. Šešetas senųjų sodybų išlikęs Beržyčių ulytėlėje, vedančioje į piliakalnį ir ežerą, tačiau nuolatinių gyventojų nebėra. Sodybas aplanko Radviliškyje gyvenantys buvusių savininkų vaikai, anūakai, aptvarko, neleidžia sunykti. Tai ir viskas, kas liko iš gražaus, tūkstantmetę istoriją turinčio kaimo.

Vietą, kur baigėsi gatvinis kaimas (iki 1920 metų), tebežymi ažuolas. Ten stovėjo ir kryžius, skirtas mergaitėms. Kitas kryžius – berniukų – rymojo kitame kaimo gale, prie Apušoto, maždaug prieš dabartinę „Žariją“, priešingoje plento pusėje. Prie didesnių ūkininkų kiemų taip pat buvo kryžiai. Miškelyje, priešais Brazaičio (buvusią Grigaravičiaus) sodybą, tebėra Pranciškos Gelumbauskaitės rankomis padarytas cementinis kryžius. Ten jis perkeltas, tiesiant plentą. Kitas, dailus medinis kryžius prie to paties miškelių, dešinėje keliuko, vedančio į piliakalnį pusėje, padarytas Pranciškos pusbrolio, eiguolio Klemenso Gelumbausko. Jį pastatė visa gausi Onos ir Kazimiero Gelumbauskų giminė. Šis kryžius skirtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo pirmosioms metinėms 1991 metų kovo 11-ąją.

Velžių piliakalnis

„...IR PRABYLA EILĖRAŠTIS.“

EUGENIJA LIUMAITĖ – KRAŠTIETĖ, GIMUSI RADVILIŠKIO RAJONE, VALIŠKIŲ KAIME. MOKĖSI ŠILĖNŲ, TYRULIŲ MOKYKLOSE, STUDIJAVO ŠIAULIŲ PEDAGOGINIO INSTITUTO DEFEKTOLOGIJOS FAKULTETE, ŠIAULIŲ UNIVERSITETO KVALIFIKACIJOS INSTITUTE. POETĖ, ŠIAULIŲ VAIKŲ GLOBOS NAMŲ „VAIVORYKŠTĖ“ SPECIALIOJI PEDAGOGĖ, KURTUVĖNŲ PRADINĖS MOKYKLOS ANGLŲ KALBOS MOKYTOJA, ŠIAULIŲ LITERATŲ KLUBO „VERDENĖ“ ĮKŪRĖJA IR VADOVĖ, ŠIAURĖS LIETUVOS LITERATŲ DRAUGIJOS TARYBOS, LIETUVOS MOKYTOJŲ LITERATŲ DRAUGIJOS „SPINDULYS“ NARĖ. DAUGELIO KNYGŲ SUDARYTOJA, REDAKTORĖ, BENDRAAUTORĖ, AUTORĖ, PUBLIKACIJŲ APIE VAIKŲ NAMUS AUTORĖ, PRANEŠĖJA SEMINARUOSE, LITERATŪRINIŲ RENGINIŲ VEDĖJA, KNYGŲ PRISTATYMŲ ORGANIZATORĖ, PELNIUSI ĮVAIRIŲ APDOVANOJIMŲ BEI PASKATINIMŲ, NORIAI IR ŠILTAI BENDRAUJANTI SU KRAŠTIEČIŲ – RADVILIŠKIO RAJONO LITERATŲ – KLUBO „JONVABALIS“ NARIAIS, SU KITAIŠ ŠALIES LITERATŪRINIAIS KLUBAIS.

EUGENIJA LIUMAITĖ:

Gyvenimas rezonuoja sieloj pasaulio sąskambiais ir prabyla eilėraštis.

Kartais per mažai erdvės, kad surinktum išbarstytus pėdsakus į žmogų...

Laikmečio ritmas neleidžia skirti tiek laiko eilėraščiui, kiek norėtum ir kiek leistum sau, jei... O tušti žodžiai ir dienos – žeidžia. Todėl dažnai nešiesi tylą lūpose, akyse, šypsenoje. Gal tylą nebylaus žodžio sesė? Ir suvoki, kad tyloje telpa neišvardijamai daug... tai prisimimai, džiaugsmo sekundės liūdesys, išėjusių žmonių vardai...

Atrodo, jog rudens žemėje pavasario potėpiai sukurs oazę poilsiui, kūrybai. Bet skrydžio aukštis priklauso tik nuo tavęs.

Ruošiu dar vieną autorinę eilėraščių knygą. Tokiam žingsniui paragino tai, jog mano kūrybos buvo išspausdinta knygoje „Poezijos pavasaris 2009“.

* * *

*Sekmadienių tylos nebesuradus
esu – dabar,*

tačiau ne čia. It užburta –

Saulėtekis

saulėlydis –

vienodai dega

Skurdu dosni ir išdavystėmis

žemės tvarka.

Nešuos netektį

draugų,

dienų

ir džiaugsmo. –

Tik Apolonui auksinti rytai.

Prie nebaigtų rašyt eilėraščių

dar augčiau

rašydama rūdijančiais iš lėto virbalais.

Kas žingsnį arogantiškai kardu

mojuoju,

El-Greko potėpių sušildyta

speige.

Šarmoti rytmečiai,

kurių nebeskaičiuoju,

dar atveria duris

ir ugnį akyse.

I

Už savęs kaip ribos
ir už ilgesio
paprastumas saulėlydžio stebina.
Jei pavasario žemėje girdisi
rudens žingsniai –
neskelbsime gedulo.

Į jausmais nutapytą gyvenimą
įsibrovus tikrovė sustos.
Ir siela, patikėjęs
jos nerimu,
ateity
tai, kas buvo, kartos.

II

Uždainavo gyvenimas,
nepanoręs sau priekaištų,
pažadėjęs, kur juoda,
baltą spalvą užtiesti ...
Uždainavo gyvenimas,
man pritarti paliepęs.

Dviveidiškumo
tyloje nepaslepėsi...
Nors toks varganas veidas,
šypsena sužalota.
Mano nerimo žemė
saugo vasaros juoką.

* * *

Sudužusių laiavų
sakmė apie gyvenimą
sieloje žaizdų negydys...
nepakeis kraujo spalvos.
Ir istoriją,
godžių monarchų lemiamą,
laikas niekins, degins –
vėl kartos.
Pildosi sapnai...
o raukšlės slepia šypseną.
Gims viena vaikystė po kitos:
ir atsiveria pasaulis taip – nuo riksmo. –
Žeis atošvaistės. – Nėra juodos spalvos.
Kai takų neliks:
vien ūkas gaubiantis;
NEIŠNYKSI. NEIŠNYKSI...
tyla gaus.
Pažadėję sau
sparnus išsaugoti,
Nebeskirsim žemės
nuo dangaus.

* * *

Nebeklausk,
kaip saulėsėdis glostė žemę;
kaip ištikus metus alyvomis lijo –
aš tapau kasdienybe.

Mūsų stogo ramybė
dar saugo pavasarį,
kai, ištirpdę ledšalį,
abu atsigėrėme:
nors už nešvaraus lango stiklo
kamavosi purvinas gyvenimas...

Aš tapau kasdienybe –
keistas šėšėlis
nusivijo šypseną.
Pavargo išdykėle mano diena,
o ašara pabiro
miriadais žvaigždžių.

* * *

Be meilės meilė į ledynmetį grąžino.
Išsirikiavo vasaros –
nėra manos.
Medunešiu kvepėjo –
niekas nevaišino.
Medus saldžiausias
liko vėl koriuos.
O po tyla, atodūšiais suvirpusia,
Tik gaisrena
vasaroidžiu liepsnos.
Nebus žiemos,
iš lėto sniego tirpstančio, –
Baugins slogi senatvė
kaip ruduo.
Ant tavo lūpų drįs nutūpt kamanė,
tačiau nektaras
ilgesiu apkars.
Neatiduok
mažyčio savo džiaugsmo
į režiais padalintą žemę.
Nepasmerk.

* * *

Kada pažvelgti į laikrodį,
jei žingsniuose
namų slenksčio motyvas.
Atmintis, vėl nepaklususi monotonijai,
įtikina:
aistra gimdo troškulį...
Kol išdrįsau pripažinti...
kelio vingius,
nuilsusi diena jau kvepėjo šienų,
lietumi
ir artėjančios nakties nemiga.
O negrįžimų takai pasirašė
TIKĖJIMU
keliausiems.

RADVILIŠKIO KRAŠTO KALENDORIUS 2010 M.

SAUSIS

70 m., kai 1940 01 01 Grinkiškyje gimė *Vidmantas Urbonas*, žurnalistas.

5 m., kai 2005 01 10 mirė *Laurynas Algimantas Skūpas*, kalbininkas, romanistas, esperantininkas, dirbęs Šeduvoje.

80 m., kai 1930 01 12 Juodupių k. gimė *Vaclovas Bliznikas*, matematikas, fizikos ir matematikos mokslų daktaras.

150 m., kai 1860 01 15 Liutkiškių k. gimė *Antanas Abromavičius (Abromaitis)*, knygnešys.

160 m., kai 1850 01 15(03) Varnionių k. gimė *Juozas Brazaitis*, literatas, tautosakos rinkėjas, gydytojas, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas.

110 m., kai 1900 01 24 Kaulinių k. gimė *Antanas Bistrickas*, statybos inžinierius, architektas.

90 m., kai 1920 01 29 Maneitų k. gimė *Petras Motiekaitis*, aviamodelistas, inžinierius išradėjas.

VASARIS

75 m., kai 1935 02 01 Šiaulėnuose gimė *Vytautas Januškevičius*, pedagogas.

75 m., kai 1935 02 02 Aukštelkų k. gimė *Stasys Bulzgis*, poetas, publicistas.

120 m., kai 1890 02 04(01 03) mirė *Juozas Tamulevičius (Dionizas Dovydaitis)*, kunigas, religinės literatūros sudarytojas, gimęs Mantviliškių k.

80 m., kai 1930 02 09 Baisogaloje gimė *Vytautas Petras Bložė*, poetas, vertėjas.

15 m., kai 1995 02 11 mirė *Adomas Mačiulis*, chemikas, mokslų daktaras, gimęs Žironų k.

120 m., kai 1890 02 18 Vaidulionių k. gimė *Petras Butkus*, visuomenininkas, pavasarininkų draugijos pirmininkas.

15 m., kai 1995 02 26 mirė *Pranutė Ivanauskienė-Janušauskaitė*, prekybininkė, visuomenininkė, gimusi Džiugonių k.

KOVAS

80 m., kai 1930 03 01 Šiauliuose gimė *Osvaldas Vytautas Virkau*, dailininkas, grafikas, tapytojas, vaikystę praleidęs Repšių dvare, netoli Šiaulėnų.

65 m., kai 1945 03 07 mirė *Aleksandras Rymas*, gydytojas, visuomenės veikėjas, gimęs Šiaulėnuose.

75 m., kai 1935 03 08 Baukų k. gimė *Albinas Marcinkevičius*, inžinierius, habilituotas daktaras, profesorius.

80 m., kai 1930 03 09 Šeduvoje gimė *Emilija Brimanaitė-Brajinskienė*, Šeduvos kultūros namų ansamblio *Šeduva* vadovė.

120 m., kai 1890 03 10 Lopų k. gimė *Petras Pusnikas*, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.

105 m., kai 1905 03 15 mirė *Mikalojus Opulskis (Opalskis, Apulskis)*, kunigas, lietuviškos spaudos platintojas, knygnešių globėjas, buvęs Radviliškio altaristas.

100 m., kai 1910 03 16 Šeduvoje gimė *Vytautas Vazalinskis*, agronomas.

75 m., kai 1935 03 19 Radviliškyje gimė *Juozas Švedaruskas*, inžinierius statybininkas, docentas.

105 m., kai 1905 03 21 Radviliškyje gimė *Kotryna Steponaitytė-Marijošienė*, pedagogė, choreografė.

70 m., kai 1940 03 23 mirė *An-*

tanas Kryžanauskas, kunigas, Žemaičių kapitulos kanauninkas, gimęs Radviliškyje.

70 m., kai 1940 03 26 mirė *Juozas Masiulis*, knygnešys, gimęs Prastavonių k.

BALANDIS

45 m., kai 1965 04 01 mirė *Kazimieras Plungė*, pedagogas, gimęs Pakalniškių k.

55 m., kai 1955 04 08 Radviliškyje gimė *Viktoras Radzevičius*, Lietuvos kino studijos operatorius.

85 m., kai 1925 04 11 Vantainėlių k. gimė *Filomena Taunytė*, gydytoja, publicistė, žurnalistė.

55 m., kai 1955 04 12 mirė *Stasys Naginskas*, poetas, kritikas, vertėjas, pedagogas, gimęs Bruzių k.

70 m., kai 1940 04 13 Šeduvoje gimė *Milda Jonušauskienė*, dailininkė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

85 m., kai 1925 04 18 Pakiršinyje gimė *Vladas Žukas*, bibliografas, profesorius, mokslininkas.

40 m., kai 1970 04 19 mirė *Jonas Poška*, gydytojas chirurgas, visuomenininkas, gimęs Legečių k.

115 m., kai 1895 04 20 Gankių k. gimė *Juozas Sasnauskas*, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.

125 m., kai 1885 04 23 Januškonių k. gimė *Jurgis Žilinskas*, gydytojas anatomas, antropologas, profesorius.

20 m., kai 1990 04 24 mirė *Vytautas Alantas (Jakševičius)*, rašytojas, žurnalistas, visuomenės veikėjas, gimęs Sidabrave.

GEGUŽĖ

120 m., kai 1890 05 01 Gražionių

k. gimė *Andrius Butkūnas*, pulkininkas.

45 m., kai 1965 05 13 mirė *Janina Klevaitė-Bondžinskaitė*, JAV lietuvių visuomenės veikėja, gimusi Pagarduvių k.

130 m., kai 1880 05 18 Šeduvoje gimė *Antanas Graurokas (Graorogkas)*, prozininkas, publicistas.

70 m., kai 1940 05 18 Pašakarnio k. gimė *Henrikas Norvilas*, inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

115 m., kai 1895 05 22 Gujėnų k. gimė *Juozapas Pletkus*, vyskupas.

5 m., kai 2005 05 25 mirė *Antanas Mikelis*, žurnalistas, redaktorius, knygų autorius, dirbęs Radviliškyje.

90 m., kai 1920 05 27 Kubiliūnų k. gimė *Vaclovas Blėdis*, teatro ir kino aktorius, teatro režisierius.

80 m., kai 1930 05 28 gimė *Vytautas Petkevičius*, prozininkas, dramaturgas, publicistas, dirbęs Radviliškyje.

BIRŽELIS

55 m., kai 1955 06 02 Radviliškyje gimė *Rimanta Krilavičiūtė*, aktorė.

15 m., kai 1995 06 07 mirė *Izidorius Jonaitis*, inžinierius architektas, gimęs Paežerių k.

80 m., kai 1930 06 12 mirė *Antanas Alekna*, istorikas, profesorius, kunigas, rašytojas, vertėjas, draudžiamosios lietuviškos spaudos platinintojas, gimęs Šniūraičiuose.

120 m., kai 1890 06 14 Dauburaičių k. gimė *Stanislovas Mastauskis*, zoologas entomologas, biologijos mokslų daktaras.

5 m., kai 2005 06 23 mirė *Algirdas Mykolas Dobrovolskis (Tėvas Stanislovas)*, kunigas, kapucinų vienuolyno vienuolis, pamokslininkas, gimęs Radviliškyje.

30 m., kai 1980 06 25 mirė *Romanas Marijošius*, dainininkas, gyvenęs Radviliškyje.

LIEPA

50 m., kai 1960 07 01 mirė *Anta-*

nas Grigaliūnas, prelatas, gimęs Kleboniškių k.

210 m., kai 1800 07 03 Šilelių dvare, netoli Baisogalos, gimė *Jonas Goštautas*, prozininkas, demokratas.

130 m., kai 1880 07 04 Radviliškyje gimė ir 50 m., kai mirė *Elena Laumenskiė (Stanek, Morauskienė)*, pianistė, pedagogė, kompozitorė.

70 m., kai 1940 07 29 Radviliškyje gimė *Vytautas Tomkus*, teatro ir kino aktorius.

RUGPJŪTIS

15 m., kai 1995 08 07 mirė *Vladas Bložė*, veterinarijos gydytojas, daktaras, JAV lietuvių visuomenės veikėjas, gimęs Kemėrų k.

80 m., kai 1930 08 08 Radviliškyje gimė ir 15 m., kai mirė *Vytautas Pakarskas*, lakūnas sklandytojas, inžinierius.

65 m., kai 1945 08 11 Šeduvoje gimė *Petras Valantinas*, poetas.

75 m., kai 1935 08 12 Radviliškyje gimė *Vytautas Vincevičius*, dailininkas tapytojas, grafikas.

100 m., kai 1910 08 13(26) Juodupių k. gimė *Stasys Valiušaitis*, kunigas, kanojų teisės daktaras.

40 m., kai 1970 08 15 mirė *Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis*, dramaturgas, prozininkas, vertėjas, publicistas, pedagogas, gimęs Notiniškių k.

50 m., kai 1960 08 21 Radviliškyje gimė *Jolanta Rudokienė*, dailininkė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

40 m., kai 1970 08 23(07 23) mirė *Petras Biržys (Pupų Dėdė)*, istorikas, poetas, dainininkas, dirbęs Radviliškyje.

110 m., kai 1900 08 25 Grinkiškyje gimė *Vladas Juodeika*, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras, visuomenės veikėjas.

RUGSĖJIS

75 m., kai 1935 09 01 Dirvonų k. gimė *Antanas Miknius*, žemėtvarkos inžinierius, technologijos mokslų daktaras.

105 m., kai 1905 09 01 Gankių k. gimė *Liudvikas Strolis*, dailininkas keramikas.

85 m., kai 1925 09 01 Burbiškio k. gimė *Ona Tučaitė*, inžinierė technologė.

80 m., kai 1930 09 02 Radviliškyje gimė *Vytautas Remeika*, dailininkas.

75 m., kai 1935 09 13 gimė *Elona Marijošiūtė-Vaišniėnė*, mokslų daktarė, visuomenininkė, jos šeima kilusi iš Radviliškio.

35 m., kai 1975 09 24 mirė *Marija Lukaitienė*, botanikė dendrologė, gimusi Kubiliškyje.

55 m., kai 1955 09 25 mirė *Valerija Valsiūnienė*, poetė, prozininkė, dirbusi ir Radviliškyje.

SPALIS

15 m., kai 1995 10 06 mirė *Boleslovas Plungė*, dailininkas, pedagogas, gimęs Žibartų k.

90 m., kai 1920 10 06 Paežerių k. gimė *Alfonsas Strielčiūnas*, kunigas.

30 m., kai 1980 10 14 mirė *Pranciškus Masilionis*, kunigas, poetas, gyvenęs Sidabrave.

90 m., kai 1920 10 24 Radviliškyje gimė *Stasys Paska*, aktorius.

175 m., kai 1835 10 26(14) Šeduvoje gimė *Jonas Koncevičius*, tautosakininkas, bibliografas, istoriografas, pedagogas.

15 m., kai 1995 10 30 mirė *Feliksas Andriūnas (Andriuškevičius)*, visuomenės veikėjas, elektronikos specialistas, gimęs Šeduvoje.

55 m., kai 1955 10 31 mirė *Kazimieras Pranckietis*, kunigas, gimęs Šeduvos apyl.

LAPKRITIS

40 m., kai 1970 11 20 mirė *Stasys Budrys*, dailėtyrininkas, gimęs Vertimų k.

45 m., kai 1965 11 29 mirė *Jonas Vitkauskas*, inžinierius mechanikas, gimęs Šeduvoje.

GRUODIS

70 m., kai 1940 12 02 Šeduvoje gimė *Jonas Daniševičius*, inžinierius radistas.

85 m., kai 1925 12 03 mirė *Konstantinas Boleckis*, Lietuvos karinis veikėjas, pulkininkas, kilęs iš šeimos, gyvenusios Palonuose.

130 m., kai 1880 12 14(26) mirė *Ambraziejus Pranciškus Kašarauskis*, kunigas, gamtininkas, kraštotyriminkas, kunigavęs Baisogaloje.

105 m., kai 1905 12 22 Šeduvoje gimė *Domas Krivickas*, teisininkas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas.

70 m., kai 1940 12 24 Radviliškyje gimė ir 30 m., kai mirė *Bronius Radzevičius*, prozininkas.

110 m., kai 1900 12 26 Radviliškyje gimė *Jonas Marcinkevičius*, rašytojas, dramaturgas.

45 m., kai 1965 12 31 mirė *Jonas Švagždys*, kunigas, visuomenininkas, mokėsi Šeduvoje.

KITOS SUKAKTYS

515 m., kai įkurtas Šiaulėnų miestelis.

410 m., kai pirmą kartą paminėti Aukštelkai.

370 m., kai Šeduvoje pastatyta mūrinė katalikų bažnyčia.

230 m., kai Baisogalai suteikta prekymečių ir turgų teisė.

205 m., kai Pociūnėliuose pastatyta medinė Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia.

175 m., kai Dirželiškių k. gimė *Danielius Jankūnas*, tautosakos rinkėjas, vertėjas.

170 m., kai. Nemaniūnuose gimė *Leonas Daraškevičius*, mokslo populiarintojas.

160 m., kai pastatyta Šiaulėnų kapinių koplyčia.

140 m., kai Radviliškyje atstatyta Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia.

140 m., kai. Matkaičių dvare, Radviliškio vlsč., gimė *Česlovas Milovydas*, teisininkas, visuomenininkas.

125 m., kai Grinkiškyje pastatyta Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia.

115 m., kai Pociūnėliuose įkurta pirmoji mokykla.

105 m., kai pastatytas Šeduvos vėjo malūnas.

105 m., kai Radviliškio mieste pradėjo veikti valdinė pradžios mokykla.

100 m., kai Sidabrave įsikūrė pradinė mokykla, kuri čia perkelta iš Asteikių k.

90 m., kai pradėjo veikti Moterų draugijos Radviliškio ir Šeduvos skyriai.

85 m., kai Radviliškyje pastatytas paminklas žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę.

85 m., kai 1925 m. Radviliškyje gimė *Leonas Sodeika*, dainininkas.

85 m., kai pradėtas leisti laikraštis *Radviliškio naujienos*.

80 m., kai Radviliškyje veikusių dvi lietuvių pradinės mokyklos sujungtos ir pavadintos Vinco Kudirkos pradžios mokykla.

65 m., kai atidaryta Sidabravo biblioteka.

65 m., kai atidaryta Vadaktų biblioteka.

60 m., kai Radviliškis tapo rajono centru.

55 m., kai atidaryta Tyrulių pagrindinė mokykla.

35 m., kai 1975 m. mirė *Vladas Tiškus-Tiškevičius*, agronomas, visuomenininkas, gyveno Šiaulėnuose.

35 m., kai susikūrė Radviliškio kultūros centro cirkas *Svajonė*.

20 m., kai Šiaulėnų vidurinei mokyklai suteiktas Marcelino Šikšnio vardas.

20 m., kai Radviliškio rajone įsteigtas Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis.

10 m., kai Radviliškio Gražinos vidurinėje mokykloje įkurtas rajono Ekologinio švietimo centras.

10 m., kai Vaitiekūnuose, prie užtvankos, pastatyta hidroelektrinė.

Radviliškio rajono kultūros kronika

(2009 M. II PUSMETIS)

Liepos 1 d. šeši Radviliškio miesto kultūros centro meno mėgėjų kolektyvai ir 125 jų dalyviai pasirodė Vilniuje prasidėjusioje Lietuvos tūkstantmečio dainų šventėje „Amžių sutartinė“.

Liepos 2–5 d. vyko Sidabravo 180 m. gimtadienio šventė: koncertai, varžybos, parodomosios programos, koncertai.

Liepos 2–6 d. radviliškietis stebėjo 17-ąjį Lietuvos karšto oro balionų čempionato II etapą, kurį organizavo Vilniaus oreivių asociacija ir Radviliškio rajono savivaldybė.

Liepos 5 d. Radviliškyje paminėta Valstybės diena. Skambėjo sveikinimai, vyko tautodailės mugė, sporto varžybos, koncertai, įsiminė Tautiškos giesmės giedojimas, skirtas Lietuvos tūkstantmečiui, oreivių pasirodymas ir kita.

Liepos 7 d. Radviliškio viešoji biblioteka ir rėmėjai pradėjo įgyvendinti projektą „Radviliškietis naujagimis – bibliotekos skaitytojas“. Atstovai apsilankė Akušerijos-ginekologijos skyriuje, pasveikino kūdikių sulaukusias mamas, įteikė naujagimiams skirtus lauknešėlius, kuriuose – ir simbolinis bibliotekos skaitytojo bilietas.

Liepos 17–23 d. Grinkiškio apylinkėse Lietuvos kraštotyros draugija surengė kraštotyrynę ekspediciją, kuriai vadovavo kraštiečiai Aleksandras Šidlauskas. Ekspedicijoje dalyvavo kraštotyros specialistai, mėgėjai, entuziastai. Iš surinktos medžiagos numatoma parengti monografiją apie šį kraštą.

Liepos 18 d. Pakalniškiuose pakvietė šeduvojo Regimanto Talalo medžio dirbinių paroda „Prakalbin-tas medis“;

ten pat pristatyta kraštiečių Birutės Senulytės-Skipskienės poezijos knyga „Lauknešėlis gimtinei“;

Kleboniškių kaimo buities muziejaus klojime Pociūnėlių kultūros namų dramos kolektyvas parodė spektaklį „Jaunikis iš Kauno“.

Liepos 19 d. Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčioje aukotos šv. Mišios už mirusius ir gyvus Kablių kaimo žmones. Vėliau pašventintas stogastulpis, pastatytas senajam Kablių kaimui atminti;

Vaitiekūnuose iškilmingai pabaigta jaunųjų menininkų kūrybinė stovykla „Istorija mene“. Dalyvius į šią stovyklą subūrė Vaitiekūnų bendruomenė ir neformalioji jaunimo grupė, įsikūrusi prie bendruomenės.

Liepos 20–24 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje kūrė rajono dailininkai – vyko antrasis jų pleneras „Bobų vasara 2“. Dalyvių kūrybos darbai vėliau eksponuoti Radviliškio kultūros centre ir Viešojoje bibliotekoje.

Liepos 22–26 d. Radviliškio kultūros centro tautinių šokių kolektyvas „Šelmiai“, folkloro ansamblis „Aidija“ ir liaudiškos muzikos kapela „Radvija“ rajonui atstovavo Klaipėdoje skardėjusioje tarptautiniame folkloro festivalyje „Europiada 2009“.

Liepos 27– rugpjūčio 2 d. vaikai iš visos Lietuvos turėjo galimybę dalyvauti pirmojoje respublikinėje etnokultūrinėje stovykloje „O jūs, vaikai, taip darykit, kaip diedukai darė“, kuri veikė Kleboniškių pušyne. Stovyklą organizavo Radviliškio miesto kultūros centras.

Rugpjūčio 1 d. Baisogaloje surengtas tradicinis folkloro festivalis „Nemirštanti tautos gaida“. Programoje – dalyvių eisena, didysis koncertas, draugystės laužas.

Rugpjūčio 9 d. Radviliškio kultūros ir poilsio parke vaikus bei jų tėvelius kvietė popietė „Sėkmadienį po pietų“, kurioje, be kitų linksmybių, laukė smagūs susitikimai su knygų herojais.

Rugpjūčio 15 d. Šeduvoje skambėjo tradicinė šventė „Žolinės vainikas“. Jos akcentai – bendra malda parapijos bažnyčioje, šventinė eisena miesto gatvėmis, šeduvių ir jų svečių meno kolektyvų koncertas miesto parke, fejerverkai.

Rugpjūčio 22 d. Kutiškių bendruomenės dramos kolektyvas Kleboniškių kaimo buities muziejaus klojime parodė spektaklį „Labdaros arbatėlė“.

Rugpjūčio 23 d. radviliškietė grupėms ir pavieniui dalyvavo Baltijos kelio 20 metų sukakties renginiuose Pasvalio rajone.

Rugpjūčio 23–30 d. Radviliškyje – šventinių renginių savaitė „Su traukiniu per Tūkstantmetį“. Mieste vyko mokyklų teminių darbų parodos-mugės, koncertai, susitikimai, rajono bendradarbiavimo partnerių delegacijų iš užsienio sutikimas. Baigiamasis renginys – bendra eiseną miesto gatvėmis ir iškilminga šventė, skirta Lietuvos tūkstantmečiui. Kai kurie šios savaitės renginiai kvietė į Viešąją biblioteką: etnomuzikologės Vilmos Merkytės atliekamų apeiginių dainų vakaras „Apėjo saulutė aplinkui zarių...“, projekto „Bibliotekos pažangai“ pristatymas visuomenei, knygų mugė ir kiti.

Rugpjūčio 28 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta kraštiečių dailininkės Teresės Bajorūnaitės-Lekienės pastelės kūrinių paroda „Sugrįžimai“.

Rugpjūčio 29 d. Viešojoje bibliotekoje būsimuosius pirmokus bei jų tėvelius suvadino rytmetys „Sveika, mokykla“.

Rugsėjo 1 d. Radviliškyje džiugino Rugsėjo 1-osios šventė: proginės šv. Mišios bažnyčioje, iškilmės mokyklose, akcijos bei koncertai miesto Kultūros ir poilsio parke. Tokių ren-

ginių suorganizuota ir kitose rajono seniūnijose.

Rugsėjo 5 d. Lietuvos aklyjų ir silpnaregių draugijos Radviliškio skyrius Kleboniškių kaimo buties muziejaus klojime parodė spektaklį „Ženteliai“.

Rugsėjo 6 d. Švč. Mergelės Marijos Gimimo atšvaitai Radviliškio bažnyčioje. Šv. Mišiose ir po jų gausiai susirinkusiems gyventojams giedojimo, dainavimo kraštiečių, nacionalinės premijos laureatų, operos solistas Vytautas Juozapaitis ir jo žmona Eglė.

Rugsėjo 7 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta akcinės bendrovės „Vakarų skirstomieji tinklai“ socialinės akcijos „Išsaugoti namai“ baltųjų gandrų fotografijų paroda.

Rugsėjo 21 d. pristatyta Viešojoje bibliotekoje parengta fotografijų paroda „Tas nelaimingas Sibiras...“. Renginyje dalyvavo Seimo narys Kazimieras Kuzminskas, parodos kuratorius Petras Gvalda, rajono savivaldybės vadovai, kiti svečiai.

Rugsėjo 21–25 d. radviliškietė – Lietuvos tūkstantmečio dainų šventės „Amžių sutartinė“ ir Radviliškio krašto šventės „Su traukiniu per Tūkstantmetį“ organizatoriai, meno kolektyvų vadovai, dalyviai, kultūros darbuotojai – sėmėsi patirties seminare-kelionėje po Austriją ir Lenkiją.

Rugsėjo 25 d. Finansų ministerijos kartu su kitomis ES struktūrinę paramą administruojančiomis institucijomis trečią kartą rengiamuose rinkimuose įvertintas Radviliškio rajono savivaldybės įgyvendintas projektas „Burbiškio dvaro sodybos infrastruktūros plėtra ir pritaikymas viešiesiems turizmo poreikiams“. Radviliškio rajono savivaldybei atiteko apdovanojimas „Europos burė“, kaip geriausio sprendimo kokybiškam sportui, sveikatingumui ir poilsui įgyvendintojai.

Rugsėjo 26 d. Alksniupiuose vyko kraštiečių sambūris-šventė, skirta Alksniupių kaimo paminėjimo 455 metų sukakčiai. Dalyvių

laukė šv. Mišios, iškilmingas minėjimas, koncertas, kraštiečių susitikimai, knygos „Alksniupių kraštas – istorijos fragmentai (1554–2008)“ pristatymas.

Rugsėjo 27 d. Sidabravo seniūnijos Dapšionių parapijos žmonės atidengė kaimo kryžių ir pasodino tūkstantmečio ažuolyną, skirtą Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui.

Spalio 2 d. Radviliškio kultūros namuose paminėta Tarptautinė mokytojų diena. Šventiniame renginyje skambėjo sveikinimai, padėkos pedagogams, įteikta apdovanojimų, surengtas koncertas.

Spalio 7 d. Vainiūnuose sulaukta per rajoną keliaujančios akcijos „Knygvežiukas“ ir juo gyventojams paskaityti atvežtų naujų knygų.

Spalio 8 d. dar viena knygų populiarinimo akcija „Kelijantis knygų lagaminas“ pasiekė Pašušvį, taip sudarydama galimybę apylinkės gyventojams susipažinti su išleisomis naujomis knygomis. Šiais metais „lagaminas“ aplankė ir Vėriškį, Žeimius, Alksniupius bei Šaukotą.

Spalio 9 d. geriausios Lietuvos savivaldybės ketvirtą kartą apdovanotos jubiliejinėmis „Auksinėmis krivūlėmis“. Radviliškio rajono savivaldybė šį garbingą apdovanojimą pelnė trečią kartą.

Spalio 16 d. Radviliškio geležinkelio stotyje gausiai susirinkę radviliškietė pasitiko „Bardų vagoną“, atvežusį žinią apie tarptautinį dainuojamosios poezijos festivalį „Tai – aš“.

Spalio 17 d. Šeduvos kultūros namuose surengta šeduvių meno kolektyvų šventė-koncertas „Iš močiutės skrynios“. Tai tradicinis šio miesto renginys, savotiška metų veiklos apžvalga ir atskaita žiūrovams.

Spalio 20 d. Radviliškio kultūros rūmuose įvyko baigiamasis tarptautinio dainuojamosios poezijos festivalio „Tai-aš“ koncertas.

Spalio 23 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta rajono savivaldybės administracijos direktoriaus Vitolio Januševičiaus fotografijų paroda.

Spalio 25 d. Radviliškyje vyko 16-osios humoro kolektyvų šventės „Juokis“ baigiamieji koncertai. Juose dalyvavo ir daugkartinė šios respublikinės šventės laureatė, prizininė Šeduvos humoro grupė „Sprandžina“.

Lapkričio 2 d. Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje vyko poezijos ir sakralinės muzikos valanda. Renginių, skirtų Visų šventųjų dienai ir Vėlinėms, surengta ir kitose dekanato parapijose.

Lapkričio 5 d. Radviliškio kultūros rūmuose pakvietė dailininkės Romualdos Zareckienės-Savickaitės fotografijos ir lino darbų paroda.

Lapkričio 9–15 d. Viešojoje bibliotekoje ir jos filialuose vyko Šiaurės šalių bibliotekų savaitės „Karas ir taika Šiaurės šalyse“ renginiai: literatūros pažintinės parodos, literatūriniai skaitymai „Šviesos ir žodžio šventė“, paskaitos istorine tema.

Lapkričio 14 d. Radviliškio kultūros namuose gyventojai turėjo progą pamatyti tarptautinio garbaus amžiaus žmonių liaudiškų šokių festivalio-konkurso „Ir ne tik iš Lietuvos“ dalyvių programą, kartu pagerbti šio tradicinio renginio iniciatorių – miesto kultūros centro garbaus amžiaus žmonių liaudiškų šokių kolektyvą „Patrepšėlis“, švenčiantį savo veiklos 10 metų sukaktį.

Lapkričio 20 d. Radviliškio kultūros rūmuose suorganizuota tradicinė rajono žemdirbių šventė. Įteikta apdovanojimų, išsakyta padėkų bei sveikinimų, surengtas koncertas.

Lapkričio 22 d. Radviliškyje paminėtos pergalės prieš bermontininkus 90-osios metinės: surengtas minėjimas prie paminklo pergalei, Šiaulių įgulos karinių dalinių rikiuotė ir eiseną, Kultūros rūmuose kvietė minėjimas. Viešojoje bibliotekoje veikė šiai sukakčiai skirta istorinių nuotraukų paroda, edukacinės pamokos.

Lapkričio 28 d. Radviliškio kultūros rūmuose Rusų kultūros centras suorganizavo miesto bendruomenei vakaronę „Tiesiog gera nuotaika“.

Gruodžio 6 d. Radviliškyje įžiebta kalėdinė eglė.

Gruodžio 9 d. Viešojoje bibliotekoje surengtos kraštiečio rašytojo Jono

Marcinkevičiaus literatūrinės premijos įteikimo 2009 m. laureatei Birutei Jonuškaitei už knygą „Baltų užtrauktukų tango“ įteikimo iškilmės.

Gruodžio 11 d. draugėn susibūrė rajono bibliotekininkai. Viešojoje bibliotekoje jie šventė tradicinę Bibliotekininko dieną. Apdovanoti aktyviausieji, apžvelgta metų veikla, pabendrauta.

Gruodžio 12 d. Sidabrave suorganizuota Gerumo šventė: pagerbti kraštui nusipelnę žmonės, klausytasi svečių minčių, pabendrauta.

Gruodžio 15 d. Pavartyčių kaimo gyventojai savojoje bibliotekoje klausėsi adventinių skaitymų „Baltųjų snaigijų pasaka“.

Gruodžio 16 d. Radviliškio kultūros rūmuose suorganizuotas Advento vakaras „Oi, kieno dvary“. Jame dalyvavo folkloro ansamblis „Aidija“, mažieji „Aidijukai“, Radviliškio bažnyčios Sumos choras.

Gruodžio 17 d. Radviliškio kultūros centre – vakaras „Gerumo šviesa“. Jame įteikti rajono savivaldybės metų apdovanojimai.

Gruodžio 18 d. Skėmių bibliotekoje suorganizuota adventinė popietė „Sniegą tyliai berdama seka pasaką žiemai“.

Gruodžio 21 d. Kutiškiuose kvietė vakaronė „Džiaugsmu pražystanti viltis“.

Gruodžio 29 d. Radviliškio kultūros centre – miesto meno kolektyvų teatralizuotas koncertas „Mūsų Kalėdos“.

Summary of the Publication of „Radviliskio krastas“

The publication starts by the article “Greetings”. The Radviliskis people greet famous local people. The artist Vladas Lisaitis, the sculptor Petras Mazuras and the artist Rimantas Driezius are congratulated on their jubilees.

In the opening address “Like history and culture lessons...” the chief specialist of the district Education department Rasa Plukiene appreciates the contribution of the publication “Radviliskio krastas” to unite local people to care about culture heritage and to educate the youth.

The article by Alvydas Tamosiunas “Radviliskis and victory struggles in war” which is plentifully illustrated by documentary photos widely depicts the historical background of our country in 1918-1919 and the battle with bermontininkai near Radviliskis, the victory of the Lithuanian army which 90th anniversary was celebrated this year and the publication is dedicated to it.

The composition “Our emigrants in Los Angeles” written by Vida Zdaneviciute-Samuliene, acquaints with the public activities in Los Angeles of the native Petras Sakas (Skackauskas) who came from the village of Pavartyciai and his wife Ruta, also with the life of the rest emigrants there and their support to Lithuania.

The composition “From the mother’s retellings” by Dalia Bernotaite – Bieliauskiene is about the recollections of her mother Stase Stulgyte – Bernotiene who was a famous ethnographer and who came from the village of Jankunai, also about her family, the native village, the life of the people of that time.

Jonas Linkevicius presents a sketch “The echo of the steps of a well-educated poet” in which he tells the reader about his former pupil, poet, culture worker Aleksandras Sidlauskas who celebrated his 70th anniversary this year. Here you can find about his personality, cultural activity, published books.

The picture story “After returning from the expedition in Grinkiskis” by Libertas Klimka reminds the reader about the ethnographical expedition in the surroundings of Grinkiskis this summer, presents the most important discoveries and the most interesting moments.

Vytautas Juozapaitis in his article “The teacher herdsman” tells about the light personality of Vaclovas Sliogeris who was a teacher, a deportee, the former headmaster of Radviliskis pro –gymnasium. It is told about his authority, life, work. The same publication created by his deportee friends is published in the newspaper, either.

“The viruses” of Radviliskis – for all the life”, the words of the famous sportsman, the coach of the table tennis Helmutas Lisinas who shares his thoughts about himself, sports, Motherland and sacrifice for it.

“The chronicler of historical events of the country from Skamaiciai”. This is the interview by Grazina Dunauskiene with the famous film director, cameraman, script writer Vytautas Damasevicius. The theme of the interview is about cinema, his creativity, historical lessons for himself and the audience.

Aleksandras Sidlauskas in his article “The names of the places tell about life” focuses on the names of the places in Radviliskis district and the author counts and finds of them about five hundred, groups them, explains the origin of them and invites everybody to examine them more and more.

Birute Senulyte-Skipiskiene in her article “A look from the hill of the church” acquaints with the history of the Velziai village. The author of the article presents the reminiscences by herself and other people, the extracts from the press about this place, more important objects, development of events, the people and everything what is left about the old village Velziai.

“...The poem speaks” – a native poet, a teacher Eugenija Liuminaitė, who came from the village of Valiskiai, reasons about life, creativity and presents a number of poems.

In the publication you can find the Radviliskis district calendar of 2010 with the jubilee dates of the native people, the other important dates and the calendar is created by Radviliskis Public library.

The cultural chronicle of Radviliskis district (2009, 2nd half year) is published in the publication, either. In the last but one page of the journal, in the chapter “The old photos tell” the old photo of 1933 where the Radviliskis town council is shown and the photo is suggested by Vytautas Juozapaitis to Radviliskis Public library. The editorial staff of the journal invites the readers to identify the persons in the photo, to tell about their destinies, the activity of that town council and contribution to the history of Radviliskis.

On the first cover of the journal is the Bethlehem in the Grinkiskis church, it is a new work of folk art where the attention is paid to the ethnographical expedition in the surroundings of Grinkiskis this summer. On the last cover you can find the newest publications by Radviliskis people.

**Translated by Rima Tarbuniene
Adviser to the Mayor
Radviliskis District Municipality**

RADVILIŠKIO MIESTO TARYBA

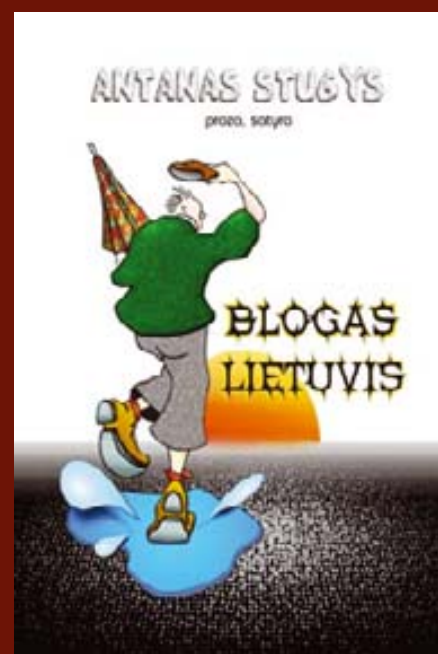
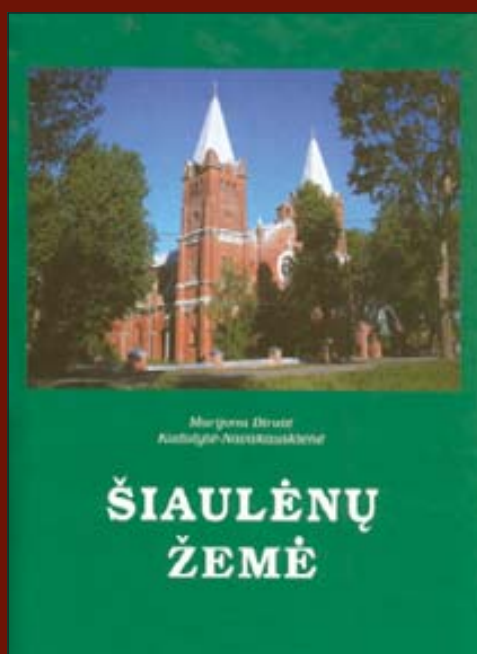
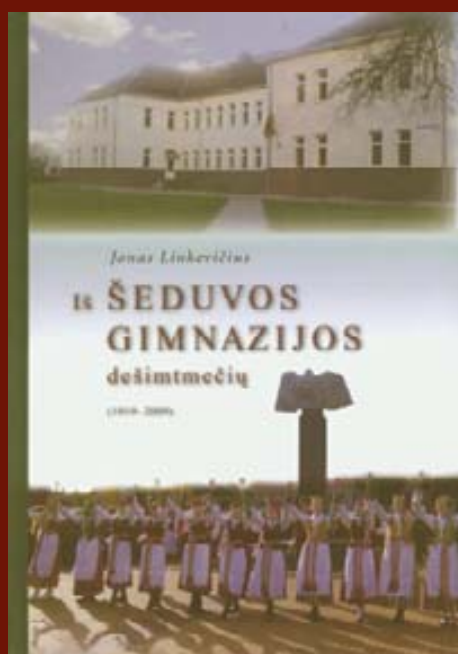
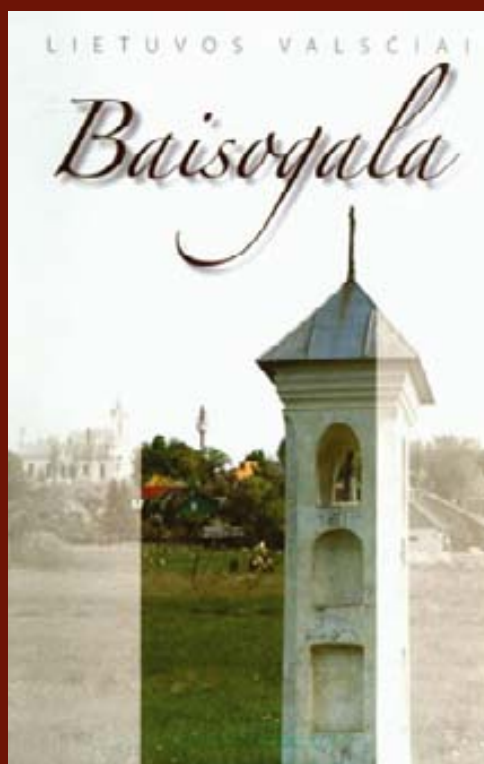
RADVILIŠKIETIS, ILGAMETIS PEDAGOGAS VYTAUTAS JUOZAPAITIS RADVILIŠKIO VIEŠAJAI BIBLIOTEKAI YRA PATEIKĘS, PADOVANOJĘS ĮVAIRIŲ VERTINGŲ PRAEITIES NUOTRAUKŲ, SUSIJUSIŲ SU ŠIO MIESTO ISTORIJA, ĮSIMINTINAIŠ ĮVYKIAIS, IŠKILIAIS ŽMONĖMIS. VIENĄ IŠ JŲ SPAUSDINAME ŠIAME SKYRELYJE.

TAI – RADVILIŠKIO MIESTO TARYBA. FOTOGRAFUOTA 1933 METAIS. ŽINOMA, KAD CENTRE SĖDI BURMISTRAS VLADAS BRAZAUSKAS, ANTRAS IŠ KAIRĖS STOVI PETRAS JUOZAPAITIS, KAD NUOTRAUKOJE YRA IR V. PETKEVIČIUS, I. LIAUDANSKIS, A. MIKALAUSKAS.

BE ABĖJO, BŪTŲ ĮDOMU ATPAŽINTI VISUS TUOMETINĖS MŪSŲ MIESTO TARYBOS NARIUS, SUŽINOTI APIE JŲ LIKIMUS, APSKRITAI TO LAIKOTARPIO SAVIVALDĄ, TARYBOS SUMANYTUS IR ATLIKTUS DARBUS RADVILIŠKIO BEI JO ŽMONIŲ LABUI. GAL JŪS TAI ŽINOTE, ESATE GIRDĖJĘ? ATSLIEPKITE, PASIDALYKITE PRISIMINIMAIS, IR MES APIE TAI PAPASAKOSIME VISIEMS ŽURNALO SKAITYTOJAMS. JUK TIK TAIP PO KRUOPELYTĖ SURINKTĄ, ATMINTYJE ATGAIVINTĄ IR PLAČIAU PASKLEISTĄ KRAŠTO ISTORIJĄ ĮMANOMA IŠSAUGOTI IR PERDUOTI ATEIČIAI.

REDAKCIJA

NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI

9 771822 051006